

‘વા એ શાહ’ ત્રયમાળા મળકો પહેલો

૧

===== ઓ ઠ માં જ =====
સઘળી ખૂળી છે
સઘળુ સામર્થ્ય છે
સઘળો આનંદ છે
===== સર્વ એકમય બનો =====

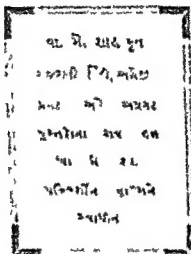
લેખક

સ્વ. વાડીલાલ મોતીલાલ ગાહ

સચારમા સુખ કંદા છે, મધુમક્ષિય, મૃત્યુના મહોમા,
અસહકાર, પોલિટિકલ ગીતા, અસ્ત વિરાગ, જેન દીક્ષા,
નમ્મ સત્ય, મુક્તાક પટેલી દુનિયા આત્મના લેખક
સ જ્ઞાન વિચારીશુદ્ધ (બોર્ડીંગ હાઉસ) ના સ્થાપક
વિવિધ જૈન ~~કોન્ફરન્સ~~ના પ્રમુખ

પ્રતિદ્વ કાળી
સાગર કાંઠે સુભ શામ
કલોત (મુબ.)

પ્રથમ અગ્નિ કાળ ૨૦૧૦
ઓગસ્ટ ૧૯૩૩
મુબ સોફ્ટ ૩૧૫૨૯

પ્રસ્તાવ

એક માનવમયળી ખૂમી છે મનુષ્ય સામર્થ્ય છે સર્વોચ્ચ આનંદ છે
પ્રાપ્તિ-એને જ ભાવનામાં એતપ્રેત કરી શકનાર, સામર્થ્ય
અને આનંદ અનુભવી શકે છે

જે વ્યક્તિ વ્યક્તિભાવ છોડવાનું પસંદ કરી શકતી ન હોય તે
પણ હું એક જ છું, દુનિયા છે જ નહિ' એ ભાવને મતલ અભ્યાસ
પૂર્વક મજબૂત કરવાથી પ્રત્યક્ષ જનવા પામે છે અને આખરે અનુ-
ભવીએએ જે ઉચ્ચતમ સ્થિતિવર્ણવી છે તે સ્થિતિ રહેને પ્રાપ્ત થાય છે

હું છું તે જ વિશ્વ છે વિશ્વ તે જ હું છું, બે છે જ નહિ''
એવી ભાવના દદ કરનાર પણ સદૃશ આનંદ જનવી અને અનુ-
ભવી શકે છે

જેની ઇતિહાસ અને મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અદ્વૈત દૃષ્ટિ અન્યા
હોય છે તેવા મનુષ્યને ધન્ય સહા બધા-આખી દુનિયાને તડકાવ-
નાર મહાન શક્તિઓ-સ્પર્શી શકતી નથી

જે કુટુંબની સર્વ વ્યક્તિઓ દૃષ્ટિ અન્યા બની શકી છે જે રાજ્યના
રાજપુત્રો પોતાને પ્રજાદેવ અને પ્રજાદેવ પોતાને સામનકર્તા
માને છે અને જ્યાં મામાનિક ઔદ્યોગિક ધાર્મિક તેમજ ગૃહીય
સર્વજ્ઞ બધારહો દૃષ્ટિ મુખ્ય કાલુનના પાયા પર અને અનુમતી રચા
યતા છે જે જૂનાના વિરોધ રાજ્યો આતરરાષ્ટ્રીય અભેદતા ખીલી
શકવા છે-તે કુટુંબ તે રાજ્ય તે જુઓળમા શક્તિ વધારેમા વધારે
અથવા વિકસતી રહે છે અને આનંદ વધુ ૭ વધુ પ્રગટ થતો રહે છે

મન વાણી અને કાયાની દૃષ્ટિ જ દેવ બનાવે છે

દૃષ્ટિ દૃષ્ટિ અને દર્શન દૃષ્ટિ અન્યા બને છે, ત્યારે જ જેને
અત્યંત વિકસીત પુરો જ્ઞાન' કહે છે તેવું ખરું જ્ઞાન પ્રકટે છે

એણે એક-બે એવો ખ્યાલ પણ સ્પર્શી શકતો નથી. તે એકપણ કામ ગણના સાથે બહુને પણ પેન્મા રાખી બેઠો હોય છે એ પોતે એક પણ નથી અને એક પણ નથી પણ તે બે-ત્રણે દેખાય ખરો, કારણ કે એકપણ એ એકપણ એના 'એન' છે, 'વિનામ' છે, 'મોગ' છે એકદીન કુંડામાં જે જન્મ્યો હોય એના મનુષ્ય આ કથન સહનાઈથી સ્વમથ શકશે હોમીયોપથી નામના વૈકલ્પ તત્ત્વગાન જે મનનપૂર્વક શિષ્યો હશે તે પણ સહજ સ્વમથ શકશે.

અકના પાના પર—અધિધાન પર—કાનુન પર—ચલુપલી સરળા ધમારતો—ગાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક, આલોગિન, સાન્ટીશીક—દિવ્ય અને દર્શનીય બને છે એકદીઆ મહાનમા વસનાર વ્યક્તિ અનેખી જ હોય છે.

કહે છે કે મીગને એકદીઆ મહેનમા પૂરી હતી તેમ જેઓના મમસ્ત શરીરના સરળા તાર એક જ વ્યક્તિના સ્મરણરૂપ સ્પર્શથી ગાજી ઉઠતા હતા તેની કેટલીએ રાણીઓને એકદીઆ મહેનમા પૂર્ણાનુ સાબળામે છીએ કેદખાના ક તાએ વધુ સ્ટીમના મત વધન તરીકે એના મહેનની પમદગી મનુષ્યોએ કરી તે છતાં સરળા કયાઓ અને છનિદામો સાક્ષી પૂર છે તેમ એ સ્પૂન બધન નિષ્કળ નીહતા છે અને હેમા ગ્યાપતી ગળીઓ પેતાના ગ્રેમ પાતથી નોર્થ રાકી છે જેનો જે એકજ માન ભાર મનન, કાનને, પસદગી ગાખ હેનું તે બગ' બને છે અને ખ્યાતા ધ્યેન બો છે.

એકનિગમ, એનાથ એ નામની વ્યક્તિઓ સપૂર્ણ ગાની તરીકે આ દેસમા સુપ્રમિત છે એમનું જ્ઞાન ઘરુમા જ રમી રહેવું એટલે સુધી કે જ્ઞાન—જ્ઞાન એનું હૈત પણ એમના 'જ્ઞાન', મા ઉદભવતું નહિ, બધે-મોક્ષ એવો બેદ એ મોક્ષસ્વ, પોર્ન સ્તો.

સુરદાસનું ચિત્ત સર્વાશે એક વેશ્યામા લાગ્યું હતું એવી કિંવદન્તિ છે એ વ્યક્તાએ સુરદાસના જાનમાથી 'દુનિયા' ને દૂર કરી દુનિયાના લોકો ચુ કહેશે એ ખ્યાન એ લાજ એ લયનો એનામા ઉલ્લાસ જ ન થતા પામ્યો પાણીના પૂરમા ફૂંમીશ એવો જલ પણ સ્ફૂરવા ન પામ્યો મૃતદેહનો લામ્બા તરીકે ઉપયોગ કરતા એનું નાક ગંધને પિંજાવતા નવરૂં ન થયું સર્પનો દોરી તરીકે ઉપયોગ કરતી વખતે એની આંખો અને સ્પર્શદ્રિષ્ટિ પોતાનું જોવા-સ્પર્શવાનું કામ કરવાને સ્વતંત્ર નહોતી એ વ્યક્તા-ષ્ટિદ્રિષ્ટિ, મન શુદ્ધિ ચિત્ત અદ્વકાર સર્વ વસ્તુએ જામેનું ઐશ્ય-એ જ એને મુક્ત બનાવનાર થઈ પડ્યું-અને તે પણ વેશ્યા જેના સમાજે 'પાપ' રૂપ માનેલા સાધન દ્વારા

વારિમકી જગરો લૂટારો વ્યક્તા અધિધાને જ એને મહા યાત્રી બનાવે એનું રામાયણ કે વ્યાસનું મહાભારત રચનાર તો આજે આખી દુનિયામા કોઈ નથી પણ રહમજનનારે મુઠ્ઠીભર માણુમો હશે.

ગુરૂ એટલે શુ અને ગુરૂ શા માટે કરવો જોઈએ એ નહિ રહમજનનાર પણ વ્યક્ત જ વ્યક્તિમાં ગુરૂભાવ આરોપી હોની આજાને મમે તે જોગે આ કરવાની ટેવ કેળવે છે તો માન એ કસરતને પરિણામે પણ એના લલ્લજ શકા લય નાણુ થતા પામે છે અને માનેના ગુરૂ જાણે નિમોલ્ય રહી જાય પણ માનનારો તો દિન્ય-દેવ-મુખત જરૂર બનવા પામે છે

ધરમાં એકની જ આજ્ઞાનો અમન થયો જોઈએ જાગી રોએ મળીને આદરેના વ્યાપારમા સત્તા એકો જ હોવી જોઈએ રાજ્યમાં પ્રજા ગમે તેટલી વિદ્વાન હોય તો પણ વ્યક્ત રાજ્ય અવશ્ય હોવો જોઈએ દુનિયામા રાજ્યો ગમે તેટલા હોય પણ ચક્રવર્તી તો એક અવશ્ય હોવો જોઈએ સંપૂર્ણ વિદ્યાઓ અને સાનસો એક જ મુખ્ય અચલનિયમના પાયા ઉપર જ રચાયા અને ખીનતા જોઈએ કાનલઓ જાણે લાખો થાય પણ સર્વ એક મુખ્ય કાનુનને કાઠ અંતો વિરાધી

ન હોય એ જાણજીથી જ થવા જોઈએ, દરને ગમે તેટલા હોય
પણ એક મૂળ દરદને પિઠાનીને જ ઉપચાર થયો જોઈએ, લગાઈએ
ભને લાખો થાય પણ એક-ખીજાનું બળ ખીનરવાના અને મવિરોધ
બળના દર્શનથી પ્રસન્ન થવાના એક માત્ર 'શોખ'થી જ થવી જોઈએ, જ્યો
ગમે તેટલા થાય પણ તે વિશ્વને 'દર્શનીય' બનાવવાની એક જ ધૂનથી થવા
જોઈએ, પરાજ્યો ગમે તેટલા સહના છતાં ફરીફરીથી યુદ્ધ માટે કમર ભને
કસાય પણ તે ઉક્ત પ્રકારના એ-જ શોખનાગા જરૂરી ઇચ્છાથી કસાવી
જાઈએ, પુસ્તકો ગમે તેટલા અને ગમે તેના ભને વચાપ પણ તે માત્ર
પોતાનું અનુ પુસ્તક વાચના ગિજવાના સાધન તરફ જ વચાવું
જોઈએ, પ્રાપ્તિઓ ગમે તેટલી ભને કરાય પણ તે તહેમાથી બળ
મેળવવા માટે અને નહિ કે તહેમને પોતાનું બળ લૂગરા દેવા માટે-
એવા એક દૃઢ સકંપપૂર્વક જ થવી જોઈએ ત્યાગ ગમે તેટલા ભન
કરાય પણ તે ત્યાગલાવનો ત્યાગ કરવાના એક માત્ર ખ્યેષ ખાતર જ
કરાવો જોઈએ,—ઓહો! એ એક કેટલા બરા પ્રેમામા ધૂમી
રહ્યો છે! અને છતાં તે એક જ છે! તહેને પોતાને તો 'હું એક
ધુ' અથવા 'હું અનેક ધુ' એવું લાગે નયા,—'હું ધુ' અને 'હું નથી'
એવું અને નથી લાગતું તે છે અને એક જ છે અને અચન,
બ્યાપક આનંદરૂપ છે એવું પણ તહેનો નિચાર કરનારને લાગે છે,
એો લક્ષ્ય બનાવનારનો એ અનુભવ છે પણ ત્યારે લક્ષ્ય કરનારો
લક્ષ્યમા નિરંરોધ લય પામે છે ત્યારે તે જ પોતે તે બને છે

આ પુસ્તક વાચનાર એક દૃષ્ટિથી વાચરો તો જ ગદ્ય સહમજી
શકરો અને બનહાગ-પરમાર્થ બનેમા જય પામનાની શુદ્ધિ અને
શાન્તિ—અંગે પણ—પામી શકશે

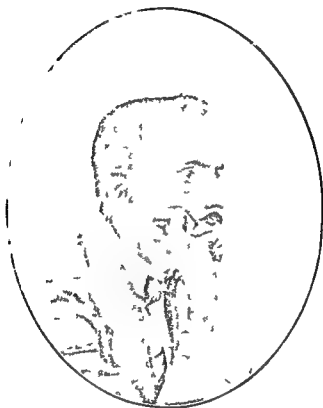
ધાડકોપર

સન ૧૯૨૬

૦૧. ૫. ૨૬

મન સુખરામ શાહ

અ. પત્રી વાંચના મોતીલાલ ગાહ

જ મ

૧૧-૭-૧૮૭૮

દેહાત

તા ૨૧-૧૧-૧૮૭૧

મદ્દગત શ્રી મોતીલાલ મનમુખરામ ગાહ

જન્મ

એપ્રિલ, ૧૮૫૭

દેહાંત

૨૬

ઓગસ્ટ, ૧૯૧૬

એ ઉપાને અનુકૂળ થવાના ઇરાદાથી વા મો ગાદના પુસ્તક પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યું છે અને એવો ક્રમ રાખ્યો છે કે સૌથી પ્રથમ અપ્રમત પુસ્તકો, ત્યારબાદ મરદમના ગેરરીતિ વર્ષ (સન ૧૮૮૮ થી ૧૯૨૧) સુધી પ્રમત થયેલા 'જૈન હિતેન્દ્રુ મામિકપત્ર, સાત વર્ષ' (સન ૧૯૦૬ થી ૧૯૧૨) સુધી પ્ર ૧ થયેલા 'જૈન સમાચાર' સાપ્તાહિક ૫૧ અને ચાર વર્ષ (સન ૧૯૦૬ થી ૧૯૦૮) સુધી પ્રમત થયેલા 'હિંદી જૈન હિતેન્દ્રુ પાસિક પત્રમા આવેલા તેમજ અન્ય માસિક, ત્રિમાસિક અને દૈનિકપત્રોમા આવેલા વિવિધ અંગ્રેજી ભાષા લેખો, કાદગો વગેરેની તુલના કરી જુદા જુદા પુસ્તકરૂપમા બહાર પાડવા અને તે પછી મરદમના આજ સુધીમા પ્ર ૧૮ થયેલા પુસ્તકો 'વા મો. શાહ અથ માળા'ના જુદા જુદા મણકા તરીકે પ્રમત કરવા

ઉપર દર્શાવેલા ક્રમ મુજબ વા મો શાહ પ્રમાણના પ્રથમ મણકા તરીકે આ એક' નામનું અપ્રમત પુસ્તક અને બીજા મણકા તરીકે 'મરદમના કબીરના આધ્યાત્મિક પદો' (વિવેચન સાથે) નામના પુસ્તકો પ્રમત થાય છે અને અન્ય સમયમા, માહત્તીના બિગેનેથી લખાયતુ મરદમનું છેલ્લામા છેલ્લું પુસ્તક 'આર્યધર્મ' અથવા વીનમીમહીના આર્ય અને આર્ય પદનાર સંસ્કાર અને ત્યારબાદ જન સત્ય, પ્રગતિના પાદ વિ હો વગેરે પ્રમત કરવામા આવશે

આ પુસ્તકના મરદમ લેખક વર્ષો સુધી માસિક, પાસિક અને માસિક પત્રો તેમજ મધ્યાહન પુસ્તક પ્રમત કરતે (કેટલાક પુસ્તકોની તો હજારો પ્રતો જનતાને વિના મૂલ્યે આપવા મટિ પ્રશ્નિત કરવામા આવી હતી) અને પ્રમતિપાત નોરો, અર્થાનો અને લાભ લેખમાળાઓ જાહેર પેપરોમા આપી જાડે જાડે વર્ષ સુધી સાદિત્યની જે અમૂલ્ય નેવા બનતી છે તેની સંખ્યા નોંધ અને આપવાનું અસકર હોવાથી આ સુધીમા પ્રમત થાના પુસ્તકો મેકી કેટલા પુસ્તકો મળી રાખ્યા હોની એક અપૂર્ણ હક નોંધ આ પુસ્તકમા અન્વેષણે મળવામા આવી છે

વા. મો. શાહની સાહિત્ય સેવા.

વા મો શાહ કૃત પ્રસિદ્ધ થયેલા ગૂઝરાતી પુસ્તકો

- (૧) મધુ મહિષા—જે આવૃત્તિ સન ૧૮૮૮ અને ૧૯૦૦ પ્રત ૨૦૦૦
આ પુસ્તકમાં આદુ રીનરિવાજ, કુદરતની ખૂનીઓ ધુવાનોનો
ખાર લેનો હેતુ-દ્વંદ અને પદ્મિલામ પરજોલી અને કુવારી સ્થિતિ
સમારી જીવન અને ત્યાગી જીવનની સમજવટ શુદ્ધ બ્યવહાર સાથે
ધમનો સજાધ વગરે વોરે વિષયો પ્રખ્યાત અંગ્રેજ લેખક એડિસાની
રીતીએ પત્રાના રપના આપવામાં આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૨) ાતી કમચતી—જે આવૃત્તિ સન ૧૯૦૨ અને ૧૯૦૪ પ્રત ૨૦૦૦
આ પુસ્તકને સરકારી તેમજ ગાયકવાડી ફેળવણીખાતાએ ધનામ
તથા લાયકોતો માટે મન્દર કરેડુ છે એમાં નીતિ શવ, ધર્મ, બ્યવહાર,
પતિ અને પાનીમત, જીવનની પવિત્રતા વગેરે બાબનો અસરકારક રીતે
વાર્તાના રૂપમાં આપવામાં આવેલી છે વાચકનબની રમણજીસાક્ષિ શોધક
સાક્ષિ બાપાજાન ખીલી સહે એવા પ્રમો પદ્ય આપ્યા છે મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૩) કમના સ્થાનેનો રિરેક્ટરી—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૦૪
કમના પ્રાન્તના દરેક નાના મોટા નામમાં વસતા સ્થાનકવાસી રૈનની
સાક્ષી રિરેક્ટરી (વસ્તીપત્ર) સહનતે અચાત મહેનત લઈને વિના-
મૂલ્ય પ્રવાસાર્થ પ્રતિષ્ઠ કરી દત્તી
- (૪) રિરિક્તા આખ્યાયિકા—જે આવૃત્તિ સન ૧૯૦૪ અને પ્રત
૨૦૦૦ પતિપત્નીને અસપરસ પસીકરણ મન રીખવવાની ગરજ
આ કુદી વાળી સારે છે મૂલ્ય ૦-૩-૦
- (૫) રાઘવકલ્પ બપવા ધર્મનો દરવાજો—પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૦૩
પ્રત ૧૦૦૦ બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૦૫, પ્રત ૩૦૦૦
આ પુસ્તકમાં સમજાવ (સમજીવ) અને
વધુન આપેલું છે નવ-નિરૂપ વારે અનેક ઉપમા ત્રિ
સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે
સાર જ્ઞાન મંગલ સામય છે
- (૬) કિતશિક્ષા—પાચ અર્થ
આ પુસ્તકમાં ધર્મ, ની
ધર્મિક જીવનો ગૂઝરાનો
કે રસુપે આપવામાં આવ્યા
કનમ તથા કવરેલી માટે

- (૭) ખારવત—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૦૫, પ્રત ૭૭૦૦ બીજી આવૃત્તિ—
પ્રત ૭૦૫૨ શુ, પ્રત આદરવા II શી જરૂર છે પ્રત કેમ આદરવા અને
નિશાનવા તેની કુ નીચોનાશુ ૧૦૦ પૃષ્ઠનુ ઉપયોગી પુસ્તક મૂલ્ય ૦-૨-૦
(૮) ધર્મતત્ત્વ સ્વરૂપ—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૦૬, પ્રત ૨૦૦૦
બીજી આવૃત્તિ સન—

આ પુસ્તકમા હામા નિર્દોષતા સરળતા, નમ્રતા મધ્યમ તપ, જ્ઞાન,
શ્રદ્ધાચર્યાદિ વિષયાપર અસરકારક પ્રકરણો છે આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાના
અનેક રસ્તાઓ સાથે દશ વિધિધર્મનુ વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન છે મૂલ્ય ૧- ૦-૦

- (૯) નમીરાજ—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૦૬, પ્રત ૨૦૦૦ બીજી આવૃત્તિ
હામા અદ્ભુત અને પાઠ્યથી એક વર્તમાની તરિક્કે આ રસિક
ચિત્ર દરેક માણસે નજરે લેવું છે આ પુસ્તકમા દેશપ્રેમ ધર્મ, તત્ત્વ
જ્ઞાન શૌર્ય અને સદાચારને પુષ્ટિ આપનાર વિવિધ રસિક પ્રસંગોને નોંધેલના
રૂપમા આપવામા આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

- (૧૦) છવદયાના દ્વિમાયતીઓને અપાંક્ષ—બે આવૃત્તિ, સન ૧૯૦૭
કુલ ૧૦,૦૦૦ પ્રત

વિના મૂલ્ય પ્રચારાર્થે પ્રગટ કરવામા આવેલા આ પુસ્તકમા જૈનો
તેમજ જૈનેતરો અબલપણે શરીર, સમાજ, દેશ અને ધર્મને નુકસાન
થાય એવી અનેક ભતની દ્રિષ્ટા કરે છે તે અટકાવવાની સમતૂત આપાંક્ષ

- (૧૧) શ્વે સ્વા પ્રથમ જૈન કોન્ટ્રેન્ટ (મોરબી)નો હેવાક્ષ-સન ૧૮૦૬

- (૧૨) થી મહાવીર-સન ૧૮૦૮

- (૧૩) શ્વે મા બીજી જૈન કોન્ટ્રેન્ટ (મોરબી)નો હેવાક્ષ-સન ૧૯૦૮

- (૧૪) મુદરજીન બાજી લો-બે આવૃત્તિ સન ૧૯૦૮ અને ૧૯૧૧ પ્રત ૩૫૦૦

આ નોંધેલમા જૈન મતસારની પાર્શ્વિક અને ઔચકારિક સ્થિતિનુ
આબેદૂન ચિત્ર આતેજવા સાથે ધર્માદાના નામના ખાઈ જઈને શ્રીમત
બનેલા અગ્રેમની શી દશા થાય છે સાધુઓ કેમ હોય તે ચહે છે,
તેમજ લાવની સ્થિતિ મુધારવાના રસ્તા દેખાડવામા આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૬-૦

- (૧૫) મતસારમા મુખ્ય કથ્થા છે—ખાય આવૃત્તિ સન ૧૮૦૮ થી
૧૮૧૧ સુવ ૧૪૪૦૦ પ્રત

સાચાના મુખ્ય માટે અનેક પ્રકારના ફાફા મારનાર માણસો માટે મુખ્ય
અને ફાફા સાચી સમજણ અને મુખ્ય મેળવવાના સરળ રસ્તાઓ
આ પુસ્તકમા અમરકારક રીતે આપવામા આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૬-૦

- (૧૬) જૈનિહાસિક નોંધ—બે આવૃત્તિ સન ૧૮૦૬ પ્રત ૪૦૦૦

સદા તે પબ્લિશ વગેરે સ્થળોએ મુસાફરી કરીને સ્થા જૈન સપ્ર-

વા. મો. શાહની સાહિત્ય સેવા.

વા મો શાહ દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલા ગુજરાતી પુસ્તકો

- (૧) મધુ મહિષા—જે આવૃત્તિ સન ૧૮૮૮ અને ૧૮૦૦ પ્રત ૨૦૦૦
આ પુસ્તકમાં આત્મ ગીતરિવાજ, કુદરતની ખૂબીઓ યુવાનોનો
ખ્યાર નહેનો હેતુ-૫૬ અને પતિગામ પરણેલી અને કુવારી સ્થિતિ,
સસાની જીવન અને ત્યાગી જીવનની સમજાવટ, શુદ્ધ વ્યવહાર સાથે
ધર્મનો સખધ વગેરે વગેરે વિષયો પ્રખ્યાત અંગ્રેજ લેખક ઝિડિસનની
શૈલીને પચોના રૂપમાં આપવામાં આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૦-૦
- (૨) સતી દમયંતી—જે આવૃત્તિ સન ૧૯૦૨ અને ૧૯૦૪ પ્રત ૨૦૦૦
આ પુસ્તકને સરકારી તેમજ ગાયકવાડી કેળવણીખાતાએ ઇનામ
તથા હાથગેરી મદદ મળેલ કરેલું છે એમાં નીતિ, શૈલ, ધર્મ, વ્યવહાર,
પતિ અને પત્નીમત, જીવનની પવિત્રતા વગેરે બાબતો અસરકારક રીતે
વાર્તાના રૂપમાં આપવામાં આવેલી છે વાચકમંજની સ્મરણશક્તિ શોધક
શક્તિ જ્ઞાતાના જીની સહે એવા પ્રશ્નો પણ આપ્યા છે મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૩) કચ્છના સ્થાનકોની રિફરેન્સરી—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૦૪
કચ્છ પ્રાંતના દરેક નાના મોટા ગામમાં વસતા સ્થાનકવાસી જાનની
સપ્લાઈ રિફરેન્સરી (વસ્તીગણ) સફળતા અથવા નહેનત લઈને વિના-
મૂલ્ય પ્રચારાર્થ પ્રસિદ્ધ કરી હતી
- (૪) ફિરિદ્દા આઝ્યાધિકા—જે આવૃત્તિ સન ૧૯૦૪ અને પ્રત
૨૦૦૦ પતિપત્નીને અસપરસ વર્ણનરૂપે મન શીખવવાની ગરજ
આ કુટુંબ વાર્તા સારે છે મૂલ્ય ૦-૩-૦
- (૫) સમ્યક્ત્વ અથવા ધર્મનો દરેવાલો—પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૦૩
પ્રત ૨૫૦ બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૦૫, પ્રત ૩૦૦૦
આ પુસ્તકમાં સમ્યક્ત્વ (સમકીર્ત) અને મિથ્યાત્વનું સવિસ્તર
વર્ણન આપેલું છે નય-નિમેષ વારિ અનેક ઉપયોગની બાબતોનો એમાં
સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે આ પુસ્તકના વાચનથી દેવ, શુદ્ધ ધર્મનું
સારું જ્ઞાન મેળવી શકાય છે મૂલ્ય ૦-૪-૦
- (૬) હિતશિખા—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૦૪થી ૦૫ કુલ ૧૨૫૦૦ પ્રત
આ પુસ્તકમાં ધર્મ નીતિ સ્વદેશ પ્રેમ વ્યવહાર શુદ્ધિ સુખી અને
ધાર્મિક જીવન સુખરવાનો ઉપદેશ આપી ૧૪ જુદા જુદા વિષયો
બાબતરૂપે આપવામાં આવ્યા છે આ પુસ્તક ગાયકવાડી કેળવણી ખાતાએ
ઇનામ તથા હાથગેરી મદદ મળેલ કરેલું છે

- મહર્ષિ મહાત્મા શ્રી ધર્મસિંહજીના ઉપદેશી અને હૃદયભેદક કાવ્યો વિવેચન સહિત આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યા છે ઉપરાંત તેમના છવ્વે નવી કુદ્રી વિવેચનાત્મક સમીક્ષા પણ આપવામાં આવી છે મૂલ્ય -૪-૦
- (૨૫) જૈન સમાચાર ગદ્યાવલિ, ખંડ ૧-૨-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૧૨ પ્રત ૧૫૦૦ ('જૈન સમાચાર' પત્રમાંથી ચૂટી કઢાડેલા લેખો)
- (૨૬) જૈન સમાચાર ગદ્યાવલિ, ખંડ ૩-૪-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૧૨ પ્રત ૧૫૦૦ મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૨૭) જૈન સમાચાર ગદ્યાવલિ ખંડ ૫-૬-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૧૨ પ્રત ૧૫૦૦ મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૨૮) જૈન સમાચાર ગદ્યાવલિ, ખંડ ૭-૮-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૧૨ પ્રત ૧૫૦૦ મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૨૯) જૈન સમાચાર ગદ્યાવલિ, ખંડ ૯-૧૦-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૧૩ પ્રત ૧૫૦૦ મૂલ્ય ૦-૮-૦
- (૩૦) શ્રાવિકા ધર્મ-પ્રથમ આવૃત્તિ- બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૧૬ પ્રત ૪૦૦૦ ત્રીજી આવૃત્તિ-

આ ન્હાનકડા પુસ્તકમાં ધર્મ અને વ્યવહારનું સાચું સ્વરૂપ ટૂંકા ટૂંકા સૂત્રો વડે, સરળ ભાષામાં આપેલું છે દરેક કન્યા, દરેક પત્ની અને દરેક માતાએ અનરૂચ વાંચવા યોગ્ય છે મૂલ્ય ૦-૧-૦

- (૩૧) આર્યનારી વર્મ-પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૧૦૦૦ બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૨૨ પ્રત ૪૦૦૦ મૂલ્ય ૦-૧-૦
- (૩૨) ઉત્તરાર્ધચંદ્ર સુત્ર-સન ૧૯૧૨
- (૩૩) દશ વિકાસીક સુત્ર-સન ૧૯૧૨
- (૩૪) દાક્ષા કોને આપી શકાય?—સન ૧૯૧૩

આ પુસ્તકમાં જૈન સૂત્રોના આવારે દીપ્તાની યોગ્યતા સુબધમાં જુદા જુદા વિદ્વાનો અને મુનીરાજોના અભિપ્રાયો આપવામાં આવ્યા છે

(૩૫) તીર્થોના ઝંઘરા મટાવા માટે અપીલ-સન ૧૯૧૭

સ્વેતામ્બર-દ્વિજમ્બર જૈનોમાં ચાલતા તીર્થોના ઝંઘરાને અત લાવવા માટે સ્વેતામ્બર-દ્વિજમ્બર અગ્રેયરોની સહીગો સાથે જૈન જનતાને કરવામાં આવેલી આ અપીલની દબરો પ્રત વિના મૂલ્ય ન્દે ચવા માટે પ્રચટ કરવામાં આવી હતી

દાયનો આ ન્યુધીનો પદાવિઓના સરો સનપૂર્વક કવિદ્વાસ તેમ જ રથા
જૈન સપ્રદાયની સસ્થાપનામાં કયા કયા મહાપુરોએ કેવા કેવા ભાન બા / બ્યા
છે તે તદ્દય રીતે આ પુસ્તકમાં દર્શાવવામાં આ યુ છે મૂલ્ય ૦-૬-૦
(૧૭) મ્ સ્થ ચોથા ૪/૧૮ કો ફરન્સ (૧૪ ૨)નો હેવાત-સન ૧૬૧૦
(૧૮) મ્ તો પ્રથમ મુનિ પરિપ નો હેવાત સન ૧૬૧૦
(૧૯) જૈનઅમાગતુ દિગ્દર્શન અને ઉવે સુ કરવુ જોઇએ ? પ્રથમ
આદિતિ સન ૧૮૧૦, પ્રત ૨૦૦૦૦

વિના મૂલ્ય પ્રચારાર્થે પ્રગ્ કરાવવા આ પુસ્તકમાં જૈનોમાં
(અ) ધર્મગ્રુધ બેમાં કલ્પમ કેસ કિયા પાત્ર કે પદોપકારી ? જુના અને
નવા બધારનો શુ એ સર્વ આજે જરૂરી થીએ છે, જૈન પત્રકારો, લેખકો
અને વિચારકોની કો ફરન્સ મટિ દરખાસ્ત અને આમ ત્રણ જૈન
અધકાનો વધી પડેલો મામતો સુધારવાનો છે તે રસ્તો સદ મહારત્ન સાચ
અથવા સાસનબાહોની કો ફર સ વગેરે વિષયો આપવામાં આયા છે
(૨૦) મહાત્મા કમીરના આધ્યાત્મિક પદો ભાગ ૧-૨-એ આવૃત્તિ
સન ૧૬૧૧ પ્રત ૩૨૧૦ જૈનો તેમજ જૈનેતરોમાં ખતકે દરેક ધર્મના
અનુયાયીઓમાં જોમના કદમસેદક પદો અવાય છે અને વખજાય છે,
એવા મહાત્મા કમીરના આધ્યાત્મિક પદોનો સંગ્રહ કરી વિસ્તારપૂર્વક
વિવેચન આ પુસ્તકના આપવામાં આબુ છે મૂલ્ય ૦-૪-૦

(૨૧) નદુગુણ પ્રાપ્તિનો ઉપાય—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૬૦૮, પ્રત ૨૦૦૦
દરેક ધર્મના અનુયાયીને ઉપોચો એવા ગુમાનુ ।। સદ્ભાવના
સત્યવચન વીર્યસક્તા હૃત્યા વિવિધ વિષયો પર વિવચન મૂલ્ય ૦-૬-૦

(૨૨) ભક્તોમરે ખેતોન—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૬૦૮ પ્રત ૧૫૦૦
આ સ્તોત્રનો મૂળ પાક તથા કેટલીક સમલેખ અને વિસ્તૃત વિવેચન
સંલિત ભાગતર આ પુસ્તકમાં આપવામાં આબુ છે તે ઉપરાંત આત્મ
ગોષ્ઠિ બાર ભાવના ધર્મના રસ્તા, દરેક જ ખારવાના નિયમો આદિ વિષયો
પણ આપવામાં આબ્યા છે મૂલ્ય ૦-૩-૦

(૨૩) કદયાળમ દિરે સ્તોત્ર—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૧૦ પ્રત ૧૫૦૦
આ પુસ્તકમાં આ સ્તોત્રનો મૂળ પાક અને અર્થ તેમજ ધ્યાન
સળધી કદાલિક સૂચનાઓ આપવા ઉપરાંત આત્મગોષ્ઠિ બાર ભાવના
ધર્મના રસ્તા, બાર નિયમો વારે દરેક જ પાક કરવા યોગ્ય વિષયોનો
સમાવેશ કરવામાં આબો છે મૂલ્ય ૦-૩-૦

(૪૧) મૃત્યુના ઝેરોમા અથવા અમૃતસાક્ષનું અઠવાડિયું—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૨૧ પ્રત ૪૦૦૦

સકલ સિવાય બીજી કોઈ ચીજ મનુષ્યના હૃદયને પલટો આપી શકતી નથી અને હૃદયના પલગ પછી મનુષ્ય માત્ર એક અઠવાળીઆ લેટલા દુક સમયમા કેવા દિવ્ય ધેરાક્રમ કરી શકે છે તે બતાવનારી અને એક મહાત્મા, એક મીલમાત્રેક તથા એક સાયન્સીસ્ટ મુદ્દાલ દિદનો પુત રજાર કેવી રીતે કરે છે, તે કહેનારી અદ્ભૂત કથા

મીથોના પોકળ કેમ સુધરે, મહાત્માનો સર્વ પ્રભુ ને । ઠઠેરે, ડયુક બોર્ડ કોર્ટ મહાત્માની મૈત્રી માગે છે કવા વગરનું નૂતન આરો અ ભવન, શક્તિશાસ્ત્રના અમોઘ સૂત્રો, તમામ ધર્મોને જગા કરનાર નૂતન ધર્મ, જ્ઞાતિ અને શિલ્પના પ્રશ્નોનો ઉકેલ અને દુનિયાનું ભવિષ્ય વગેરે બાબતો બાધીયુગની સરઆતમા લખાગેવી આ કથામા લેગો આ પુસ્તકમા આપેલું દુનિયાનું ભવિષ્ય આલે તદ્દન ખર પડતું લેવામા આવે ॥ મૂલ્ય ૧-૦-૦ રખાયુ હઇ

(૪૨) મસ્ત વિતત્ત્વ—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૨૫ પ્રત ૨૦૦૦

આ પુસ્તકમા આરે સ્વપ્ન, ખેડુતનું ભૂત, ચોરીસ કવાકની મહે તલ, આ ખર કે તે ।, શાલી કુકીર, ખુદાથી લક કરનારો કુકીર, ચોર ભૂવનની બાદલાલી માટે તપ, નાનકની નવાહજો, બાવ ખેડુત અને બાદયો ની, કલ સિવાય જ્ઞાન નહોં બક્ત કન્યા સસન્તની સ્વનવતા, રામાયણ તો મહારો જીવન કથા છે વગેરે વગેરે જીવનશક્તિઓનું જ્ઞાન તથા ખીલવલ કગવવાના આશય પૂવક યોગ્યની રપ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભર પૂર કથાગો આપનામા આવી છે આ પુસ્તક ને મળેન મસ્ત લેલુ ને પરવડે તેવાઓ માટે પુસ્તકનું મૂલ્ય રા ૩-૦-૦ રખાયુ હઇ

(૪૩) તમામ દી કોમોને ચેતવણી—સન ૧૮૨૭ પ્રત ૨૦૦૦

હિંદની તમામ કોમોનો ખાસ કેમ થઈ રહ્યો છે અને તે કડ ગીતે આટકાની સજાય તે ની કુકી અને ટેચવાન આ ન્દાની પુસ્તિકામા આપેલી છે

(૪૪) ઉદિપુરનો હલ્લાકાલ—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૨૭

(૪૫) જૈન દીક્ષા—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૮૨૫ પ્રત ૨૦૦૦

જૈન ગમાના પ્રશ્નોનો દરેક મનુષ્ય ભતેજ ઉકેલ કરી શકે એવો પ્રકાર ક્રેકવાનો તથા ભહેર પ્રજાને તેમજ જૈન કહેવાતાઓને જૈન ધર્મ તથા સમાજની સિયતિનો ખ્યાન અને જૈન લાનીમનું રહસ્ય બતાવવાનો અને તે દ્વારા સરખી કોમોનું ધર તપાસવા અને સુધારાની કલા શિખ વવાનો એ પ્રયત્ન મૂ મ ૨-૦-૦

(૩૬) પર્યુષણ પર્વ અથવા પવિત્ર જીવનનો પરિચય--સન ૧૯૧૯
 પ્રત ૨૦૦૦ વિના મૂલ્ય પ્રચારણે એક ખોળી મહારથે પ્રત
 કરેલા આ મુરતકમા પર્યુષણનો અર્થ અને આશય, શા
 માટે અમુક માસ અને અમુક તિથિ ન જો તહેવાર માટે
 નિર્માણ કરી દરો તેના સંબંધિત કારણો પવિત્ર જીવન અને
 કુચ્ચ તતિનો સળધ પવિત્ર જીવનના પાયારૂપ તરવો દાન, શીલ
 તથા ભાવના દાનનું રહસ્ય શીલ અથવા આર મતોનું વ્યવહાર ૨૧૩૫
 અને મર્યાદા વૈદક શાસ્ત્ર અને સાધ સના આધારે તપની તપાસ અને
 વિધિ અલગ તર તપ ની ખૂબીનો ભાવનાનું સ્વરૂપ સામાયિક, પ્રતિ
 ક્રમણ ચોરપ આદિ ક્રિયાઓ સળધી રહસ્યજ્ઞાન ઇત્યાદિ અનોખા
 પ્રયો ની અર્ચા આપવામાં આવી ૩

(૩૭) મહાવીર મીશન--સન ૧૯૧૩

(૩૮) મહારીર ઠહેતા હુવા અથવા વીસમી સદીના હિંદુ માટે
 નૂતન શાષ્ટ્રિય ગોળા-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૨૧ પ્રત ૭૦૦૦

નવપુત્રના માનેષ માટે અલકરલ ધનનાર હથોડો અથવા હિંદુ
 નાજ કેવ ય અને મૂર્તિનો મત્ર ક્રમ મારતી-ગુલાઈ નતી શાસ્ત્ર
 અને જીવનશાસ્ત્રનો સિખ તેમજ શાસ્ત્રીય અને આધ્યાત્મિક સ્વશાસ્ત્રની
 ચારીરૂપ આ પુસ્તક ઉ મૂલ્ય ૦-૪-૦

(૩૯) અસકુકાર (માનસશાસ્ત્રની દષ્ટિએ શાસ્ત્રીય ધર્મનાનો ની ચિકિત્સા)-
 પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૨૧ ક્રા ૧૨૦૦૦ પ્રત

વિના મૂલ્ય વહે અથવા માટે પ્રત કરાવવા આ પુસ્તકમાં
 અસકુકાર ની અનોખી સમજાવત ત ન સ્વતંત્ર રીતે આપવામાં આવી
 ઉ મનુષ્ય અને જનાઓના હૃદયને દિગ્ગંથાની વિના તેમજ શાસ્ત્રારી
 કુનેહ અને સ્વતંત્રતાની નાવી અનોખી રીતે દર્શાવેલી ઉ વિશેષ
 સમજૂત માટે રમુજ કથાઓ પણ આપવામાં આવી ૭

(૪૦) 1. HINDU GATE-પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૯૨૧ પ્રત ૫૦૦૦
 હુનિયાબરના વિચારો વિગતો શાસ્ત્રારીનો અને ફીલ્સુફીને વિના
 મૂકને માપવા માટે પ્રતિદ કરેલા આ અગ્રેષ્ઠ પુસ્તકમાં માનસશાસ્ત્ર
 અને અ શાસ્ત્રના દષ્ટિ રા શાસ્ત્રીય ધર્મનાનો પર હુનિયાની દાત ની
 સિતિપર અસકુકારના ધર્મવૃદ્ધ ન અને સંબંધિત લલિષ્વ પર પ્રકાશ
 નાખવામાં આ ગો ૩ હુનિયાના માન સુસિધિ જનોમાં વિના મૂ ધ
 પ્રચાર માટે પ્રત વહેવા આ પુસ્તકની વતમના માટે ન તમરમાંથી
 શાસ્ત્રારીનો પત્રકારો, ચિંતક અને ફીલ્સુફીના અભિપ્રાય મળેલા ૩
 પૃષ્ઠ સપ્તા ૨૧૬

પ્રકરણ ૧ લું

ધર્મશાળાયા.

હિ માલયના હિયા શિખર પર એક અનતકાળનો યોગી એકાકી વસતો હતો એનું વય કાષ્ઠી કળાય તેમ ન હતું એટલું કહી શકાય કે, સૂર્ય સમાન તેજસ્વી તેજો છતાં અને વજ્ર સમાન કાયા છતાં તે વસ્તુતઃ ધરોષ વૃદ્ધ હતો.

તે જા માટે પૃથ્વીની મપાટીથી વધુમા વધુ હિંચાર્ષિએ અને અને મગફની જે ભૂમિ પર વસતો હતો, શા માટે છેક જે એકાકી રહેતું પમદ કરતો હતો, સપાટી પરના જનમમાજથી મળવી રાક્ષસ એની તમામ પ્રકારની સગવડો અને સહાયો વગર અસ્તિત્વ કેમ ટકાવી શકતો હતો દીર્ઘકાળ સુધી અખડ મૌન અને એકાલ સેવનારને થવી જોઈતી લાય અને મુઝાગરૂપી અસરોથી કેવી રીતે બચી શકતો હતો, આ-સ આવા અનેક પ્રશ્નો પહાડની તળેટી પર

વા મેા શાહુકૃત પ્રસિદ્ધ થયેલા હિંદી પુસ્તકો
 પચાસમે મુદ્રા બહાદે ? માગ ૧ ૨-મન ૧૬૧૧, મન ૧૫૦૦
 નમીરાવ (મેંવેલ)—

સચ્ચે મુલની કુત્રિયા—

ઘાત રત્નો—ખીશ આવૃત્તિ સન ૧૮૦૮ પ્રત ૧૫૦૦

જનશાસ્ત્રમાલ્ય સહ-૧ જા—પ્રથમ આવૃત્તિ સન ૧૬૧૧ પ્રત ૧૫૦૦

સહ-૨ જા—

ऐतिहासिक नोट—

છાપુ પરિપક્ષી રિપોર્ટ—સન ૧૬૧૧ પ્રત ૧૫૦૦

સંગુણ પ્રાપ્તિકે ઉપાય—

મહાત્મા વીરકે ઉપદેશી પદ માગ ૧ જા—

માગ ૨ જા—

હોંકિ જગદે મિટાનેકે લિદ અપીલ—સન ૧૬૧૭

અ સા જૈન વાંધરવસ કે વતુવ સમ્મેલનના સમ્પૂર્ણ બહેવાલ-
 શાન વીપક—

વા મેા શાહુકૃત અપ્રમા પુસ્તકો

(૧) સરળ ને શેષ વ્યાકરણ

(૨) મહારા જેમનો અનુભવ

(૩) નવન સત્ય

(૪) માયાની છાયામા

(૫) પ્રગતિના પાદચિન્હો અથવા અનુભવના ઓડકાર

(૬) મુઝાઈ પડેલી દુનિયા

(૭) વૈત દીક્ષા ભાગ ૨ જો

(૮) આર્યધર્મ અથવા વીસમી સદીના આર્ય અને આર્ય
 ધનાર સંસ્કાર

(૯) એક

(૧૦) કખીરના આધ્યાત્મિક પદો ખંડ ૩

[વધુ માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૧૧૩]

યોગી હતો, ત્હારે બીજે એક નિરકુશ, નિરક્ષ પટેલવાન હતો એક સવળા રાત્રીને તેમ જ અજાતોને પી જઈ હજમ કરી બેઢેલો મસ્તગાન હતો, ત્હારે બીજે ઈર્ષ પામ રાજા નિશ્ચય, ધર્મપથ કે ધર્મગુના સગથી બેનસીમ ગ્રહ્યો બનવા હતો, છતાં બેઢિમા કેટલીક માબનનું મામ્મ પડુ હતું તખવા તરીકે બન્ને રાગીગિક મારોઅ અસા રાગમ પ્રમાણમા ધરાવતા હતા, જે કે તેમ થવાના કારણો બન્નેની બામનમા બિન્નભિન્ન હતા જ્ઞાનદેવનુ આરોઅ અને બદ યોગના માબનને અનુમરીતે પોતે પોતાને આપેલી તાલીમ(culture)નુ પરિણામ હતુ

not worked upon by any agency of modern learnings which they say are meant for human 'happiness'. The highly cultured man could of course instinctively see in the said neighbour, a wild land of great possibilities, a virgin mind best suited for implanting the most powerful seed, and he seized the opportunity. A plot of hard untilled land, an untamed natural woman, a headstrong healthy pupil, a people that has yet not adopted any form of government—are objects full of great possibilities and it is these that a born ruler or philosopher instinctively seeks, not for any gain but for the pleasure derived from the exercise of his powers, leaving the rest of the world to the greedy scholars, teachers, politicians and statesmen seated on golden thrones and sacred pulpits, people who necessarily fear and consequently hate and ever conspire to destroy the Giant Growths. And it is the action and counter-action of these various instincts that keep up the thread of humanity, and is the latent cause of the visible rises and falls of people and ages.

અને આમપાસમા રહેતા લોકોને ઉડ્ડનતા અને સાયુના લેગમાત્ર સ્પર્ગથી સરોવરમા ઉડ્ડનની વરેરા જેમ પાણીમા જ પાત્રી સમાઈ જાય છે તેમ ઘોડીક ચર્ચા બા. દુનિયાની વિચારોમય અનેવા એમના છીછરા મનમા લાગ પામતા

એક વખત યોગીને પોતાના પદાડી નિવાસપટ્ટી નીચે ઉતરી આવવાની અને મધાગી પગ વમતા જનસમાજની યાત્રા કરવાની ઇચ્છા થઈ આની જનમમાજ પૈકી કાંઈને જાહેરે કાંઈ વિશેષ પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છા થાય છે ત્યારે તેઓ દેવેના ધામરૂપ પદાડીની યાત્રા કરે છે અને પદાડી મહાભાઓ જાહેરે અનેક જન્મોની પ્રાપ્તિઓ (પુણ્યો) ઉઠારી નાખવા—અર્થો નાખવા છૂટે છે ત્યારે કાલ્પરૂપ જનમમાજની યાત્રા કરે છે —પણ એ યાત્રા કઈગિતો ક'વાણુમમજ અને છે

જાત્રામમજ માટે યોગીએ જ્ઞાનદેવ એવું નામ ધારણ કર્યું અને હવનપુરીની ધર્મયાગના એક ખડમા મુકામ કર્યો સ્થાપિતના ખડમા એક પહેલવાન જેણે કમાવવા હરીરવાળો અને સૌમ્ય મરજ ચહેરાવાળો માત્ર એક ધોળીમા સજ્જ થયેનો પચ્ચીસેક વર્ષની ઉમરનો પુવાન ઉતર્યો હતો એનું નામ હતું આનસિદ

બન્ને યાત્રીઓની સ્થિતિ વચ્ચે આકાશ-જમીન નેટકું અતર હતું * એક જાહેરે જી લોકની બાચાહીથી પણ લાપરવા

* Here had nature huddled together two distinctly opposite types of plants generally known as man or Human Beings one was an illustration of the result of a culture ('yoga') based upon a science ('Vedanta') of prehistoric age that no subsequent age has been able to improve upon, while the other was an illustration of a natural man—'natural' not in the pure sense of the word but in the sense that he was

એક વખત ધરાવતો હતો અને મમાજે જ તે છીનવી લીધી હતી, ત્યારથી મમાજ, મમાજની 'હક્ક'ની વ્યાખ્યા અને મિલકતની દગા-ખોર અચળતા-એ મર્વ ત્રેના હ યમા કાતરાઈ ગયું હતું, એટલે સુધી કે એ મર્વને તે 'તુચ્છ' કહેતો અને તેઓ સબધી વિચાર સરખોવ કરતો તે એને મન 'તુચ્છ' ને મહત્ત્વ આપવા મરખું લાગુ.

આજે તે મજુરી મેળવવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો. શિક્ષા માટે જે જે જઈ આવ્યો હતો, જન્દાથી માત્ર દાળ અને હાડી સિવાય ખીજી કંઈ મળ્યું ન હતું આ પ્રાપ્તિ ત્રેનો અર્થ મારે તેમ ન હતી એટલું જ નહિ પણ ત્રેનો છેલ્લો ઈલાજ લેવાની અવતરતાને પણ બાધક હતી કારણ કે જન્દાસુધી શિક્ષામાં કાંઈ પણ મળે ત્યાં સુધી ત્રેનાથી બગનો ઉપયોગ ન થાય એવો એનો નિયમ હતો તેથી દાળ અને હાડી વધ ધર્મશાળામાં આવ્યો અને તે ચીજોને પોતાના હમેશના સૂવાના ખડમાં મૂકતા બનડ્યો. "આમ છે દુનિયાના દાતાઓના દગ ! સૌને વધુ ને વધુ લૂંટણું છે અને જે કાંઈ હાથ લાગ્યું તે મર્વને પરણી બેસણું છે, આપણું કાંઈને પાલનતું નથી, પછી ભલે અકગતીઆપણાથી ખરીદેલી ખીમાગીના નિમિત્તે વૈઘ ઝંકટરો લૂંટે, સત્તા કે કાયદાના બળથી ગજપુએ લૂંટે કે આસમાનમાં પરી અને પેસો કે ખીમકુલ દુખ વગરની સ્થિતિ મેળવી આપવાનું માથે લેનાર ધર્મશુર્યો લૂંટે જોયો મ્હાગ ઠોસા સ્થામે તો કવનાગતી થેલી પર મેલી રજૂ કરે છે તેઓ પાને પણ જન્દારે દુ શિક્ષા માટે મુગો મુગો ઉભો રહુ છું ત્હારે તો આપે છે માગીની હાડી અને દાળ !

ગરીબ મિત્રારા 'દયાળુ' જીવડા !" અને તે ખડખડ હસ્યો.

બરાબર એ જ વખતે જ્ઞાનદેવ ગામમાં ચક્રર મારી માછો ફર્યો અને પોતાના ખડ તરફ જતાજતા જ સાવસિદ્ધતા ઉદ્ગાર ત્રેના કાને પડ્યા તહિં મુખ જરા મલકાયું અને તેણે સાવસિદ્ધ

ત્પ્રદારે ભાવસિદ્ધિ આરોગ્ય આ બધું, મરેરાસ મનુષ્ય જીવન, નિર્વાહને જરૂરના જે સાધનો ધરાવે છે તેના તમામ પ્રકારના સાધનોની ઝેરહાજરીને લીધે નિઃતર અનુભવની પડતી અગરડો અને કટોનું પરિણામ હતું બન્ને વળી નિઃકુશ હતા નર્મ્યાત એમના દીવ રાગ, રાજપુરુષો અને રાત્તવના કાનૂનનો બધા એ સુ ચીજ છે તે જાણતા નહોતા, તેમજ સમાજપ્રકૃતિ તથા મમાજ બમારણની મરમ ત્પ્રેમને સ્પર્શી શકતી નહોતી બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો બન્ને નિર્મજ નિઃચક નિર્મજ હતા

ભાવસિદ્ધ એક કમનસીમ રજપૂત જમીનદારનો પુત્ર હતો ત્પ્રેમી ત્રણ વર્ષની ઉમરમાં તેણે માતા ગુમારી હતી અને અગ્યાર વર્ષની ઉમરમાં પિતા ગુમાર્યો હતો જે રાગની ખાતર જ લક વામાં ભાવસિદ્ધના પિતાએ જીવની અર્પા હતી તે જ રાગના અમય રોએ બાગક જમીનદારની મધળી મિલકત છીનવી લીધી હતી સાધન અને રક્ષણ વગરનો ભાવસિદ્ધ તે વખતથી જીવન પુરીમાં આવી રહ્યો હતો અને મજુરી કે ત્પ્રેમના અભાવે બિશ્વાયી જે કાર્ષ મજુરું તે ખાષ મામમાં કે જગતમાં જટકનો અને રાત્રે ધર્મશાળામાં આવી આરામ કરતો એક જ દક ખાતુ અને ચાર જ ક્ષાત્રે સુવુ એ એને સ્વાભાવિક ઘર્ષ મધુ હતું મજુરી મજતી ત્પ્રદારે પણ દિવમના માત્ર ચાર કનાકથી વિશેષ સમયની મજુરી તે કે પિ મજુર રાખતો જ નહિ અને મજુરી નહિ મજવાયી બિશ્વા માટે હતો ત્પ્રદારે પણ ત્પ્રેમો નિયમ હતો કે એ ધગથી વધુ ભમવુ નહિ આ ત્પ્રદારે પણ વાચના કરી નહિ કાર્ષ કાર્ષ વખત મને પ્રમત ખાલી પણ જતા એવે વખતે તે ઉત્રો ખુશી થતો, કારણ કે ત્પ્રદારે જ ત્પ્રેમ પોતાના બગને અજમાવવાની તક મળતી પણ બગના ઉપોગથી જે કાષ દ્વાય લાગતું ત્પ્રેમથી એક દકના બોજન પુગ્તુ જ રાખીને બાકીનું નહેને ત્પ્રેમ આપી દેતો સમાજે નહેને 'દક' ની ચીજ માની છે તેની મિલકત તે

મરે ભોગનો પડે તેમ નથી અને એક દિનસનો જૂખમરે તો મ્હારે મન રમત છે એ જ મ્હાર કહેવાનું અને કથનાનું હવે આપ હા કહો તો હું આ હાડીમાં જળ લઈ આવું, આપ પેના કાજ મળગાવના વાગો, અને પગી આ દાળ અને પેના ચાવવનડે ખીચડી બનાવી જૂખ ભાગી જેમ બને તેમ જવળી આ જૂખડું દેશને ગમગમ કરો ! ” ભાવસિંહે ઉત્તર આપ્યો.

“ એટલો જલદીની કાજ જરૂર નથી ! ” જ્ઞાનદેવે હમીને કહ્યું “ દેશ ભવે જૂખડું ગળ્યો પણ જલ્દા ત્હાગ જેવી એક પણ વ્યક્તિ વસે છે કે જે પોતે જૂખ સહીને પોતાના સર્વસ્વ વડે ખીજની જૂખ ભાગનાની આટલી કાળજી કરી શકે છે અને તે છતાં પોતે ‘ ઉપકાર ’ કરે છે એવો જેને ખ્યાન વટીક થવા પામતો નથી, ત્હાથી એટલા જલદી નાચી હૃદવાનું કાઈ પ્રયોજન ન હોય એકે વાર, હમણા તો ત્હાઈ આતિથ્ય ખુશાલીથી અને વાલ વિનાદમાં ઉતર્યા વગર જ મ્વીકારે છું ”

“ ત્હારે હું જળ ભરી આવું છું ”

“ અને હું અગિ પ્રકટાવું છું ”

* * * * *

જળ ભરી હાડી જ્ઞાનદેવ પામે રજુ કરી જેવો ભાનસિંહ પોતાની કાટડી તરફ જત્રાની તૈયારી કરતો હતો તેવો જ જ્ઞાન દેવે ત્હોને પ્રશ્ન કર્યો ‘ કાઈ બહુ તાકી કરવા જેવું છે કે શું ? ’ નહિ તો ભેગાભેગી ખીચડી ચોરવાનું અને તે તેવાગ ચાવ ત્હા સુધી ખવગ રાખવાનું કામ પણ તુ જ કર એમ હું ઈચ્છું છું કે જેથી હું વડીલગ પડયોપડયો આરામ લઈ શકું ”

“ ધણી જ ખુશીથી, મહારાજ ! — જે ત્હમને ખીજ સાધુઓની માફક અભક્ષવા કે વટલાઈ જમનો ભય ન હાય તો ! ”

જ્ઞાનદેવે જવાબમાં માન હામ્ય કર્યું અને ભાવસિંહ રસો

ખાધા ભાગી ગયો.

તરફ લાવપૂર્ણ દષ્ટિ ફેંકી પછી પોતાની પામેના કાદ અને ચાવસ કાદડીના ઉમરા આગળ મૂકી પોતે કાદડીમાં જઈ સૂતો.

લાવશિદ્ધ જ્ઞાનને જોના જ પડેથી દષ્ટિએ આકર્ષણ હોતે એની આમોમાના અજળ નર અને મ્હેરા પગની અજળ પ્રીતિએ હોના હ વ ઉપર ઉઠી નમર કરી હતી ચાવસ અને કાદ ઉમરા પાસે મૂકતી વખતે તેજ કરના સ્થિતિ તો લેતું હતું ધડમધ્યુ હતું માર્ક પશુ નિમિત્તથી તે લેને મળવા અને વાતચીતમાં જોડાવા ઉત્સુક બન્યો હતો અને ઉત્સુકતાએ માર્ગ પશુ મુજાડ્યો.

પોતાની પામેની ઢાળ અને દાળ લઈ તે જ્ઞાનદેવની કાદડીમાં મથેક અને રીંગો લઈની સમીપ જઈ જોતો. “ મહારાજ ! આ દેશમાં આપ પહેલમથમ જ આન્યા જણાઓ હો મુસાફરીથી થકિવા પશુ જણાઓ હો અને બોગન મામમીમાં શુ પ્રાપ્ત થયુ છે તે તો બહાનથી હું જોઈ ચૂક્યો છું આ દેશ જ નુશરો છે, મહારાજ ! અહીં કાઠકાઠની રકાર કરવાને નરક નથી અને ”

“ પણ હું જોઈ ચૂક્યું કે હું તો મ્હારી દરકાર અવસ્ય કરે છે ત્હારા મ્હેરા ત્હાના સખ્દો અને ત્હારા હાથમાના પદાર્થો ત્હાના બાન પ્રગટ કર છે તો પણ હું કહેના જ માગે છે તો કહી લે એક વખત જ્ઞાનદેવ જો યો.

“ મ્હાફ કહેવાનું હુંક અને દય છે વિવેક અને આગીધુગી હું શિષ્યો નથી મ્હે જોયું કે આપની પાસેના પદાર્થો મ્હારી પામેના પદાર્થો વચ્ચે કામ લાગે તેવા નથી અને મ્હારી પાસેના પદાર્થોને જેમ છે તેમ-મ્હેને પશુ કામ લાગે તેવા નથી બન્નેને બેગા કરવામાં આવે તો કોઈ પશુ એકની ગરજ સાર તેવા અને તેટલા છે જૂખ્યા તો આપને બન્ને છીએ પગનું આપ દુઃખ હો અને મુસાફરીથી થકિવા પશુ હોષ આપને હોની જરૂર મ્હારા કરતા વિશેષ છે હું જુવાન છું અને જરૂરિયાત પ્રાપ્ત કરવાનું મ્હારું છે લાભ છે હું સાધન વાપરું તો એક દિવસથી વધુ જૂખ

તે પણ મ્હારી પોતાની રીતે જ અને દીન યાચનાનો શબ્દ ઉચ્ચાર્યા વગર જે બીજા મળી શકે તે જ લેવાની ટેકથી ”

“ ધારૂ છું કે એક માર્ગ ત્હારા લક્ષ બંધાવ રહી જવા પામ્યો છે ”

“ બતાવો ત્હારે ”

“ બતાવું બતાવું હું કાંઈ નહિ. હું તો માન એમ જણાવના માગતો હતો કે ઉલ્લ નિર્બીહના જે જે રસ્તા છે હમણા ગણી બતાવ્યા તે ઉપરાંત પણ બીજા રસ્તા કુનિયામાં હયાતી ધરાવે છે દાખલા તરીકે ધર્મશૂરનો ધધો જેમાં મુઠીની, રાજની પરવાનગીની કે સાગવગની કે કસાની જરૂર પડતી નથી બહુતર પણ કાંઈ એ ધધાના અધિકાર માટે અનિવાય ગણાવું નથી મતલબ કે વડુમાં રહી રહેવાઈથી દાખલ થઈ શકાય એવો એ માર્ગ છે, અને ત્હેમાં દાખલ થનારને માન ખાનપાન જ નહિ પણ માનપાન પણ-પચાની સકાય નહિ એટલા પ્રમાણમાં-મળે છે એ પણ કુરાર્થ છે ”

જોતજોતામાં સાવસિંહની આખો સાતયોજ બની પોતાને અપમાન પહાચાડનાર કાંઈ વ્યક્તિનું બલ પામવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ તેજ યોગીને નખથી શિખ મુઠી બગબર નિહાળી બીવેદ એણે જોઈ લીલું કે એ નજરની કાંઈ અમર વૃદ્ધતા ચ્હેરા ઉપર થના પામી નહોતી.

જ્ઞાનદેવે કમોગીનું પગિજામ આગમથી ધાર્યું હતું સાવસિંહ કંઈ ધાતુનું પૂતળું હતું તે નક્કી કરવામાં પોતે ખોટા નથી પડ્યો એમ જોઈ ત્હેને સંતોષ થયો. એ સાન છુપાની તેણે એક નવો ખેલ યોજ્યો. માલુમાં જ પડેલા પોતાના સાખા ઝંઝાના ખીસ્માં હાથ નાખી એક રીવોલ્વર બહાર કાઢી અને સાવસિંહના હાથમાં મૂકી બોલ્યો. “ હું બરાબર જાણ છું કે ગાજળીજ અને આમ-રંગના માન-અપમાન માનવાના ગત્તા બિન્ન હોય છે ત્હને જો મ્હારા

વાતચીતનો પ્રસંગ તો ભાવસિદ્ધ સોધતો જ હતો, પણ જ્ઞાનદેવનો પ્રતાપ એવા હતો કે એને કાંઈ પ્રશ્ન કરવાની ત્હેની હિમત ચાલતી નહોતી એટલે તે મુંઝવણ પામી ગયો હતો તેથી તેણે જ ત્હેને માર્ગ કરી આપવા પારું

ત્હારું નામ શુંવાન ?”

લોકા મને ભાવે કહીને બોલાવે છે, ત્ને કે મ્હારું નામ તો ભાવસિદ્ધ છે.

‘ઓહો, ત્હારે તો તું રાજખીજ જણાય છે !”

જણાય છે નહિ, પણ હું જ પરીક્ષા કરી હોય તો હુકમ કરો અને પછી જુઓ કે જેનાથી આજુ આવ્યો હતો છે તે જ્ઞાન દારને બકરી બનાવી આપતી પાસે ગળુ કઈ હું કે નહિ !”

ત્હારો મ્હેરો ત્હારી વાતની માફી પૂરે છે પણ ત્હારે, ભાવસિદ્ધ જિદ્દા અને ધર્મચાળા નિરામનો કાંઈ અર્થ ?”

ભાવસિદ્ધે પોતાનો ઇનિદ્વાસ બહુ જ ઘોડા સમ્બોધા કરી મંમગાઓ અને પછી ઉમેર્યું રાજખીજ હું તપી જ તો, ત્હારાં સુધી મારા ઉપર છેડતી કરવામા ન આવે ત્હારાં સુધી કોઈના ઉપર હાથ ઉગામવાની ઇચ્છા વગી મ્હને ચતી નથી તનદુરસ્ત માણુ સોની જ્ઞાનઆતો એટલી ઘોડી હોય છે કે ત્હેની ખાતર નિર્ભયા સાથે તોફાનટટામા ઉતરતુ એ મ્હને ‘ગુસ્સ’ લાગે છે અને રાજખીની કે કોઈ શ્રોમતની નોકરી કરવી મ્હને પાતવે તેમ નથી, કારણ કે સત્તા અને ધનના મદથી જેમની રીતસાત મ્હેરો મ્હાલેના ખાજક જેવી જતી ગઈ છે તેવાના વગી શુનામ બનતુ એ તો મ્હને છેક જ અચલ લાગે છે બળાન ‘મૃતિથી જ સાનો અને સીવો હોય અને તે તો મર્ષગતિવાળાને સ્વપ્નેય પાલવે નહિ વળા પાગ પર ધૂન નાખના મ્હને કોઈએ ચિખવ્યુ નથી તેથી મજુરી અને બીજા સિવાય બીજો કોઈ મ્હને ખુલ્લો છે જ કપ્ડા ? હું જો મજુરી સ્વીકાર હું તે પણ મ્હારી પોનાની ચરતો મુજબની હોય તે જ સ્વીકાર હું અને બીજાનો આશ્રય લેવો પડે છે તો

વ્યવસ્થાને હથિયાગની તો સુ પણ સિક્કાની કે મિલકતની પણ જરૂર પડતી નથી આ મીલો વર તો પહાડથી નીચે ઉતરી આનતા તલેટી પર નિર્દોષ પશુઓ ઉપર ગોળી તાકતા એક હિંચકાગ પામેથી પડાવી લેવાથી મ્હારા હસ્તક આવના પામી હતી મંભવ છે કે એ અકસ્માત ત્હારા માટે જ બન્યો હોય ! ”

કર્મ પણ આનાકાની કે વિવેકના ઉપચાર વગર ભાનસિંહે તે હથિયાગ સ્વીકાર્યું અને પછી બોલ્યો “આપની તો મ્હો વધુ ને વધુ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરે છે આપે કહ્યું — અને આપનો ચહેરો સાક્ષી પુરે છે કે અમન્ય આપના સ્વપ્નમાં પણ ન આવી શકે આપ એક પ્રેરના સહેનશાહ છો, તો પછી માત્ર એક લગોટ અને એક ડગલાબગ જ મુમાશરી કરનારું પ્રયોજન સુધી ધર્મશાળામાં જ ઉતરવાનું વારણ સુધી સહેનશાહ કર્મને આન્ય માટે બિસ્માચારી કરી કેમ પાવરી ? આપના રાજ્યમાં હથિયાર, સિક્કા અને મિલકતની મુદ્દમ જરૂર નથી પડતી — કે જેમ પૃથ્વી પરના કાંઈ દેશમાં થતું માલખુ નથી — તો ત્હાની પ્રજાની આજીવિકા અને રક્ષા કેવી રીતે થતી હશે ? એક મહેનશાહને આટલે ફર એકલા અને પગપાળા આનવાની સુ જરૂર પડી હશે ? મહારાજ ! ત્હમે તો એક એક એવી વાત કહો છો કે જેમાંથી હજાર પ્રશ્નો ઊભા થઈ જાય છે ! ”

“હજાર નહિ ને લાખ પ્રશ્નો થના જોઈએ છે, ભાવસિંહ ! ” જાનપેવે ઉત્તર આપ્યો “અને લાખ પ્રશ્નોનો ઉત્તર એકી સાથે જ આપવાનું જતી રો તેમ છે પરંતુ પ્રથમ તુ મ્હારા ગરી ગયેના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપ એટલે ત્હારું ત્હેણું પણ તું વસુધ કરી શકશે ! ”

“પૂછો, મહારાજ ! ”

“ધર્મગુરૂ તરીકેના ધધાનું નામ માત્ર સમજનાની સાથે ત્હને સહજસહજ નાસ થઈ આવ્યો તે પરથી અનુમાન થઈ શકે છે

સામ્રાટ કોઈ રીતે અપમાન ન લાગ્યું હોય તો ટું પૂઠુ છું કે અતિથિ છું એ ખ્યાલથી બચ્ચો વાગવાના ત્હાગ સ્વભાવને રોકતો ના પાતાયથી ઉડતું પાણી અને પ્રકૃતિથી ઉદ્ભવતી દિશા એ બે એવી ચીજો છે કે જોને એક વાર ધમી હારી તો પછી પ્રવાહ જ શુભ થાય છે લે આ રીતેલ્લવ મ્હારા બે નેત્રોના મધ્યને બનાવ લક્ષ્ય અને મ્હને ખાતરી કરાવ કે જ્ઞાનપ્રકૃતિ છેક જ નિર્વશ ગઈ નથી

ભાવસિદ્ધ સ્તબ્ધ થઈ ગયો તેની નજર યોગીની નજરમાં લગ પામી રીવો વર એના જન્મવત્ અનેલા હાથમાંથી જમીનપર પડી ગઈ થોડી પગમાં સાવધાન થઈ તે બોલ્યો. 'મહારાજ ! આપ કોઈ બનોઆ પુરૂષ જણાવો કે નહેની જોડી આજસુધી મ્હારા જોના-જાણવામાં આવી નથી મ્હાગ હૃદયના બાવો હું પોને જાણુના પામુ તે પહેલા આપ એટની સહાયથી જાણી શકો છો બો મ્હારી વૃત્તિઓને એમ્મી મુખથી પીગળાવી શકો છો કે આપની રહામે ટું છેક જ બાચાગ બની જાઉં છું રીવો વર તો શુ પણ વિરોધની દૃષ્ટિ પણ આપના ઉપર ફેંકવાની મ્હારી તાકાદ નથી જો કે ટું કમલ કરીશ કે લોકોના લોહી માસ ચૂમતી જગાઈઓરપ ધર્મગુરૂ બનવાની ગર્ભિત સૂચના આપના મુખેથી નીકળી તે વખતે મ્હને મ્હોટામાં મ્હોટું અપમાન લાગ્યું હતું અને તેનો હિમાળ ચૂમવાની પણ મ્હને વૃત્તિ થઈ હતી"

ત્હારી મરજી ત્યારે ' જ્ઞાનદેવ જમીનપરથી રીવો વર ઉઠાડીને ભાવસિદ્ધ તરફ હાથ લગાવના બોલ્યો એ ત્હારી ખામોશ શૌર્યનું જ પરિણામ હતું નહિ કે મ્હારી કોઈ અનૌકિક શક્તિનું અને તેથી જ આ રીવો વર ત્હને બેટ કરે છું કાગજુકે બપોરે રમિયારો અધિકાર માન ત્હને જ હોઈ શકે કે જો પોતાની શક્તિ ઉપર પણ કાજુ ધરાવનો હોય ત્હને તે ચીજનો કોઈ જ ઉપયોગ નથી હું હિમાલયનો ચહેનશાહ છું પણ મ્હારી રાજ

જોને મહે પકડ્યા છે વાહવાહ અને માનપાનના અસાધારણ મોહમાં ફસાઇ તેઓ પૈકીના કોઈએ દરીયા પર નિયમયોગ કર્યા છે તો કોઈએ પોતા હિમર 'મુક્તિ' નામની બનાવટી ચીજનું ચેટક બગાડી કેટલીએ બોળી કુમારિકાઓ, વધુઓ અને વિધવાઓની સાથે શ્રમ પરિચય વધારી નહિ અને એમના જીવનને રદખાતલ કર્યાના સેકેડા દાખલા મહે જોયા-સાબળ્યા કે મૂર્ખ કે નીચ શ્રીમતોને મમાજમાં જોડું મહત્વ મળે એવી રીતે એમની તારીફ બાટચારણની માફક અને દર જાહેર પ્રસંગે તેઓ કરતા રહ્યા છે એટલા ખાતર કે તે શ્રીમતો પાછા તે ગુરુઓના બાટ બને અને એ પ્રમાણે બન્નેને જુદે જુદે રંગે ગાડર સમૂહમાં સિંકાર ખેલવાની સુગમતા થાય જુદાં તો એ વર્ગમાં રંગેરંગે લર્ચ પડ્યું છે પણ આ મધુ બહીબર જલુર કરી શકે, પરંતુ તેઓ જે જોડા ઉપદેશો ફેલાવવાનો નિરતર ધર્મો બઈ બેઠા છે અને તે વડે સમાજને સ્કંડાનવા અને નિર્માણ બનાવના ૩૫ પરિણામ બન્યુંતા કે અજણતા પણ નિરતર ઉપજાવી રહ્યા છે તે જોતાં તો, એ વર્ગમાં કોઈ રડ્યોખડ્યો નિર્દોષ માધુ હોય ત્હેના તરફ પણ દોષ્ટીનો હાથ લખાવતા મ્હને કંપ થાય છે "

" જોડા ઉપદેશથી એમને કાઈ લાભ ? " જ્ઞાનદેવે કસોળીનો પથ્થર કે ક્યો

" માણસનું દરકે કાર્ય લાભના દિમાગ પર જ થાય છે એવો કાંઈ નિયમ જણાવે નથી, મહારાજ ! " સ્વાવસિદ્ધે ઉત્તર વાળ્યો " આપે હમણા મ્હને કિમતી બેટ આપી એ ક્યા લાભના ખ્યાલથી ? સૂર્ય ગરમી અને પ્રજાશ આપે છે અને વાદળ પાણી આપે છે તે સુ મેળવના માટે ? હું ત્હા સુધી અસલોકન વરી મ થો છું ત્હા સુધી તો બધો જોય મનુષ્યના જનારજુનો છે જે ગરીબ જનારજુના જેવી ગંજિ તેવું જ કામ ત્હોને સુએ છે અમુક સ્વપ્ન રૂફ છે કે 'વાલ્કાલયક' છે માટે તે કંઈ

કે એ દિગામાથી ત્હને એકથી વધુ કડવા અનુભવ થઈ ચૂંધા હોવા જોઈએ " જ્ઞાનદેવે કહ્યું

હું કહી ચૂક્યો છું મહારાજ, કે મ્હને ઉદરપોષણને અંગે ચાર કલાકથી વધુ વખત ફાજલ પાડવો પાડવતો નથી અને નિરા મારે પણ એટલો જ એટલે કે ૩૪ કલાકના દિવસમાંથી લગભગ ૧૬ કલાક મ્હને 'કાગ' - નવરાસના જોઈએ છે જેને આટલો બધો વખત ફાજલ પડ્યો હોય ત્હને અવલોકનની તકો શું યોગી મળે? અવગત હું કોઈ જ અણ્યો નથી પણ મમાજમા અને વેરાનમાં બગીચાઓમાં અને ની કિનારે તેમજ પહાડો ઉપર પુષ્કળ બાક્યો છું અને બટકનારને આજો છે ત્યાં સુધી જોયા વિના પણ ચાતતું નથી જ જોવામાંથી અવલોકન કરવાની પણ દેવ બાપોઆપ પગી મર્ધ એ દેવ મ્હને શીમનો અને ગરીબો, રાજદરબારીઓ અને માધુઓ સર્વના મદદાસમાં આવી એમનું અવલોકન કરવાને હમેશા ધક્કેવળી રહી છે જો કોઈ એક જાતિનું અવલોકન કરવાની મ્હને પુરતી તક ન મળી હોત તો તે માત્ર જી જાતિ જ છે જે જે વર્ગનું દુ અવલોકન કરવા પામ્યો છું તે મર્ધમાં વધુમાં વધુ તુચ્છતા વાકા, જાતી દલ અને દિવ્ય કાગપણ મ્હે ધર્મશુરના નામથી ઝોળખાતા મર્ધમાં જોયું આપે મ્હને અનુભવને બાધાર કથન કરવા કહ્યું, પણ આખા વર્ગની ખાસીવનનો તેમજ છગી છગી નમિત્તોના ખાસ પરાક્રમેનો જે જે અનુભવ મ્હને મળ્યો છે તે સર્વ કહી બનાવતા તો મ્હને મહીનાઓ જોઈએ હમણા તો એનું કહી પનારીય કે, કલ્પિત સુદા હિમા કરી જે મ્હોટા સમુદાયો વચ્ચે લડામ્હટટા અને ખુના-મરડી જગાડવાના ત્રેમના પરાક્રમ મ્હે ધણુ જોયા છે નાહું રાખવાની જે પથમાં છૂટ છે ત્હાં ખુલી રીતે અને ન્હા મના છે ત્હા છપી અને પેચીલી રીતે ધર્મધેના લોકોમાંથી પેમો લૂટના અને તે પેસા વડે અનેક છપા કુકમો કરતા મંખ્યાબધ ધર્મશુર

જોને મહે પકડ્યા છે વાદવાહ અને માનપાનના અસાધારણ મોદમાં ફસાઈ તેઓ પૈકીના કોઈએ દરીદ્રિય પર વિશ્વપ્રયાગ કર્યો છે તો કોઈએ પોતા ઉપર 'મુક્તિ' નામની બનાવગી ચીજનું ચેતક વગાડી ફટલીએ બોળી કુમારિકાઓ, વધુઓ અને વિધવાઓની માથે ગુપ્ત પરિચય રધારી દઈ અંતે એમના જીવનને રક્ષાતન ક્યાના સેકડો દાખવા મહે લેવા-માનવ્યા છે મૂર્ખ કે નીચ શીમતોને સમાજમાં ખોદુ મહત્ત્વ મળે એવી રીતે એમની તારીફ બાદચારણની માફક અને દર જાહેર પ્રમંથે તેઓ કરતા "લા છે, એટલા ખાતર કે તે શીમતો પાછા તે ગુસ્સોના બાદ બને અને એ પ્રમાણે બનેને જુદે જુદે ગમે માડર સમૂહમાં ગિકા ખેલવાની સુમમના થાય જૂઠ તો એ વર્ગમાં રંગેગે ભર્યું પડ્યું છે પણ આ મધુ બહીભર જનુય કંગી ચક્ર, પગનું તેઓ જે ખોટા ઉપદેશો ફેલાવવાનો નિગતર ધરેા લઈ બેઠા છે અને તે વડે મમાજને સડાવવા અને નિર્માલ્ય બનાવવા રૂપ પરિણામ જાણુતા કે અગ્નિજ્વળા પણ નિગતર ઉપજારી રલા છે તે જોતા તો, એ વર્ગમાં મહા ગડ્યોખાઓ નિદેય માનુ હોય લેના તરફ પણ દોષ્ટીનો હાથ લખાવતા મ્દને કપ થાય છે "

"ખોટા ઉપદેશથી એમને મઈ લાભ ?" જ્ઞાનદેવ કમોગીનો પથ્થર ફેંચ્યો.

"માણુમતુ દરેક કાર્ય લાભના હિમાન પર જ યાય છે એવો કાલ્પ 'નિયમ' જાગતો નથી, મહારાજા." ભાવમિત્રે ઉત્તર વાળ્યો "આપે દમણા અને કિમતી બોટ આપી એ ક્યા લાભના ખ્યાલથી ? સૂર્ય ગરમી અને પ્રજાગ આપે છે અને વાતળ પાણી આપે છે તે શુ મેજવવા માટે ? જુ ત્હા સુધી અવલોકન કરી શકો છુ ત્હા સુધી તો મવો જેવ મનુષ્યના જીવાનજુતો છે જે શરીર બનાવવામાં જેવી ગઝિ તેવું જ લાભ લેને સૂએ છે અમુક લગુ 'ફુ' છે કે 'લાભલાવક' છે, માટે તે જુ

અને અમુક જુદા છે કે નુમ્માન ભય છે માટે તે નાં કરતુ એવી જાનના જુદાના ચુમતને આધાર કાઢ માણુમ મારી જરો નથી કાર્ય તો મનુષ્યના બધારખમા રહેના મુળ ગુણ કે સન્નિમાથી પ્રગટે છે અને પત્રી-કાર્ય થઈ ગયા પછી-તે કાર્યથી જઈને જેવી અસર થતા પામી હોય તે અનુસાર રૂકું કે 'જુરુ' 'લાખલાખ' કે નુકસાનકારી એવી જાણ તે કાર્ય પર માનવામા આવે છે એટલું મહે બરાબર નોખી રાખ્યું છે કે કાયર અને અસામ્ય મનુષ્યોને સુખ નિર્જેખમીપણુ અને અક્રમાતથી મ તર બચવાપણુ પ્રકૃતિથી જ ગમે છે અને તેથી દુખ રજરની અને વિરતર સુખ સુખ અને સુખ જ મળ્યા કરતુ હોય એવી સ્થિતિની કલ્પના લેમને ઝડ ગમે ઉતરે છે એ લેખ એ નનગા જ વર્ષના પણુ કાષ્ઠક જુદાગાગી મનુષ્યોએ લોકવત્તને સિખવવા માડ્યું કે, માર ખાવો પણુ કાઈના ઉપર હાથ ઉપાડવો નહિ, કમા' રાખી, સ્ત્રી અને પૈસા એ પાપના પોટલા છે માટે લેમનાથી દૂર રહેતુ અને એવા પવિત્ર સોમન લાઇ આ દુષ્કર્ય મમારમા ફરી જન્મવુ ન પડે એવું બાણુ બાધવુ મૂળે જ જે માણુમને પ્રત્યાધાતના બયથી હાથ ઉમામવો જ પાવરતો નથી કે પોતાના ક્રોધના પડધાતરીકે થતી ક્રિયા જેનાથી ખમી સકાય તેમ નથી તેના લોકોને આવી વાતો ઝડ ગમે ઉતરે છે પરિણામે શિક્ષણુ આપનાર 'મહાશાની' મનાય ॥ અને પૂજાય છે અને એને વગર લેખમે સિખર જેન વાની સરવડ થાય છે એથી ઉતરુ જેની પ્રકૃતિ જ બગવાન છે લઈને તો સુખનો વટાળો હોય છે એની નસોમા થેકકા મારતું લોહી કાષ્ઠ પણ ગીજ સાથે અથડામણમા આરવા તપરી છે એના બગ સામે વપરાતા બળથી એને બલરથી એક પ્રકારની ગરમી-વીજળીનો ઝંપકારો-આનંદ લાગે છે જે કે શરીર ઉલાય, ધવાય અને તેથી વેદના થાય એ પણ જરૂર બને છે પણ એ બધી ઉપરની અસરો છે-પડછાયા છે એ પડછાયાની જાણ

નાંધ એના દીવ પર કેતગાની નથી, ત્હા તો માત્ર પે ॥ ઝમ કાગનું મીઠું સ્મરણુ જ નોધાઈ નહે છે એવો માણસ શુભ-દુષ્ નામની દ્વણિક 'અસરો'ના આધાર પર નભતો ન હોઈ એની ક્રિયામા કોઈ કોઈ વખત મ્હોટામા મ્હોટી 'ક્ષમા' અને મ્હોટામા મ્હોટો 'આત્મભોગ' તરી આવે છે પણ એ ક્ષમા અને આત્મભોગ કોઈ 'નીતિ'નું કે 'ધર્મ'નું—'ઉપ'શ'નું કે 'વિચાર'નું પગિણામ નથી, એ તો બળવાન મૂળ પ્રતિભા 'એન' છે તેથી જ તો —"

'તેથી જ તો હું ત્હને પૂછુ છું' જ્ઞાન'ેવે બગાણુ પાડ્યું "એ બળવાન પ્રકૃતિ પર મુદારો નહિ પણ વચાંગ, એની શક્તિના અરામા ઉમેરો કરવાની પણ કોઈ 'પદ્ધતિ' હોતી મલવે છે એમ તુ માને છે કે ?"

"જે કંઈ છે તે મ્હારા માનવા — ન માનવા ઉપર ઓઠો જ આધાર ગાખે છે ? અને હું જે પ્રત્યક્ષ જોઉં છું તે ન માનું તો આવે કેમ ? કુસ્તીની તાલીમથી સ્ત્રી કસાય છે એ હું પ્રત્યક્ષ જોઉં છું તેમ મૂળ ગુણને ખીલનવાની પણ 'તાલીમ' હોઈ નહિ એ સ્પષ્ટ છે અને એ તાલીમ વધુ ને વધુ પીઝાળનક મળેગો પોતાની આસપાસ ઉત્પન્ન કરવારૂપે હોય એ પણ હું જોઈ શકું છું "

'અને એવો આદર્શ અખડ નજર સ્થામે હોય તો તાલીમ તુ કામ વધુ ઝડપી બને એ બનવાબોગ ખરું કે નહિ ?"

"એમાં કાંઈ શક ? અને એટલા માટે તો મ્હે એવા શ્રવણી બેટરી જેના પુરૂષને ગોધવા અને મનથી ત્હેને સુર માની—"

"જરા ધીમે, જરા ધીમે ! રખે કોઈ બેટરીથી બળા ભરમ થતો ! નહિ તો મ્હારી ખીચડીને કાણુ મંલાળશે ? તે મણુ ખજી ભરમ થતો ? લાનસિદ્ધ, બેટરી પણ ખોરાક માં છે, હો !"

ઇચારો થતા જ લાવસિદ્ધે ખીચડીની ખબર લીધી તે ખરાબર તૈયાર મંદ હતી જરા નધુ સમય વીત્યો હોત તો એ

સ્વાદિષ્ટ ખાણું મધોષ અને બળી ગયું હોત અને તાકાત તથા
તુમિ બદ્ધનાર જોરાત તરીકે નકામું બધ પડ્યું હોત

વર્મશાળાના ચોગાનનાથી એક કેમનું પાદડું તોડી લાવી
તે ઉપર ખીચડીની દાડી કલવી દઈ, દાતણના ટુકડા વડે
તેને આમતેમ ફેલાવ્યા પછી મુપચાપ ઉભો થઈ ભાવમિદ્ધ પોતાની
કોટડી નગ્ન જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો

મૂલ્યો ! મૂલ્યો ! ' જે રમુચ તાળી પાડી જ્ઞાનદેવ
જોખો ' અમાગ રાજ્યની વાતો અને અમારી ગહેણી સમઘીના
તારા પ્રમને મ્હારા પ્રમનો ઉત્તર મને ત્હાસુધી મ્હે મોટું
રખાવ્યા હતા તે તો તું છેક જ જૂલી ગયો ! '

આપ જમી સો ત્હા સુધી મહારાજ, મ્હારે એ લેણું
નસુન કરવાનું હું મુક્તવી રાખી ચકુલુ "

' પણ કેવાતાર રહેલું કોઈ સહેનશ્વરને કદી પાલન્યું છે ? '
ભાવસિદ્ધ નિદ્રાત બન્યો

ભાવસિદ્ધ ! ' જ્ઞાનદેવે કુમલો આગળ ચલાયો ' હથિ
ચારની જરૂર ન પડે એટલા અમે બચવાન છીએ એ ત્હે માલબધુ
પણ હવે તું જાણીને વધુ આશ્ચર્ય પામશે કે અમારું બળ એમો
છામા એમો ખાણું માને છે ત્હમારો મિતાહારી ગણાતો એક
મનુષ્ય નેટલો જોરાક માને ત્હેનો ચોથો દિસો મ્હો બમ થાય
છે શું ત્હેને સંકે થાય છે ? મ્હારા વચન પર કોઈ સંકે
કરે એ હું કદાપિ સાખી ચકુ નહિ બેસ, અને નો નજરા
નજરના સત્યને અનુમાન ઉપર સદમવ નહિ જા, ખીર્ત એ
કેળપત્ર લાઈ આવ ' '

મધ્યમી આજ્ઞા જ બળે ન થતી હોત તેમ જ્ઞાનદેવની આજ્ઞાનો
અમલ થયો

' આના હવે ચાર બાજ કર એક ભાગ બધાર જે કોઈ
મૂખ્યો નોડમ્મા આવે ત્હેને આખી આવ એક બાગ મ્હારી સામે
રાખ, બાકીનો તુ લે '

ભાનસિંહ જોઈ રહ્યો મન કરાવવી ચીજનો હિસ્સો પાઠે દાન તરીકે સ્વીકારવા જેવું આ આમત્રણ તહેને લાગતું હતું તહેની સ્વમાનની લાગણી ખડિત થતી હતી જ્ઞાનદેવ આ પરિણામ અગાઉથી ધારી બેઠો હતો તેણે કહ્યું “કેમ ? કાઈ બહુ મોટા વિચારમા પડી ગયો જણાય છે જો ! ”

“ મહારાજ ? — ”

“ અટકે છે કેમ ? સ્વમાનની લાગણી તહેને કાષ્ટક બોલવા પ્રેરે છે તહેને રોકે છે કેમ ? ”

‘ દીવેલું પાણુ લેવું અગર અતિથિ માથે માડું કરવું એ — ”

“ ત્યારે તું દીન બોલતા રે છે, એમજ ને ? એ ‘ડર’ કમ્પાથી આગ્યો ? ‘બ્રમણ’માથી જ તહે મૂળે ‘દાન’ કર્યું હતું, અને હમણા હું ‘ન’ કરું છું, એ સર્વ ખ્યાલો બ્રમણાઓ જ છે અને બ્રમણ જ લાય ઉત્પન્ન કરે છે તું, હું અને સર્વ મનુષ્યો પૃથ્વીતત્ત્વમાથી ઉત્પન્ન થયા છીએ અને પૃથ્વી જ સર્વને અન્નાદિ વડે ટકાવે છે આ અન્નાદિ કોઈ વ્યક્તિની માલેકાની ચીજ નથી અને જે પર મહારી ‘માનેજ’ નથી તહેવું હું ‘દાન’ કરું છું એવી કલ્પના પણ અર્થ વગરની અને હાસ્યાસ્પદ છે । ખાતુ એટલે પ્રાણોને આદતિ આપની પોતાની હોજરીને કબીજા કોષની હોજરીને અન આપતું એ માત્ર ‘યન’ છે, મેવા છે, વિશ્વયોજનાના એક ભાગનો અમલ કરવા સમાન છે ‘વામા કોષ ઉપકાર’ કરતું નથી, અને લેવામા માર્ગ સ્વમાનખડિત થતું નથી જેના મનમા ‘ઉપકાર’ની બ્રમણ છે તહેને જ ‘સ્વમાનખડિત’ થવાનો લાય શક્ય છે મૂળે લાગે છે કે તમારા દેલમા મરી નીતિઓ, બધા રજો અને વ્યવહારો કલ્પિત લાયના અવિષ્કાન પર જ ચલાય છે અમારા દેશમા એથી ઉલટું જ છે અમારા સર્વ વ્યવહારનો અધિષ્ઠાન ‘આનંદ’ છે, અને અમે જે કાંઈ કરીએ છીએ તે અમે અમારા આ હોજરીને હોજરી રાખીએ છીએ

કરીએ છીએ એવું અમને જ્ઞાન પણ હોતું નથી જે કાંઈ કરીએ તે 'યજ્ઞ' જ કરીએ છીએ અર્થાત્ સમજિની મેવાડે જ કરીએ છીએ પછી કા તે પોતાનું ઉત્તર ભરવાની ક્રિયા જ ન હોય માણસ હોઈ અમે માણસો પ્રત્યે જ આપ-લે કરીએ છીએ એમ કાંઈ નથી પણ—પક્ષીઓ અને પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ વાયુ અને આકાશ એ પામે તત્ત્વો સાથે પણ અમે આપ-લે કરીએ છીએ, એટલે કે અમને જરૂર પડે તે અમે એમની પાસેથી લઈએ છીએ અને તહેમને જરૂર પડે તે અમારી પાસેથી લેના છઈએ છીએ જાણે કે સૂરની સૈયારી એક મિ કત ન ટોય ? અમારા દેહો પણ અમને અમારા પોતાના હોવાનું જ્ઞાન નથી હોતું દેહને પણ સમજિની મિશ્કત તરીકે જ ધોધીએ છીએ જાથી જે જયો અને જય સ્થામે બચાવના સાધનો નિત્યનવા હોવા કે વાની ચિંતા અહોનિશ તદ્દમારા દેશના લોકોના ચિત્તને રાખી રાખે ■ એવું કાંઈ અમારા દેશમાં બનતું જ નથી અમને અહોનિશ કુરસદ, છૂટાપણ, નફરતપણ સ્વાભાવિકરીતે જ રહે છે અને તેથી અમે મન, જીવિ ચિત્ત અદ્ધકાર એ સદ્મ બુધિકાઓમાં ભ્રમણ કરી તદ્દા નરી નવી શોધખોળો ચલાવીએ છીએ કે જે શોધખોળો અમને આ પૃથ્વીના ગોળા બહાર જે બીજી અનેક સૃષ્ટિઓ છે તે સર્વના સહવાસમાં આવવાને પણ મદદગાર થાય છે '

પણી જ અદ્ભુત વાર્તા ! આજે નવું જ જ્ઞાન પામું છું પણ મદદારાજ એમ જ છે તો પછી આપના દેશમાં 'ગામ'ની શું જરૂર પડે ? "

' બીજાઓની ઉપર સત્તા બોગવે બીજાઓને નિરંતર મહેનત મજૂરી કરતા જનવર નનારી તહેમની પ્રાપ્તિના દિવસથી ચોતે મોજ હોવે, એક કાનજ-કાનુનોની જળ રંગી-રચારી એમાં જ મનુષ્યોની જીવિને રાહી ગમે કે જેથી કાંઈ જીવિરાણી પણ જીવિના સંજ્ઞની આગળ મુસાફરી કરવા પામે જ નહિ, દડ,

બાધન અને અકામચતુના બધો મમાજગદાના બદાને ઉમા કરી મનુષ્યના આત્માને નિમલ્લ અને મદા છૂપી ગીને જ પોતાની અર્થસિદ્ધિ કરવાની પ્રકૃતિવાળો મનારી દે,—આવી ત્વમાગ દેરાની ‘ગજ’ નામની મમ્થાની પર પગ જ ત્હાડી પામે આ પ્રશ્ન કરાવે છે બાપી ગજ સજ્જ જ એ મમ્થાનુ ખરૂં મદમ્થ બનાવરાતે પુગતો છે ગજો—પ્રમાગે—પ્રમાગ ફેફ તે ‘રાજ’ એ સજ્જમા અમન કરવાના કે માનેખી ભોગવરાના કે વૃદ્ધ દેવાના ખ્યાનને કાષ્ઠ ખૂલો સ્થાન નથી ન ચતુ ભેષ્ટુ દત્ત એવુ કાષ્ઠ જત્હારે કાષ્ઠથી થતા પામે ત્હારે સ્થમત્તે કે કાષ્ઠ પળુ જતતતો ‘ભય’ એ કરાવે છે, અને ‘ભય’ કાષ્ઠ ‘સ્તુ’ નથી—બમળા કે—અગ્નિન અથવા અધકાર છે એને જ્ઞાનના એ ખીગણની પ્રકાશની જ જશ્ છે એ પ્રકાશ જે આપે, આપી મદે, ત્હેનુ નામ ‘ગજ’ અમાગ દેશમા રાજપણ વરપગ પગ ઉતરી આવની ચીજ નથી, તેમજ લોકાની પક્ષ ગી પગ પા અવનખિન નથી જે વ્યક્તિવિરોધ પોતાના અન કરણને વધુમાં વધુ ઝેળી, તાલીમ આપી વધુમાં વધુ પ્રમાગમય કરી મદે છે ત્હેને મોધી કદાકવા અને ત્હેના પ્રકાશને ઉપયોગ કરવા—ત્હેની મામે શિગ સુકાવવા મર્વને સ્વાભાવિક ગજજ રહે છે ”

“ હ હવે હું સ્થમજ્યો ” ભાવમિદ ભોત્યો “ પદેથી જ દષ્ટિને પગિણામે મદાઈ મન આપને નમ્થુ એતો ભેદ પશુ હવે સ્થમજ્યો પશુ, મદાગજ ‘ખીયડી કડી ચક્ર ભય છે હવે હું નિનક ચક્ર આપની પ્રમાદી આરોગના તૈયાર છું ”

ભોજન લગ્મ્યાન સમ્પૂર્ણ ચૂપડી ફેલાઈ ગઈ એ ચૂપડા બન્નેને પોતપોતાની રીતે ઉપયોગી હતી ભાવમિદને વશપૂર્વક અવલોકનની લક્ષ્ય હતી અને જ્ઞાનવને ‘મયમ’ની તકરૂપ હતી જ્ઞાનદેવ ખીયગીના દ કે કાળીઆ સાથે જાણ મુગી નાતચીત કરતો હોય આ જ્ઞાન આપી કાષ્ઠ કાર્ય મિદ કર

અમુક પ્રદેશમાં જ્યાં તી આગા કરતો હોય એવું જાણસિંહને લાગ્યું, અને એનાથી મનમાં જ બોલી જવાયું ‘આવા માણસનું ખાણ પશુ પુષ્પરૂપ-પવિત્ર - છે !’

બોજન પુર થયું કે જાનદેવ ઉઠ્યો પોતાની પાસેનું એમું એક વસ્ત્ર-કબ્બો-સાવસિંહના કાચમાં મૂકી બોલ્યો ‘તે મૂકે બહુ વિનાશ કરાવ્યો હવે મારે જવું જોઈએ તારી પાસે પેલી રીયાંસ્વર રાખવા કાંઈ પેગપટારો તો છે નહિ, તેમજ કમનો પથ નથી કે જેના ખીસ્માંમાં તે સખી સકાપ માટે આ કબ્બો રાખ મૂકે તોની જરૂર નથી’

‘મહારાજ !’ સાવમિહ ચમક્યો “હવે જવાની વાત” અને મૂકે છોડીને !”

સુ તો જ નહોતી સરાદ આપી કે બોજન કરી જણદી આ તુચ્છ દેશને મારે રામરામ કરવા ?”

તે સમય બૂદો હતો, મહારાજ ! મૂકે જેમ મહાઈ રવમાન બહાનું તુ તેમ આપનું સ્વમાન આપને બહાનું હોતુ જ જોઈએ એમ માનીને અને આવા દેશમાં તે નહિ જળવાય એ કંઈ જ મહે એમ કમું હતું ત્યાર પછી આપના ઉપદેશને પ્રતાપે તું રહમજી સકું છું કે એ ભવમ કંઈ જમજા હતી અને આટલા પરિચય આ તો હું આપને જવા દઈ સકું નહિ, મહારાજ ! મૂકે નવો જન્મ આપથી જ મળ્યો છે =

‘એવો’ સુ તું મૂકે જવા દો નહિ ? સુ મહાઈ આવતું - જવું - રહેવું કાંઈના કાણની વાત છે ? બોલો રે બોલો !’

આપ સ્વતંત્ર છે, મહારાજ ! પણ એ સ્વતંત્રતા ખીજને દુ ખરૂં થાય તે -”

—તે અનીતિ છે એમ જ કહેવા માગે છે ને ? એ જ તુમારા દેશનો મહોટામાં મહેટો રોમ ! અમારા રાજ્યમાં નીતિ-અનીતિ એવા સખો જ નથી ખ્યાલવગીક નથી અમારી સ્વતંત્રતા

કાંઈને કે જ્ઞાને અવલખિત નથી, અને અમારી પાસે સ્વતંત્રતા છે એવું પણ અમને લાગ નથી અમે જ સ્વતંત્રતા ઝીંએ સ્વતંત્રતા એ શબ્દ આ નિરંતર પરત્ર દેશમાં પણ મુઠતા જ અમારા દોષમાં ઉગી નીકળ્યો, અને તે પણ પરત્રતાની હવાના અણુઓએ ઉત્પન્ન કર્યો ”

“ તેમ બધાએ સ્વતંત્ર હોના જોઈએ, મહાગાજ ! ”

“ બરાબર તું પણ સ્વતંત્ર છે જાણીજોઈને પોતાને પરત્ર માની લે તો એમાં કાંઈ શું કરશે ? ”

“ ત્યારે મ્હારી સ્વતંત્રતાનો આપ સ્વીકાર કરો છો ! ”

“ એમાં પૂછવું શું ? ”

“ તો મ્હારી સ્વતંત્રતા મ્હને આપનો શિષ્ય થવા કહે છે ”

“ તું પોતાને કાંઈનો પણ શિષ્ય તો શું પણ સ્વામીય બનાવવાને સ્વતંત્ર છે અને તે બીજે ત્યારે શિષ્ય કે શુદ્ધ તરીકે સ્વીકારે તો અસ્વીકાર કરવાને પણ સ્વતંત્ર છે ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે એ જ કે સ્વીકાર કરનાર વ્યક્તિએ સ્વીકૃતિ આપી જીવવાનો કે નહિ તહેનો અર્થાત્ પોતાની શક્તિનો ખ્યાલ રાખવો પડે છે કાંચો શાની જો એકાદ શિષ્યનો સ્વીકાર કરે તો મુઠા ’ ઉપાડવા જેવું થઈ પડે પોતાના જ ભાવોથી હડવાના નિગંતર અભ્યાસમાં લાગેનો માણસ એ કાર્ય હજી સંપૂર્ણ ત સિદ્ધ ન થયું હોય તે પહેલા બીજના અને તહેમાં પોતાથી વધુ ગરીબના નિગંતર સહવાસને સ્વીકારે તો પોતાના ભાવો ઉપરાંત તે બીજના ભાવો પણ તહેને વધુ ને વધુ નિર્મળ બનાવનાર થઈ પડે અને સંપૂર્ણ શાની કે જેને માટે એવો કાંઈ ભય હયાતી ધરાવતો નથી તે તો જીવની જંટરી મમાન હોઈ, આગતી પ્રયત્ન જવાળા મમાન હોઈ, શિષ્યનો સ્વીકાર કરતા ડરે નહિ, પણ એની વ્યક્તિનો શુદ્ધ તરીકે સ્વીકાર કરવા ઈચ્છનાર પોતે ડરવું પડે

મનુષ્ય કે તેની જાતની સિદ્ધ સ્વીકારવાની ના ન કહે ત્યારે પણ સિદ્ધ થવા આવનારને પેતાને વિચારવું ઘટે છે કે મહાગાથી એનો તપ કાઢી લેખે ?

‘અનારી નાનાઓ પોતાની કુખિયાથી જ પોતાના દેહને જાંતિની નિતાન્ય હોનવી હતી અને અગ્નિમાનાચની અને રાગતી હતી મહાગાઠ સુત્રિઓ. ૫ દેવીઓના તાત્ત્વ છે સુત્રિય મૂર્ખ ભયે હોય પણ જો છુદના ફરક ન પડ્યો હોય તો, સુત્રિયો મારે તાપ છવવનો પ્રથમ ન દેઈ શકે તાપનો તો એ હમેસા જૂખ્યો હોય નકાલાજી’ અને આપના જેવા પુરુષના તાપથી બળી મરવાનું પ્રાપ્ત થાય એ તો મહોદામા મહેદો લાવો.’

કવિઓની એ પ્રતિતિ હું બહુ ધુ પશુ તકમે સેતોએ એ પ્રતિતિને કેળવી બાધી નહિ પીડાની પરવા ન કરવી એ અવસ્થા ગુમ ચિન્હ છે પણ કિયા સ્થાને પ્રતિક્રિયા કરવા તુરત તૈયાર થઈ જવું ‘ચિરતા બળવી ન સકવી, એ નબળાઈ છે એમ તો એક નિર્નય પતગીઠિ પણ કાપા હોમી શકે છે - એમા કાઠ મહત્વ નથી સ્થિરતા સાથે નિહરતા’ બન્ધારે કેળવાય ત્યારે જ મનુષ્ય દિવ્ય બને-દેવ બને.’

‘એ સ્થિરતાની સક્રિય સુત્રિયવર્ગના એક પ્રતિનિધિમા પ્રમગવવા ખાતર જ આપણુ અહીં પધારવું બન્યું હોય એમ જ મહેને તો લાગે છે ગમે તેમ હો હું આપને અર્પિત થઈ છૂક્યો.”

સખૂર એક વાર નહિ, બે વાર નહિ, ત્રણ વાર વિચાર કરી જો

આપની આગા મુગળ એક વાર વિચાર કર્યો, બીજી વાર વિચાર કર્યો ત્રીજી વાર નિશ્ચય કર્યો.”

હુ મેળવવા ખાતર આવો નિશ્ચય કરે છે ?

‘કાઈ પણ મેળવવા ખાતર નહિ જો બધું’ ગુમાવવા ખાતર

“ ધ્યાન રાખજો, સારીગિક સ્વતંત્રતા જ માન નહિ, પણ બુદ્ધિએ ગુમાવવી પડે છે જ્યારે આચાર કરે છું ત્યારે કારણ આપવાની દરકાર કરતો નથી અને ઇચ્છા પૂછવા યોગ્યતો નથી. ”

“ આપનો તે સ્વભાવ મ્હારા જાણવામાં નહોતો, પણ હવે તે જાણુ છું અને તેની નોંધ લઉં છું મ્હને તે માન્ય છે ”

“ એક વાર ફરી યાદ કરાવું કે તું પોતાની સ્વતંત્રતા વેચે છે ”

“ હવેજીજ નહિ, મહાગજ ! મ્હારી સ્વતંત્રતા જ મ્હને એટલે મ્હારી નબળાઇઓને જ્ઞાનની ધીખતી ધૂણીને દમ્નક સોપે છે આપે ત્રણ વાર નિયાર કરવા ફરમાવ્યું ત્યારે જ મ્હે મનન કરી જોયું હતું કે, કયું તત્ત્વ મ્હો આ તાબેદારી અગીકાર કરાવે છે મ્હે જોયું હતું કે કોઈનું દનાયું કે કે આમાં કારણ જૂત નથી. મ્હે જોયું હતું કે, રૂપ-ગત કે વાગ્યાતુરીના જાડુથી અંતર્ધ પડનાથી થતી આ અર્પણતા નથી મ્હે જોયું હતું કે, આપની કે ખીજ કાંઈની હું આથી ‘એવા’ બળવું છું એવા છપા અદ્ધકારથી પ્રેરાઈને પણ આ શિષ્યપણ સ્વીકારતું નહોતું ”

જ્ઞાનદેવે લાવમિહના ચહેરા તરફ જોયું અને તેની આખોથી હજુભર સયમ કર્યો બમ, ખેન ખતમ થયો ના કાંઈ ક્રિયા કરવામાં આવી કે ના સુરમત્ર દેવાયો, ના વદનવિધિ ચર્ચ કે ના આશિર્વાદ વિધિ ચર્ચ કે ના કાંઈ વેશપરોઢા કે નામપરોઢા થયો.

“ ભાવસિંહ ! ” શુ જોત્યા “ ત્હે તો નગર બહુનહુ અવલોકનપૂર્વક જોયું છે, હવે મ્હને પણ ત્હારા નગરની રોનક જરા બતાવ. ચાનો દમણા જ ચાલી નીકળીએ ઝબો અગ પગ નાખી, લે. મ્હને તો આ લગોટ પણ બોળ રૂપ યાગે છે. ”

સુર સિષ્ય સહેજભાલી ચાલ્યા

પ્રકરણ ૨ જી

વજારમા

ગુરુગિરિ સહેરના બજારોનું નિરીક્ષણ કરતા માત્રા જતા હતા વચ્ચે વચ્ચે કોઈ જગ્યાએ જીવિતાની દેખાતા વ્યાપારી પાસે ચોખી જઈ તહેની પામેથી માહેતીઓ મેળવતા એક વાચાળ વ્યાપારીને જાનદેવે પૂછ્યું “ સમાજને વીસ વર્ષના અરસામાં કેવી જાતનું જીવન જીવતી બનાવવાના સદ્વર્થી અહીંના મધ્યમ વ્યાપારીની યોજના મડામ છે ? ”

વ્યાપારીને આશ્ચર્ય થયું સજોગીઓ બાવો એને આ પ્રશ્નથી એટલો વિચારણા સામ્યો કે તે સ્તબ્ધ જ થઈ ગયો. ‘ મહારાજ આ જાનનો પ્રશ્ન આ દેશમાં કોઈને સ્વપ્નમાય સૂઝ્યો હોય એમ હું નથી ધારતો અથમ તો વ્યાપારની યોજના કરનાર કોઈ મડલ જ નથી તો પછી સમાજનું જીવન અમુક પ્રકારનું થડવાનું નક્કી કરી તહેને અનુસરી વ્યાપાર વિષયક યોજના મડામ એ તો આશાએ

શી રાખી ? અહીં તો વાણિજ્યની તમામ વાખાઓની નીતિ ધડ નાગ પાઈ સરથા કે મિદ્દાત નથી એટલુ જ નહિ પણ એક જ ધધાના વ્યાપારીઓની પણ વ્યવસ્થા કે એકથ જેવું કાંઈ જ નથી "

" ગમે તે માણસ ગમે તે વ્યાપાર અને ગમે તેવી રીતે કરી શકે છે ? "

" એમ જ, અને તે ગમે ત્હારે અને ગમે તેવી રીતે છોડી મોકે છે અને ગમે તે બીજા વ્યાપાર સ્વીકારવાને સ્વતંત્ર છે "

" વાદર ત્હમારી સ્વતંત્રતા ! જોઈ ચકાવ છે કે અહીંના લોકો પુરેપુરા કંદમા છે, અને તેથી જ સ્વતંત્ર એમને સ્વતંત્રતા લાગે છે પણ ત્હારે ત્હમારી કહેવાતી સ્વતંત્રતાથી, બંને અમાનનો ખ્યાલ ફર રહી જતો હોય પણ, વ્યાપારીનું પોતાનું તો દિન જરૂર થતું હશે ? "

" વડીમા રાજ અને વડીમાં ભિન્નુક, એવું જ હિત ! અમાગ વ્યાપારીની સ્થિરતા અને અમાગી નિશ્ચિનતા પ્રતિશ્વષ્ટુ બીજાઓના જ હાથમાં ગ્રે છે બીજાઓ એટલે પગેટીઓ, અહીંના બીજા જોખમી સદ્મામાએ અને ત્રગ્તના અકસ્માનો અમે વ્યાપાર પર કામૂ ધગવતા ' વ્યાપારી ' નથી, અમે તો વ્યાપારના ગુનામ છીએ, અને અમાગ સોમ્પ વ્યાપાર વળી બીજાઓના ગુલામ છે ! "

ત્હારે સ્વતંત્રતા બહુ તીવ્ર હશે ? "

" એનું પૂરું જ ના, મહારાજ ! એક તો દેશની આવક કરતા બારક સ્પી, એટલે મૂળે જ ખાડો અને તે ખાડો પણ પ્રતિવર્ષ વધતો જનારો ! અને ચોટી આવકમાનો પણ ૭૫ ટકા જેટલો હિસ્સો તો બહારનાઓના હાથમાં જાય, મારીના ૨૫ ટકા પર આ ગત્યના વ્યાપારીઓ, મોસીઆઓ અને નોકરા તથા તે દરેકના વળી લાખા પહોળા કુટુંબીઓના નિર્વાહનો આધાર ! ત્હા પછી હરીકાષ્ઠનું પછવ જ શ ? પણ હ એને દરીયામાં નાંખી

દુર્ગીર્ણમાં તો વ્યવસ્થા અને નીતિ હોય છે—આ તો લૂટ અને પરસ્પરના લોહી પીવાની જ ક્રિયા કહી શકાય અમારા વર્ગના મગજ અહોનિશ તડકડાટ અને ઝકઝપ વિકલ્પમાં ફૂંચીઓ ખાતા જ હોય છે એક અમુક વ્યાપાર કે અમુક દુકાન વણપરંપરા ચાલ્યા કરે અને તે રીતે તે વ્યાપાર—દુકાનમાં ચાલુ સુધારો અને વિકાસ થતા કરે એવું કાંઈ અહીં છે જ નહિ જત્થા અમારી આજીવિકા જ સ્થિર નથી તત્કા વ્યાપારને—મમાજીજીવનને અમુક ધાટ આપનાર માધ્યમ તરીકે યોજવાની વાતે શું થઈ શકે ? ”

એટલે કે પેટના ખાજાથી ઉપરના સ્થાનો તરફ દૃષ્ટિ કરવાની તદ્દમને તક જ નથી એમ જ ને ?

બગબર એમ જ અમારા બાહુતર, અમારા કાનુન, અમારા શૃંગ અમારા ધર્મ—સર્વ અત્યારે પેટના ખાજા ઉપર ચણાવણી છમાગતો છે

જીવનની જરૂરીઆતરૂપ જામ અને રૂ એની તો અહીં તમી નહિ પડતી હોય ?

‘ એ ચીજોની ઉત્પત્તિનો સંબંધો પાક જો અહિં જ રહેવા પામતો હોય તો જીવનકમલનો પોણો ફિરસો આપોઆપ દૂર થાય એટલી મોહની એ ઉત્પત્તિ છે કુદરતની એ તો કૃપા છે, પશુ મનુષ્યે કુદરત પર સુધારો કરવાનું માથે લઈને બચકર બીગાડો કરી નાખ્યો છે જરૂરીઆતની ચીજો પશુ પરદેશ તણાઈ જાય છે અને અહીંના લોકો જૂએ મરે છે બહારની બીનજરૂરી અને ઓછી જરૂરની હજારો ચીજો આ દેશમાં અનેક યુક્તિપ્રયુક્તિથી ધુસાડવામાં આવે છે જાવક કે આવક પર અંકુશ રાખવાનું અમારા હસ્તક નથી એક તરફ નિર્ધનતા વધતી જાય છે અને બીજી તરફ જે ચીજો વગર અમુક મજેજોમાં ચનારી જ લેવું જોઈએ અને ચનાવી શકાય તેવી ચીજોની ગુલામી જીવન—કલહનો ભોગ બનેલા વ્યાપારીઓને લીધે તેમ જ પ્રતિદિન જોમના મનોમજ નમજા

યતા જાય છે તેથી પ્રજાના અધ્યાસોને લીધે ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ દદ યતી જાય છે "

‘ વ્યાપારીઓમા સાહુકારી કેવીક છે બના ? ’

‘ હજારો ને લાખો ત્રિયાની હુડીઓ બરાબ છે, ઉધાર લેવાય છે અને દેવાય છે, શરાશી પેટીઓ અને બેન્કો ધમરોકાર માને છે, પણ એ બધા ઉપરથી ‘ સાહુકારી ’ નું પ્રમાણુપન આપી શકાય કે નહિ તે તો પગમાત્રા જાણે કાણે અને કપ્પાર અને કેરી રીતે ‘ ભાગ્યુ ’ એ એની ‘ સ્વતંત્રતા ’ ની બાબત છે, મહારાજ ! ’

‘ એ જ ‘ સ્વતંત્રતા ’ હમાગ દેશનો સમૂજ નાશ કરશે જે પ્રજામા ધેર વેસ્ ડાહ્યા’ માણુઓ સમે છે અને સ્વતંત્રતાને જ સ્વતંત્રતા ગણવામા આવે છે એ પ્રજાને પગેલીઓનો દોષ કહાડવાનો કાંઈ જ હક્ક ન હોઈ શકે કે રતને મન માર્ઈ સ્વદેશી કે પરદેશી નથી, તમામ દેશો એની સતતિ છે એક દેશમા એણે લોખંડ કોવસા અને માણ્યા આપ્યા, તો બીજા દેશમા એણે વનસ્પતિનો બહાર આપ્યો એક દેશ બીજા દેશની ઉત્પત્તિ વડ પોતાની તગી દૂર કરે એમા કે રતને મન અપરાધ જેવું કાર્ઈ ન લાગે પણ બીજો દેશ પોતાની જરૂરીઆતો પુરતું પણ ન જાગરી શકે એ એનો પોતાનો દોષ છે જરૂરીઆતો જાગવી રાખવા પુગતા કામમા પણ દેશભાનના અર્થાત્ સમષ્ટિભાવ જે પ્રજામા ન હોય તેણે બીજાનો બક્ષ બનવું જ ગળું હાથપગ ચનાવે તહેને કાંઈ રોટનો આપવાની કુદન ના કહેશે ? જ્યાં દેશકામની મર્યાદાનાગો સમષ્ટિભાવ જીવનના ત્રેકે પ્રવાહમા દાખન કરવામા ન આવ્યો હોય અને સત્ય ને અધિષ્ઠાન જનારી તહેના પાયા ઉપર ચણાપતો ચઢકાર જોઈની દરક વ્યખિમા કાચવામા ન આવ્યો હોય તે દેશ ખચીત જ મરવાને લાયક છે હમારૂ પોતાનું કલ્યાણુત્તમને કાંઈ જલદી મારી નાખી નવાં તનદુરસ્ત શરીરમા પાખો ઉગી નીકળ

વાની તક આપે એમા જ છે,—કારણ કે નમણી પ્રજા પોતાનો ભોગ આપી મરવા તૈયાર થાય એ બનવા સભવ નથી, અને જ્યાં સુધી નિર્ધનતા અને ગુનામપ્રમૃતિ જીવતી છે ત્યાં સુધી સમર્થ પ્રજાના ધર્મે જાડુ દેનાર ત્હેની પચાપી કરનાર, ત્હેની ત્હેનાતમા રહેનાર વ્યક્તિઓ રહેવાર્થથી મળી રહે છે એટલા ખાતર તેઓ પણ એ પ્રજાનો અંત લાવવાને તો તૈયાર ન જ થાય પરિણામે દેશ પ્રતિક્ષણ વખા જતી રિજાના એક મ્હોટા મમ્હરૂપ જ થઈ પડે દુનિયાને માટે પણ એ તો મ્હોટો બચ થઈ પડે આંતર-ગાંધી રાજનીતિ ત્હેના સાચા સ્વરૂપમાં હયાતી ન ધરાવતી હોવાથી ગાંધી ખીજ પ્રજા દસ કે વસ ખાતર નહિ તો હવટે પોતાને પડોશીની દુર્ભાષથી રોગ ન થવા પામે એટલી સ્વરક્ષા ખાતર પણ સીધી કે આડકતરી સ્થાપ કરે એ બનવા ભ્રમ નથી એટલે એવી પ્રજામાં જો કાંઈ વધુમા વધુ દુર્ગેશીવાળી અને સક્તિવાળી વ્યક્તિ હોય તો તેણે સોંકાને પોતાના હાથે જ હોળી સળગાવી ત્હેમા બળી મરવાની મજનીતિ સિખવવાની રહી હથરને ત્યાં એથી સ્નાન મુતક લાગે તેમ નથી દુનિયાનો સદાર કરનાર સકર મૂળે તો છે બોગો અને ત્હેમાં વળી બાગ પીવામા પૂરોચરો એટલે કેંદ્રમાં ને કેંદ્રમાં એનું સદારકાર્ય ગ્દી જાય છે અને રિજા વધતી જાય છે એની આગસ જાય તો નવા મટકા ધડા બદલાને કાંઈ એાંછી જ વાર લાગે છે ? લગાઈમા જો માણસો મુઆ તેથી વધુ તો ક્યા રનાએ જન્મી ચૂક્યા ? એક નર્પાંનું કાપડું પડે છે તો એક એકર જમીનમા કોડનુકોડ જતુ એકાએક ઉભરાઈ આવે છે એક ટીપાડી નેવે નમણો માણસ પણ માત કે ત્ય સતાન ઉત્પન્ન કરે છે પદ્માનું કાર્ય બહુ જ ઉત્પાદી અને ક્રૂપી છે, પણ હમણા તો એ વિનાયક જાણા લક્ષ્મીની જો મા મુનો રહેનાર પ્રમાદી વિપ્લવ અને બાગની કેંદ્રમા દર્શવ્ય ચૂકનાર મકરની વાતો કરવાની નથી કુરમદ મ્હોરે કે નથી લદમને. હમણા તો મ્હને એ

નાખા પુરા પાડાનો ઉદ્ધમ એ પાચમે ઉત્તમ એ નામે ઉદ્ધમેનેયો ૧ માત્રમે પુરા પાડાનો ઉદ્ધમ એ છત્રો ઉદ્ધમ, અને એ છત્રે ઉદ્ધમેની રૂપે આ નખી કરનાર નાદતાના જાના મળેતો અનુચાર એ અપરખામા રૂપાર કરનાર અને અનુચાર માત્ર મોરોપરી મળતી રૂપિતિ એ નાખો ઉદ્ધમ. આ નાન પ્રકારના ઉદ્ધમમા સમાજને બંદની રાખશે એમ એ જો બળિયા સરત, ગત્તા અને તમનુ પૈકી જે મળતુ અને રિસ જેવામાં આરત્તને મોઝવ જ ઉદ્ધમમા તો નાખવા એમ એ બાવી બાપાગત્યમ્મા અદી છે ૧"

નાપારીયો તમી પામુ 'મદાગાજી આપ તે રોષ રગર્જ સોખાથી આવતા જાઓ છા' આ રૂપી પર તે રોષ પશુ હમને માનુ માછ જેવામાં આવતું નથો"

'એક ખીજના મોલી પીંજે જ છવરાની જ્યાં સુધી દાનત છે, જો એવી દાનત અને એવું જ વર્તન હતા એક તરૂથી ખીજ જોતી રક્ષા જો રિકા કરવા પાડે જ છવરો દોમ જો ખીજ તરૂથી મદનશીવા પામ પરચરનુતા અને દીનતાનો દોમ જ્યાં સુધી માતુ છે જ્યાં સુધી ખીજને નો સુ પશુ પોતાનો પશુ વશતાર મેરાની દત્તિ ઉપત્ર થવા પામી નથી, ત્યાં સુધી બળિ વડે જ મમરિટની અને મમરિ વડે જ બળિની રક્ષા અને રિકાસ થવા રાગ છે એ જામા હમતુ જ મુરોય છે અને એવી રાગ તાને બૂલ રૂપ આપવાની ચોખના મજરી પશુ મુરોય છે'

તદન પ્રત્ય કહે છે મદારાજી મળજા તેમ જ જાગા જાગ નેમ જ પ્રજા મરિ એક જ હર્દિનું જાન છે-માર સોદી પીવાનું રાખા તરીકે— વાકેર પૂરે કરે એટલામા એક મામ જોર દોડી આવતો આપાગી લેતો દાથ પકડી બાતુએ બેઠી મોઝો જો દીલામરી મુખમુદા રી લેતા કાનમા કાઈ બખડો 'રામે અચાર મો મ્હો મગ આ જા મળતે કદી લેતે વિદાય કરી પડેતો બાપારો જાનને મમીપ દાખર થયો અને બોલ્યો

“હું હમણા તખ્તો રોધવા જતો હતો ત્યાં જ દાખલો હાજર થયો ! મારી માથે વાત કરનારો પેલો વ્યાપારી ભયે ‘મહારાજ !’

“શુ ? એ એક વ્યાપારી હતો ? એના રહેઠાણ પગથી તો હું એને વિચારક કે તરવરતા-એક આહવાન કહેવાનું વડુ પસંદ કરું ”

“જે પણ તેમ જ, મહારાજ ! મહારાજાની અને પગપકારી જે પણ આપે હમણા જ કંઈ તેમ જૂના જૂના શુભોને અનુકૂળ હિત મની યોજના જ આ દેશમાં ન હોવાથી અને મગીય તેમજ શ્રીમત મર્મને પોતાની જ લાગી પડી હોય ત્યાં રાજાની કે દાની કે ખુદ હમરની પણ દરમિયર કરવાને કોઈને કુશલ હોવાની શક્યતા ન હોવાથી, જે સમિતિઓ વડે રહેમની પોતાની જાણીઆતો પુરી પાડવા ઉપગત મમજની વિવિધ પ્રકારની કાર્યમિતિ થઈ શકી હોત તે સમિતિઓ ધૂળમાં રાખાય છે, એટલું જ નહિ પણ એ સમિતિઓ જ એમના પોતાના નાણાં કારણ થઈ પડે છે મહે અગાઉ કંઈ તેમ આ દેશમાં મર્મ શુભોની, સવ મનુષ્યોની, સર્વ ધંડનાઓની સર્વ ક્યાની, મર્મ સાહિત્યની, સર્વ વ્યાપારની, સર્વ પ્રાપ્તિની અને મર્મ ધર્મોની પણ કિમત નાણાંરૂપી મળતી જ મપાય છે ! ખીજી તો ન કે માપ અહીં છે જ નહિ ! પ્રજાનો જ માત્ર નહિ પણ રાજ્યનો જ પણ માપ જ છે ! તેથી એક વિચારક બને ગમે તેટલો લાભો સમય અત્રનોકન અને મનનમાં રોકાઈને ગમે તેટલા ઉદ્યમ, ઉદ્યમ, લાભ પહોંચા અને તાકાદવાળા વિચારો અને યોજનાઓ નો મિદ્ધિતો ઉત્પન્ન કરે, પણ રહેની કિમત નાણામાં કાઢ નહિ ! એ સિદ્ધિઓ અને યોજનાઓનો લાભ સમાજ લાંબે કાળે લે, કે જ્યાં ત્યાં જન્મ લેતાની દયાથી પણ ન હોય ! અને હયાતી દરમિયાન તો મિદ્ધિતો અને યોજનાઓ રૂપી સંતાન ઉત્પન્ન કરવામાં વીરનો નય જ માત્ર થયા કરે, અને વીર્યુ એક ટીપુ એટલે આસ્થુ શ મણુ અનાજ ! એ

દસ મહુ અનાજ રળવા માટે એણે ૩૩૦ તો મલુરી, ૬૦ તો ચોરી, ૬૦ તો ટોકરી ૬૦ તો વ્યાપાર કરવો જ રહ્યો ! એ તત્ત્વવેત્તા મોજનાત્મક શક્તિવાળો હોય એની પસંદગી વ્યાપાર તરફ જ નાથ એ પણ સ્પષ્ટ છે અને એ ક્ષેત્રમાં તો એક પર એક એમ ટેલવાએ મગરમચ્છો છૂપાવવા પડ્યા જ છે ! ”

‘ત્યારે શું એ તત્ત્વવેત્તા કોઈ મગરમચ્છના પળમાં દેખાયો છે ? એની દીનતાભરી મુખમુદ્રા શું એવા જ કારણથી છે ?’
જ્ઞાનદેવે પૂછ્યું

‘હા હા ’’ ગંભીર અને કાષ્ઠક પડેલે ચહેરે વ્યાપારી બોલ્યો. પોતાનાં માધન પુરતો વ્યાપાર સ્વતંત્ર રીતે ચલાવતો હતો અને કુટુંબનિર્વાહ ઉપરાંત છૂપાં સેવાકાર્યો લેખાથી નક્કી જતા હતા. દિવસના ૩-૪ કલાક ધધામાં અને બાકીનો વખત વાચન-મનન-લેખા-વસ્તુત્વ પાછળ ખર્ચતો. કોઈ કોઈ વખતે મનન અધૂરે છોડી વ્યાપારમાં હાજરી આપવાની ફરજ પડતી તેથી હાથમાં મદુ કસેપ થતો અને એની નિરંતર બાનના રણા કરતી કે પાગલી મુઠીની મદદ સિવાય ધધો ચનારી શકાય એવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી તથા તે દરમિયાન કુટુંબના એક બાળકને ધધામાં પ્રવીણ કરી પછી પોતે ધધાથી ફારક થઈ બે વર્ષ મુમાફરી કરી વ્યક્તિગત દુનિયાના અને વિશ્વનાં અનેક રૂપ-રૂઝાનું અનુભવ કરવું એવું પાર્શ્વત્ય અને પાશ્ચાત્ય ધર્મોનું વાચન-મનન કરવું અને બે વર્ષ યોગમાર્ગ અને જ્ઞાનમાર્ગથી મળતી શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી પછી એ સર્વના સમવાળા રૂપ તરેનું જોઈ શકે તે સમાજને-સમાજથી અલગ રહીને-નીચી રચનાવાળા અર્થેનું કરવું મ્હારો એ પરમ મિત્ર છે. હું એના તરફ પૂજાનાય ધરાતું છું, તેથી એનો આ આશય તેણે મ્હારાથી છૂપાવ્યો નહોતો એ આશ્ચર્યથી, આજથી થોડા જ માસ ઉપર જ મ્હારે તેના વ્યાપારમાં સ્થુ સારા નફાની એક લક આવી ત્યારે

એ તકનો લાભ લેના ખાતર તેજે થોડા વખત માટે મુડીની વધુ સગવડ કરવા ધાર્યું એક કોડપતિ મળી આવ્યો, જેણે માત્ર નાણા ધીરવાના બદલામાં ચાર ચીજો માગી અસાધારણ બ્યાજ, અડધોઅડધ ભાગ, બન્નેની મંયુક્ત મુડીનો અને માવનો તેમજ હિસાબનો સમ્પૂર્ણ કબજો, તથા પોતા તરફથી આપેલા જે પ્રતિનિધિઓની ઇચ્છા મુજબ જ સવળું કામકાજ કરવાનું શુનામીખત મ્હારા મિત્રે એરી ગણુરી કરી હતી કે સાતગુણી મુડી વધવાથી સાત ગુણુ ધધાનું હોત વધારી શકાશે, એમાંથી અર્ધ ભાગ અને બ્યાજ આપતા પણ માત્ર પોતીકી મુડીના આધારે જે પ્રાપ્તિ થઈ શકતી હતી તેથી બમણી પ્રાપ્તિ તો જરૂર હાથ લાગશે જ, અને હિસાબ નાણા તથા માનનો કબજો બીજો પણ રાખશે તો એથી તો ઉતટી નિશ્ચિતતા છે અને ખોરી શકાઓના મહત્ત્વ માનને પણ દૂર રાખી શકાશે, તથા પ્રતિનિધિઓની ઇચ્છાને અધીન પર્તવાની નખાતી ફરજ કાઈ વસ્તુતઃ ઇજ્જત કરશે નહિ, કારણ કે પ્રતિ નિધિઓ પોતાના માલીકના હિતને નુકસાન થાય એવું તો કંઈ નહિ જ કરે અને કદાચિત એવું પણ કરી બેગરો તો વસ્તુસ્થિતિ લેમના માલીકને લખવાથી લેનો સ્વાર્થ અને મ્હારો હક્ક એના નેત્રો ઉધાડ્યા સિવાય રહેશે નહિ મ્હારા મિત્રતી ગણુરીઓ બધી સાચી હતી, પરંતુ શ્રીમતોના વરતી ગેરબવસ્થા અને લેનો લાભ લેનામા કુશળ કર્મચારીઓની અજગરવૃત્તિનો લેને ઓછો જ અનુભવ હતો । દુકમા, ભરસમુદ્રમા વહાણુ લારીને દુમાનવાનો ખેલ ખેલાયો અને તે પણ એકાએક । અને ખેલ પણ કેવો ? નફા તણાઈ જઈને બન્ને પક્ષને મ્હોટું નુકસાન સહવુ પડે તેવો । બ્હાણુ અડધુ દુબ્બુ ત્હારે શ્રીમતની આખો ઉવડી અને માલીકના પૈસાના બોજે અગત વૈર લેનાના પોતીકા માણુસના પરાક્રમ જોવાનું બન્નું હજી જે કાંઈ બચાવી ગયાય તેટલું બચાવવાનો સમય હતો મ્હારા મિત્રે વિવિધ પ્રકારની યોજનાઓ

રજૂ કરી અને પમત્તી કરવાનો હક્ક પ્રતિપક્ષને સોંપ્યો અનેક વખત પસ ગી ચની, પણ મહી કરતી વખતે બાછ ઉથલાઈ જતી હમણા વળી—

“હમણા તે એક નરી જ ચોજના લેના લાગીદાર પાસે, મજૂર કરારી લાગ્યો હતો અને લેમા લઘારી ફાઈ પ્રકારની સ્થાય લેવા લાગ્યો હતો એમ જ હતું ને” જ્ઞાનદેવે વાત તોડી

‘આપનું અનુમાન ખરાબર છે’ વ્યાપારીએ ઉત્તર વાળ્યો

અનુમાન પછી હવે બવિષ્ય પણ કઠીસ સાબળો, લઘા રાથી તે કામ નહિ જ બને નહિ બને લેના મંખ્યા મધ કહેવાતા મિત્રો પ્રશસકો અને આભારમા આવેનાઓથી પણ સાધનો છતાં સહાયનો પ્રકાર સદિમરામત છતાં, અને કાછ પણ જાતના ભોગ કે શ્રમ વગર બનેલા વાળનાની કે હાથ ગાળવાની સુંદર તક મળતી હોવા છતાં એ કાર્ય કાછથી મનવાનું નિર્માણ જ નથી”

‘મદારાજ! — વ્યાપારીએ દમ ખેંચ્યો

‘વૈસ્વોના હાથે આકાશનું જગત એ જ મ્હોડું સમૃદ્ધ! કુ રતને તે પ્રિય નથી જ કુરત ધમ્મ છે કે તેણે સ્વમળ ઉપર ટકી રહેવું બને તિતિદ્વાની તાલીમ લેવી સમાધાન એ જ સત્તાનારો, અને અત સુધી લગતુ શુદ્ધ એ જ રિજમ’આ સત્યનું અનુમયગમ્ય જ્ઞાન આ પ્રસંગ દાગ જ લેને મળ્યો જે જાતનું કાર્ય કરવા, લઘે હમણા જણાવ્યું તેમ, તેણે જ વર્ષનો કમ ચોક્કસ છે તે જાતના કામને માટે પત્થરનું હૃદય જોઈએ અને આ ધરના એ જમિકા આપવા અર્થે જ’ નિર્માયણી છે લઘે એ ‘જાની’ જો હો છે તે જુલ છે હજી તો તે માત્ર વિચારક છે જાની થતા પહેલાં તો કાછ કાછ કિમતો બરવી પડશે મીણના દીવાનખાનાને પત્થરનું બનાવવું જોઈશે, પાણીનું બગ્ગમાં રૂપાન્તર કરવું જોઈશે ઉધે મસ્તકે ચાનતા અને તે જ સ્થિતિમા નાચતા ચિખવું જોઈશે — ત્હારે જ જ્ઞાન’ સ્વલ બતાવી

શકારો અને ગેળવી તથા જીરવી શકારો જ્ઞાન 'મુખ માટે' છે એ પડિતમન્યોની કલ્પનામાત્ર છે વસ્તુતઃ જ્ઞાન કોઈને પાસવે તેની ચીજ જ નથી તે આગ છે, કાળનો કાળ વિકાળ નાક્ષત્ર છે એને સધરવાનો વિચાર કરવા પહેલાં માણસે પ્રથમ મસ્તક એક બાજુએ મૂકવું પડે વ્યાપારમા ત્હમે ભોમ પૂત્રવ્રતધી જે સકટો મહો છો તે કરતાં અનેકગુણ વધારે સકટ સ્વતંત્રતાથી સહો એટલું જ નહિ પણ હ પત્ત કરીને સહો અને આગળ વધતા સકટ અને આનંદ વચ્ચેની લીટી ઉડાડી ર્ષ બન્નેને એકાકાર કરો ત્હારે 'જ્ઞાની' બનો "

"એ તો મરીને સ્વર્ગ લેવા જેવી વાત થઈ મહારાજ ! મુઆ પછી મળતી ચીજ કોણુ ભોગવવાનું ?"

'કોઈને વ્યાપારમા આસમાની સુનતાનીનો પ્રસંગ આવતા ગભરાયથી હવે બધ પડી જાય દીવાનાપણુ પ્રાપ્ત થાય, વિષ કે ઝંપાપાતથી આત્મહત્યા થઈ જાય એવા કોઈ પ્રસંગ ત્હમારા ભણવામા છે કે ?'

"એક નહિ તે એકવીસસો !"

"બીજીની બામતમા જે બની ચૂક્યું છે તે ત્હમારી બામતમા પણ બનના સંભવ ખરો કે ?"

'ખરેખર બાકે વ્યાપારમા પહેતું દેવાળું અને પછી લાભ એમ સ્વમજીને જ વ્યાપાર કરી શકાય'

"ત્હારે દેવાળું કઢાડીને કે આત્મહત્યા કરીને કે દીવાના બનીને પછી વ્યાપારના લાભોને કોણુ ભોગવવાનું હતું ?"

વ્યાપારી મ્હોટા વિચારમાં પડી ગયા જ્ઞાનદેવ લાનગિહનો હાથ પકડી ચાલવા લાગ્યો અને જતાં જતાં બોલ્યો "હમણા જેમ વિચાર કરા છો તેમ ફરી વિચાર કરાને એક-બે નહિપણુ તણુ વખત વિચાર કરાને વિચારનોય અત લેજો ।"

વ્યાપારીને 'જ્ઞાનદેવે બજારના છેડા તરફ

ચાપના માધ્યમ બાવસિદ્ધ તો આ બધું જોઈ-સાબળીને મુગો જ બની ગયો હતો. તેણે મનન અખડ ચાલુ હતું. ગુરૂની બગલમાં તે ચૂપચાપ ચાલ્યો જતો હતો. પ્રતિદેશ ગુરૂ તરફની હેની બહુમાનની લાગણીમાં રધારો ચનો જતો હતો.

તેઓ પાંચેક મિનિટ ચાલ્યા હશે એટલામાં ' મહારાજ ! કાંઈ બિંદુ લેશો ? ' એવો ખુનિ આકાગમાંથી આવતો હોય તેમ તેમના કાન સાથે અચાચો આવમિંહે નજર ઉમે કરી તે જોયું કે રાજમહેન જેવા લબ્ધ મકાનના ઝંખામાં ઉમેલી એવી વીંચ વર્ષની ખુનસુરત સ્ત્રી સ્મિતહાસ્યથી અને ભક્તિપૂર્વક બિંદુ આમનથી કરી રહી છે. ૩૫, ૩૬ અને ધીવનનો અંદેખાઈ ઉત્પન્ન કરે એટલો દિસ્સો મેળવવા ઉપરાંત તે જ ખગ્ગના બગલથી દ્રવ્યનો પણ ધણો સારો દિસ્સો મેળવવા પામેલી આ નાગની ' ભક્તિજનન ' નામથી પ્રસિદ્ધ યંચેલી એક નાચિકા અચવ નર્તકી હતી એ વાત બાવસિદ્ધથી અબધી નહોતી.

શાહોના શાહને જગમગીનું આમનથી ! " બાવસિદ્ધ હાસ્યપૂર્વક ગુરૂને ઉદેશીને કહ્યું ' જોયું મહારાજ ? જોઈ નાચિકા કાની ધટતા ? '

જાનદેવ માંઈ જોઈયો નહિ. નાચિકાની સ્વમાનની લાગણી ખજિત ચવાથી તે ઝટપટ નીચે ઉતરી આવી અને એટલા ઉપર ઉભી. તેનો ધરાઈો બાવસિદ્ધને આગ જેવા શમ્દોથી બાળી રીતે ચોતાના અપમાનનો જ લો લેવાનો હતો. પરંતુ જાનદેવ દરિ પડ્યા જ તેના વિચારપ્રવાહની દિશા બદલાઈ ગઈ. બોલી ' જાટલી ધૂણા ? મહારાજ ! આપ બૂલી જાઓ છો. દુનિવામાં સમાજરૂપી રાજસની સત્તા સહામે ટક્કર ઝીલી શકેને જે જ છે એક સાધુ અને ખીજ તે કે જેને લેઈ ' રહ ' નીચ જાત ' વગેરે ગુચ્છ શમ્દોથી મનોષે છે અને તે છતાં તે

પડે પડે છે ! આ બે પ્રમળ શક્તિઓને પરસ્પરી ધૂસાર કરવી પાલવવી ન બોધાયે !”

“ નાહ રી શક્તિ !” ભાવસિદ્ધે ઉદર આપ્યો. “ મધુ શક્તિ પર તું એક અસાધારણ મહાત્મા તારે પાતનો મુકામને કરનાતી રોષી ફૂટે છે ? કંઠા દુનિયાને ફાલની એક રીતી અને કંઠા દુનિયાને તારનાગ એક મહાત્મા !”

“ જણાય છે કે આપે આજકાલના જર્મની હોયો છે !” કહી મળકતાં ઉપમા નર્તકી બોલી “ એક વિચિત્ર અર્થ પણ આ નક્તિને અનુભવથી પીછાનતો. — પણ આને શું કયું ?

‘ દુનિયાને ફાલવનારી ’ કહી ? કીડ, મર્ન કો, પણ ભોળા જવાન ! તને શું ખબર નથી કે ફાલવ એ તમારું માથે છે ? જાણે છે તું કે ફાલવનાર જ ન હોત તો ‘ અજાનર મા બચા વનાની તાકાલ જ કંઠાથી પ્રગટ થવા પડેલું ’ તાર્યો છે એવો કોઈ પુરુષ કે જે કદાપિ ફાળ્યા વંસના નામ વિખ્યા હોય ?

‘ ફાલવનારી ’ એવું નામ પ્રાપ્ત તો મધુ ફાલવનારીના શુભ શુભ જોતા ન આવડ્યો. ફાલવનારીને ફાલવનારીને પણ ‘ તારનાર વદામ્બ ’ ની જેટલી જ રીતી રીતી રીતના તેટલી માન ‘ ફાલવનારી નદી ’ જ કરી છે કે જે નદી બધાને મરણ સરણ કરે છે પણ વદામ્બને તે રીત જ ની પર રાખે છે ત્હેની ગતિને સરળતા અર્પે છે, એને મધુ તરફ ધકેલે છે આટલી અસાધારણ કરદાની રીતે જાણે છે તેથી જ તો સમાજ ત્હેનો બહિષ્કાર કરે છે એ વેળે તેની અદેખાઈતી તમ કરે છે !” શાનદેવને ઉઠીને બેઠેલા આકાશ મમાન વ્યાપકમાનવાળા મહાપુરુષને જોઈને આકાશ છુ તે છુ, પણ મહારા ધમને ફાલવનારી નથી હું જે બાગ્યે જ કહેવું પડે બોજન નીકેલે જો એ આપને પ્રકારની મહારી —

જ્ઞાનદેવ નર્તકીમા માયાતુ પ્રતિનિધિત્વ જ્યેષ્ઠ તેણીના દરેક શબ્દતુ તેણે પોતાની યોગની બાવામા બાવાન્તર કર્યું અને આ ઘટનામા વિશ્વયોજનાનો સુ આરાય હતો તે જોઈ લીધું એક ક્ષણભરના મૌન પછી તેણે પ્રાર્થનાના જ્વાળમા કહ્યું " ત્હારી એવી જ ઈચ્છા છે તો તે પૂર્ણ થાઓ ! તું આપવા જ માગે છે તો એક રૂપિયો આપ-પણુ તે ઉતાર આપ કારણુ કે ત્હારી ચીજ લાઇને પડી રહેલું કપ્પા ? એ કરજ દેકું નહિ ત્હા સુધી આ મ્હારા શિષ્યને ત્હારી પાસે ગીરો મૂકે છું "

મ્હોની રૂપા ચર્મ, મદારાજ ! " નાવિકા નમીને બોલી એમ તો એમ, કોઈ પણુ ગીતે મ્હારી સેવા સ્વીકારી એ જ મ્હારે અહોભાગ્ય માનું છું "

ભાવસિદ્ધની માનસિક સ્થિતિનો કોણ ચીતાર આપી શકે ? હજી તો સ્હારે જ ગુરુ શિષ્ય તરીકેનો સબધ થયો છે એટલામા

* ગુરુ (ગુરુમહાશયિ કરવી + શરુણ્ણ જ્વાલક) કોઈના હૃદયમા સ્થાન લઈ (પ્રમાદ અનિયમિતતા અને અજ્ઞાનને લીધે) ત્હા નમી નયેટા મક્ક બહાર ધકેલી કહાડી પુન શુદ્ધ (આરોગ્યવાન) બનેલી હૃદયમૂર્તિમા પર પછી મુદ્દ જમારે તે આવડુ અને બાક સૃષ્ટિ સ્હામે શુદ્ધ બેનવાની મસ્તી જમૂન કરનાર બેનાકી બેન ગુરુ' એ શુદ્ધિપાસા ન વિજય અને દિવ્યતા તરુ દોરી જનાર શક્તિ અથવા જીવનનો જ્વાળા ઉચ્ચા 'અથ' હાકીજમા છૂંકી એ નિરાતર ચાલતુ શુદ્ધ છે (તેથી જ આ હયાતીને 'કર્મભૂમિ' કહેવામા આવે છે) સ્પૂલ અને સૂદમ (ભાવ) સાથે પ્રતિફલ મનુષ્ય અથડામજૂમા આવે છે, એ અથડામજૂ જ બેના આરો. યને નગવી રાખનારી કસરત છે અને બેન વળી વડુને વધુ વિકાસ આપનાર અને વડુ ને વડુ પાવરની વિધુતનો સમાર કરાવનાર 'ધ્યાનના છે સ્વચ્છદ અને સ્વાતંત્ર્યનો વિવેક નહિ સ્હમજી રાખનાર મનુષ્યમા અધેા મુખીબયો વર્તનને પરિણામે સ્પૂલ તેમજ સૂદમ વિકાર બરાઈ નમી તથા દોષ છે અને તેથી એની 'ખીતિ' પસદ કરનારી શુદ્ધિ પોતે જ પ્રથમ તો આરામ અને સદીસલામતીને—'રમત (વિદાસ) અને શુદ્ધને સ્થાને— દિવ અથવા મધ્યેય તરીકે સ્થાપે છે મનુષ્યજનિનો મ્હોટા બાગ આવે

તો ગુરુ તહેને-એક જીવતા જગતા ઓ વળી સ્વમાનથી ઓતપોત
એવા મનુષ્યને-એક જડ પદાર્થની માફક ગીરો મૂકે છે, અને ને
પણ એક નામિકાને ઘેર । ખૂબી તો એ છે કે એને પોતાને પૂછના

‘બીમાર છે, અને આશ્ચર્ય તો એ છે કે બીમારો વળી વેનનાથ પરીક્ષક
બનવા માગે છે ।’ અરો વૈધ તે છે કે જે દરદીને કાર્ય-કારણના સખ પ્રતા
ગુણમાં નહિ લઈ જતા ઇન્દ્રિય પરિણામ વપનવવાના શુદ્ધવાણી
મિત્રા જ લેતા ઉપર કરે છે નહાની પણ સચાનક વિમટ મચાવનારી
એક ગોળીને તે દરદીના મનસમૂહની મધ્યમાં ધક્કે છે, કે જે ઝોળી
પ્રવેશ પામતા જ ઉપરપાયવ કરવા મરી પડે ॥ અન્યત્ર તેથી પહેલી
અસર તો, સૂતેલા મન રૂપી રાતુને જગાડવા રૂપે જ યાચ છે પછી તે
મનો પાઠ પાઠે નાસે છે વિદેશી અને વિનતીય તત્ત્વો દૂર થતા સુખિકા
શુદ્ધ અથવા સ્વાભાવિક સ્થિતિવાળી બને છે હવે એમાં વિદ્યુત્ જગાડવાનું
કામ માત્ર કરવાનું રહે છે, અને તે કાર્ય શુદ્ધવૃત્તિ (‘જ્ઞાતી to conquer’)
પ્રેરવાથી જ બનવા શક્ય છે તે ગુપ્ત આશયથી ગુરુ સિધ્ધને મનાવે છે
કે “જે કઈ દરય છે તે સર્વનો વ ‘હયા’ છે સર્વ ‘સોભ્ય’ છે, વ ‘સોક્તા’
છે સર્વ તહેને ખાઈ જશે એ જમમૂલક રહેને સ્થાને સર્વનો વ સોક્તા
છે-સર્વ પર તહુરો અધિકાર છે-અને તે અધિકાર પણ કોઈ પાસેથી
મેળવવાનો નહિ પણ સ્વભાવસિદ્ધ છે ” શિષ્યમાં ‘હુ’ ની ‘ખાનદાની’
પ્રગટ છે અને તે નવા નવા શુદ્ધ મન-માત્ર પોતાની વિનિર્મીયા
(ન્યપિપાસા) તૃપ્ત કરવા ખાતર માત્ર પોતાની અમીરી સાબીત કરવા
ખાતર-તલસતો બને છે એ તલસતુ-એ શુદ્ધપિપાસા જેમ જેમ ખીલતી
જાય છે તેમ તેમ સમક્ષિમાં રહેલી શક્તિનો વડુ ને વડુ સચાર લેનામાં
થવા પામે છે આમ થવામાં શુઝની દખલગિરિ કે સહાયની અપેક્ષા નથી
રહેતી,—તે તો મનશ્ચક્ષિ કરીને, રાચનેમાં ચાલુ કરીને, શુદ્ધ જગાડીને જ
દૂર ખસી જાય છે એવા તે ‘એકાદી’ હોય છે (તેથી જ તો ગુરુ’ ને
‘હસ્તાદ, ‘ખાજખર,’ ‘રમૈયો,’ ‘રામ,’ એ પક્ષની વચ્ચે રહી શુદ્ધ જગાડનાર
અને જ મેને પોતાનું બન ધીત્વાર વગેરે ઉપનામ અપાયા છે) વધુ ને વધુ
તીવ્ર બનતી શુદ્ધપિપાસા આખરે ‘તૃપ્તિ’ મા દોગી જાય છે તે સ્થિતિ એ
છે કે જ્ઞાદારે દિવ્યતાથી ઓતપોત બનેવાને મનુષ્યતે કરામાં અને કોઈ સ્થાને
‘નવીનતા’ દેખાતી નથી, એટલે છેવટ કહે છે કે “હજુ એક હું બીજા

પણ નથી । એની સ્વમાનની લાગણી ઉસ્કેરાઈ ગઈ, ક્રોધ ગે
રગે વ્યાપી ગયો પોતે કરેલા ગુનામીખત માટે પોતા ઉપર પથ
પુષ્કળ તિરસ્કાર થવા લાગ્યો

હાઈ છે ન નહિ હું કોટ્ટ પલ કોને, ન 'દારે' કોઈ' ન નથી ? " એને બધુ
ચેરલ એક લાગે છે ત્હેની હચ્છા સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે દેહ કાયમ રહે
યા અના ઉત્પત્તિસ્થાનમા સળી નાઓ એ જે વચ્ચે પલ પસદથી એને
પાલવતી નથી

ક્રીડા માધી દેવ બનવાની આ સમસ્ત ક્રિયા સદ્મનવાનો પલ
કરનાર નેઈ સારો કે શુદ્ધ નામના સંસ્કૃત સાબદમા વસ્તુત હાઈ વિલસણ ન
અથ સતાયકો પડયો છે ' યા કરી 'બચાવે તે શુર, હાથ પકડી નીપાર
કરે તે શુર પોતે વહાણ બની શિખરે ઉપાડી સસારસમુદ્રના મોતથી
જરા પલ તક્લીફ ન થાય એવી રીતે ક્રીડારે પહોચાડે તે ન શુર ઇત્યાદિ
ને માન્યતાઓ ધર્મપથોવાળાઓમા આજકાલ પ્રચલિત છે તે માત્ર સમાજ
રૂપી 'વાડી ની 'વાડા' (જાનક) એવી થઈ પડેલી સ્થિતિ ન સૂચવે છે
સક્રિયને હીથે પ્રસન્ન ન એવા સુવાણી મનુષ્યોની જગ્યા ને આત્મે સમાજ
વાગીમા સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ વિદ્યાથી ઠાસી ગયેલા 'ક્રીડા એવું ઉભરાવા લાગ્યા
છે અને ક્રીડા એની 'આવના (1883) અને 'ધર્મ (પ્રકૃતિ) સુખ
શીળીઆપણુ અને 'દેવતાનીને પલ સ્વતંત્રને વનથી રહેતુ એ સિવાય
અન્ય દોવા સુભવ નથી ક્રીડાએના લોગે ચોડા દેવા ન માવવા અને વિક
સાવવા એ ન આવતી કાવના ધર્મશુરનો શુભમન દોવો નેહએ તેણે સમાજને
માઠીથી વડુ કિમતી નહિ એવો એક પદાય માની ખૂદી, દીપી, બાજમા
નાખી હચ્છા મુજબના પાઠ આપનાર કુશાર (વિદ્યા) બનતુ નેહરો
લોખ ઠના બેડોજ — અર્થે વચરના દુકગરૂપ બ્રહ્મિને લાવ્યોજ કરનાર
અત્રિ બનતુ નેહરો એટલુ ન નહિ પણ ચેરલ તેમજ દુરોગે પલ બનતુ
નેહરો અને તેરલેથી પશુ બસ થરો નહિ તૈયાર થયેલા વિવિધ પાટાને
પાછા સમાજમ ફરમા બૂદી બૂદી જવાઓ નકી કરી આપવી નેહરો
ગર્ભ પીલર મીબચર ખીડો ઇત્યાદિ કાર્યસાધક નામ-રૂપ આપી તે તે
કામોમા યોજવા નેહરો એટલી નિષ્કુરતા એટલી દીર્ઘ દષ્ટિ એટલી
યોગકશક્તિ ને અસાધારણ પુરુષમા દોષ તે ન 'શુરપુરુષ અબલે ક્રીડા

“ મહારાજા ! ” એક શબ્દ મહોમાયી રાડની માફક નીકળી પડ્યો અને પછી પ્રવાહ અટકી ગયો, અને ત્હેની જગ્યાએ મનનનો પ્રવાહ શરૂ થયો.

“ દોષ કોનો ? જ્ઞાનદેવનો કે જોશે મ્હને ગીરે મૂક્યો, કે મ્હારો કે જોશે ત્હેની ચેતવણી છતાં ધોતાની સ્વતંત્રતા ત્હેને હમ્તક કરી ? ” અને જો દોષિત હું જ છું તો ખીખ ઉપર શુસ્મો કરવો ગરવાજખી નહિ તો નિષ્ફળ તો જરૂર છે. હ, પણ જ્ઞાનદેવે જ રહવારે મ્હને શિખ-ચુ હતું કે “ પીડાની પરવા ન કરવી એ અવશ્ય શુભ ચિહ્ન છે, પણ ક્રિયા સ્થાને પ્રતિક્રિયા કરવા તુરત તૈયાર થઈ જવું, ‘ સ્થિતતા ’ જાળવી ન શકવી, એ નમજાઈ છે એમ તો એક નિર્બળ પતંગીઉં પણ કાયા હોમી શકે છે, એમા કાંઈ મહત્ત્વ નથી સ્થિરતા માથે નિડરતા જ્ઞહારે કેળવાય ત્હારે જ

જોના ભોગે એકાદ ‘ વિચારક ’ પામી અને ટકી શકે, અને હજારો વિચારોના ભોગે એક ‘ યુગપુરુષ ’ નું અસ્તિત્વ શક્ય થાય કેવો અજબનો ભોગ ! અને કઈ પ્રભુ રાજપુત્રીથી-સ્વ ઇચ્છાથી-એવો મહાન ભોગ આપવા તૈયાર થાય ? બલિહારી છે તે સમાજસદાઓની કે જેમણે રાત્રને, પડીતને, યોદ્ધાને, બ્યાપારીને, સેવકને સવેને માથે-જો કે સિત્તે બિન્ન રૂપમા-વજ્ર ફેંજ્યાત ઠોકી ખેસાડયો છે. ખરેખર બ્યક્તિ માનવ ‘ કર્ત્તવ્ય ’ ‘ આત્મભોગ ’ અથવા ‘ યજ્ઞ જ છે, છે નહિ તો હોવું જોઈએ કે જેથી યજ્ઞકેડમાર્થી બગતી જવાગા સમાન ગુણવુદ્ધ અથવા પુરુષોત્તમ પ્રાદવાનું શક્ય અને ‘ સાધારણ ’ અને ‘ અસાધારણ ’ના યજ્ઞ વડે જ વિશ્વનું અસ્તિત્વ ટકી રહે છે સાધારણ વગને યજ્ઞ દવા અથવા પુરુષ’ રૂપે જ ગળે ઉતારવો પડે છે અને અસાધારણમા યજ્ઞ પ્રકૃતિરૂપે હોય છે સાધારણ વગનો યજ્ઞ ‘ અસાધારણ ’ને જન્માવે છે અને અસાધારણનો યજ્ઞ સાધારણ વર્ગનો હૃત્કર્ષ કરે છે બન્નેના યજ્ઞના પ્રકાર અવગન સિ ન હોય અસાધારણને રાત્ર્ય કરતું પડે એ પણ એને મન ‘ ભોગ ’ (sacrifice, compensation) છે, સાધારણને અસાધારણની સેવામા ખપી જવાનું પ્રાપ્ત થાય એ પણ એને મન ‘ મહાભોગ ’ ■

મનુષ્ય દિવ્ય બને- દેવ' બને બળ ધરાવવું અને બળના ઉપર
પશુ પોતાની એક (કાળ) ધરાવવી એનું જ નામ ખરી મરદાઇ,
નહિ તો પોતાની મિશ્કત રૂપ બળ જ પોતા ઉપર સ્વામીત્વ ધરા
વનાર ચર્ધ પડી પોતાને ગુલામ બનાવે, એ સત્ર શિખવનાર તો
જ્ઞાનદેવ જ ॥ તો પછી એના ઉપર શકા કરનારો મૂને શું હક્ક ?
મહારી પાસેથી એને શું સ્વાર્થ માધવાનો હતો ? શું સ્વાર્થ સાધવો
સાધવિત છે ? પોતાની રીવોલ્વર મૂને આપી એણે જ શું મૂને
તેના ઉપર તાકવા નહોતું કહ્યું ? અત્યારે તે મૂને એક નાધિકાને
ધેર ગીરો મૂકે છે ત્યારે શું એ ઠડા બરફ જેવા મનુષ્યને એ
બાન નહિ હોય કે હું સ્વમાનનું પૂતળું છું અને મહારા ખીસ્સામાં
તેની જ આપેલી રીવોલ્વર છે ? અને એ બન્ને બાનતનું બાન
છતા તે મહોડું બેખમ ખેડે છે અને તે પશુ કેટલી નિઝરતાથી
અને સાન્તિથી ? આ પ્રશ્ન એટલા શું મહારા ઝનુનની મસ્કરી
નથી ?-મૂને મુશ્ક સિદ્ધિ નથી ?”

વળી વિચારો પવટયા ‘ નહિ, વિચારો કરવા એ જ શક્તિ
શુભાવવા બગાળર છે વિચારો મૂને કાપર બનાવશે મહારૂં પુર
પત્ત લૂટાવશે. સ્વાભાવિક સ્ફુરણને રોકવું નહિ એમ તો જ્ઞાનદેવે જ
મૂને નહોતું કહ્યું શું ?”

પશુ વળી નીચે પાટો શરૂ થયો “ પશુ જ્ઞાનદેવ પોતે શું
કરે છે ? એની પ્રવૃત્તિ તેમજ એની નિવૃત્તિ એના ઉપર શ્વામિત્વ
બોમરે ॥ કે તેઓ તેની આજ્ઞાનુસાર આવ-જા કરે છે ? સ્પષ્ટ
દેખાય છે કે કોઈ પશુ કિંના સ્થાને પ્રતિક્રિયા કરવામાં તેમજ
ચુપકી બળની રાખવામાં તે સ્વતંત્ર છે અને એ સ્વતંત્રતા
પશુ કાંઈ વિચાર કે મનનથી તે વખતે જ પેદા કરવામાં આવતી
ચીજ હોય એમ નથી દેખાતું પશુ એની પ્રવૃત્તિરૂપ હોય એમ
જણાય ॥ એ પોતે જ બળે સ્વતંત્રતા હોય અને એ સ્વતંત્ર
તામાંથી જ બહારે જરૂર હોય ત્યારે પ્રવૃત્તિ અને બીજો વખતે

નિવૃત્તિ આપીઆપ વહેતી હોય, એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે વિચાર
ગમે એટલે કે જીવિતો પ્રયત્ન થતો હોય એવું તો કાષ્ઠ દેખાતું
નથી, તે છતાં એની કાષ્ઠ પણ ક્રિયા જીવિતની ગેરહાજરી પણ
બતાવતી નથી એ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બળ તેમજ
જીવિ બન્ને એણે એટલા પ્રમાણમાં ખીન્યા છે કે તેઓ પૈકી
કાષ્ઠને જગાડવા અને ઉપયોગમાં લેવા વખતે લેશમાત્ર જ પ્રયત્નની
જરૂર ગ્રહે, ત્હેમની સાથે લાભો વખત વાદવિવા કે ચર્ચા કરવાની
કે ત્હેમને આજીજી કરવાની જરૂર ન પડે અને એનો કાષ્ઠ અર્થ
હોય તો તે એ જ કે એણે પ્રયત્ન અને નિરંતર 'તાલીમ' થી
બળને અને જીવિને વિકસાવ્યા છે તેમજ 'કેળવ્યા' છે—આત્માધીન
બનાવ્યા છે બળ અને જીવિ એની પાખો બની છે, કે જે પાખો
ત્હેના સ્વામીની કૃપા થાય ત્હારે જ એને ઉગ્રડે છે, અન્યથા
એને અક્રિય રાખે છે,—એટલું જ નહિ પણ એની અક્રિય સ્થિતિ
વખતે પણ એ પાખો એની આધ્યાત્મિક રાહ ભોળી તૈયાર જ પડી
હોય છે એના બળ અને જીવિને 'તાલીમ' મળી છે એ જ એની
વિશેષતા છે ગ્રહવારે વાતવાતમાં તે કહી જતો કે 'અધ્યાસને
હટાવવા અને અધ્યાસનું ચાલુ સેવન કરવું' એ કથનનું
રહસ્ય અત્યારે સ્પષ્ટ થાય છે બળને કે જીવિને ખુજલી થવાથી
તે કુદાકુદ કરી આપણને ગતિમાન બનાવે એવું નામ જ 'અધ્યાસ,'
અને બળને કે જીવિને ખુજલી થવા જ ન પામે એવા નિરાગ્રી
બનાવી આપણી કૃપા થાય ત્હારે જ અને તેથી જ જાતની તેઓ
ગતિ કરે એવું પશ્ચિમ ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રયત્ન એ જ 'અધ્યાસ'
અધ્યાસનું મતાન 'શુભામી' અને અધ્યાસનું કૃષ્ણ 'સ્વતત્તા'
એટલું જ નહિ પણ એ સ્વતત્તા એટલે જ સાત્ત્વિક બળ અને
સાત્ત્વિકજીવિનું જોડાણ ધર્મપથોને વગર સ્પષ્ટને માનનારાઓ
પુણ્ય અને પાપની જે વાતો અહોનિશ કર્યા કરે છે તે પુણ્ય અને
પાપનું પણ કૃષ્ણ રહસ્ય હવે મ્હારી નજર મ્હામે ખુલ્લું થાય છે

જાનકેન જેને 'અખ્યાસ' કહે છે તે જ પથોવાળાનું 'પાપ'—પતન કમવનાર તત્ત્વ અને તે જેને 'અખ્યાસ' કહે છે તે જ તેઓનું 'પુણ્ય'—નિર્મળ કરનાર તત્ત્વ છદ્મી એટલે પાપ વિરુદ્ધ પુણ્યનું નિરતર યુદ્ધ અથવા તાલીમખાનું દુનિયા એટલે મમ્મહનું—સમર્થિત—ધ્વજરત્ન તાલીમખાનું

મનન સમાપ્ત થયું નિશ્ચય થયો કે હમણાં જો ત્હેના ઉપર બની રહ્યું હતું તે બીજું કાંઈ નહિ પણ ત્હેને તાલીમખાનામાં મોકલવાનું જ કામ હતું

જે કાંઈ આપ તે ચલા રેવું અને જોવા કરવું એવા નિશ્ચય પૂર્વક તે સ્થિર થઈ બેઠો

કેમ શું બાવ છે ? બાવસિદ્ધ ! " ગુરુએ મનનનું પરિણામ જાણવાની ઇચ્છાથી પ્રશ્ન કર્યો

બાવ—અભાવ ગુરુના ચરણમાં મૂકી બાવસિદ્ધ હવે બેઠા વગરનો—હાથ ફેલ જેવો—બન્યો છે, મહારાજ ! " ઉત્તર મળ્યો

બહુ મારી વાત છે " ગુરુ બોલ્યા "તું મ્હારી સાથે આડો નહિ થા એની ખાતરી તો મ્હને મૂળથી જ હતી પણ હું જે ખાતરી માંગુ છું તે એ છે કે જે નાપિકાને હમણાં મ્હારી જગાએ સ્થાપુ છું જ્ઞેની આગામી ત્હેને મોંપુ છું ત્હેની રહામે તું માથું ઉચકી સત્તાવવાનું નહિ કરે, અને તું જાને દાનજર થઈ મ્હારે કશું ચુકાવી ત્હેને તેણીના કનજભાથી છૂટો કરું નહિ ત્હાં સુધી તું નાપિકાને ગુરુસ્થાને માની એની આગામી વર્તશે "

વર્તણુ—ન વર્તણુ એ સર્વ આપને જ સ્વાધીન હોય કેમ વર્તશે કે કેમ નહિ વર્તુ એ બાબતની ખાતરી આપ જ આપી શકો મહારાજ ! હું તો માત્ર આપ અધિષ્ઠાનને વજમી રહેવાનું જાણુ "

પણ કવચિત્ કવચિત્ અધિષ્ઠાનરૂપી સ્થિર અને ઉચ્ચ સ્થાને હોડી પક્ષી ખુલ્લી હવામાં ફરવા ઉડી જાય છે એ પણ ખરું ને ?

“ ખરૂં મહારાજ ! પણ તે ઉડતુ પણ પહેલા કરતા બેવડી ગરજથી સ્થબળે વળગવા માટે જ કિનારો તો દેખાય તેમજ નથી, અને ઉડવાની શક્તિ કાઈ અમર્યાદિત નથી, તેથી ઉડી ઉડીને પણ આખરે થાકી-મુઝાઈ મૂળ ઠેકાણે આવી બેસવા સિવાય છૂટકો જ કંઈ થાય તેમ છે ? ”

ગુરૂ ક્ષણભર ખુલ્લા નેત્રે સમાધિસ્થ થયા બેવાનું હતું તે જોઈ લીધું અને પછી ભગ્યતિમા આવી બોલ્યા “ હાથ એ જ નિશ્ચય બસ છે પછી સમય સમયનું કામ પોતે જ કરશે ખેટા ! ત્યારા નિશ્ચયને મ્હારા આર્શિવાદ છે ! ”

અને તુરત યાનદેવ ત્વરિત ગતિથી એ સ્થાન છોડી ગયો. અને જોતજોતામાં અદૃશ્ય થયો. નાવિકાને તેઓ વચ્ચેની વાતચિત અર્થવગરની લાગતી હતી તેણે તો એમાં જ ખુશાલી માની કે પોતાનું અપમાન કરનારને પોતાના ગુલામ તરીકે ખરીદી શકવાથી ત્હેની પાસે પરાજયના એકરાર કરાવવાની એક કિમતી તક મળી છે. યાનદેવના હાથમાં રૂપિયો મૂળી ત્હેને વિદાય કર્યો કે તુરત જ તેણીએ માલેકીદક્કનો અમન થઈ કર્યો “ બાવા ! સાંજ પડવા આવી છે, દીવાનખાનામાં ઝાકુ માર અને પીકદાનીઓ સાફ કરાત પડશે ને પેટ ખાણુ માગશે, હવે કાઈ બીજાથી પેટ ભરવાનું નથી ”

“ નમુ હુ ” એવો શબ્દ પણ મનમાં જ બોલી બાનસિ હ તેણીની પાછળ પાછળ ઘરમાં ગયો.

પ્રકરણ ૩ જુ

નાયિકાગૃહે

ભાવસિહની ની દુનિયા અથવા ભક્તિજનનની મહેલાત સધળી સગવડોથી ભરપૂર, વિશાળ અને ચિતાકર્ષક હતી. આપત્તિ પ્રસંગે સ્વરક્ષાર્થે દુપાવાના બોપરાં એમાં હતા, તેમજ હોયે સ્થાનેથી વિશાળ આકાશ અને પૃથ્વીપરનો તમારી જોવા મારે અગાસીઓ પણ હતી રસોડા બોજ ભૂદ નૃત્યશાલા, રાધનગૃહ દિવાનખાના ઇત્યાદિ તહેના વિવિધ ખડોની સ્વચ્છતા અને શોભાની તો વાત જ રી કગવી પણ એમાંના સંડાસ પણ કિમતી આરમના બનેલા હોઈ સરેરાસ મનુષ્યના દિવાનખાના કરતા પણ વધુ સ્વચ્છ હતા ખાદ્ય પદાર્થો અને પીણા, મુખવાસ અને સુગંધીઓ વસ્ત્રો અને અનકારો સ્થાઓ અને બેઠકો, વાજીત્રો અને ખેતી સામગ્રીઓ—એ સર્વની અનેક વિવિધતાઓથી

આ સ્થાન ભરપૂર હતું ભક્તિભનના એક શબ્દ પર મરી પડવાને તૈયાર એવી દામદાસીઓ અને હિસ્તામેની એક ન્હાની મરખી ફેળ પછુ હતી, પરન્તુ મરી પડનાગઓની મખ્યા કાઈ એટલેથી બચ થતી નહોતી દર ગત્રીએ કેટલાએ યુવાનો-રે કેટલાએ વૃદ્ધો પછુ-સનામી ભરવા હાજર થતા અને તેણીના બેચાગ લનકાર એકાદ દષ્ટિપ્રદાર કે એકાદ ગમતિઆળ રિમતથી પોતાનો પરાજય સ્વીકારી ખડણી ભરી 'આફીન' કહી ગસ્તે પડતા પડિનાઇને પવિત્રતાનો કે દગ્ગળનો ધમડ કરતા અને મુછ પર લીંમુ ગાખી ફરતા કેટલાએ મહાતુભાવો તથા પ્રત્યાગાનની પ્રકૃતિવગરની પ્રળ ઉપર હાથ ચનાવવામા મહાદૂર એવા કેટલાએ હાઇનેસો, ડુવર માહેમો, જમીદારો અને જમાદારો તેણીની તહેનાત માટે ઉમેદવારી અને હરિકાઇ કરતા અને એ મર્વને ન્યાય આપવા ખાતર કહેવુ જોઇએ કે, ભક્તિભનની કુદસા ભારતી યુવાની ખરેખર સૌંદર્ય, લાવણ્ય અને કનાના કુવાગડપ જ હતી

ભાવમિહે પોતે યાનદેને જણાવ્યુ હતું તેમ, તે હજી સુધી સ્ત્રીજાતિનું અવલોકન કરવા પામ્યો ન હતો. મજુરી કરવા જતો ત્હારે અને બિલાપ્રસંગે સ્ત્રીઓના ચહેરા ત્હેની નજરે પડતા ખગ, પરન્તુ સહવાસ કે મમીપનાસના અભાવે તે તે વર્ગના ગુણુ કર્મ અને તાકા તુ માપ કહાડી શક્યો નહોતો જે જે સ્ત્રીઓ તેણે આજસુધીમા જોઈ હતી તેઓ ગૃહિણીઓ હોઇ સમાજરૂપી કડીઆના કાનુનરૂપી ટાકણાથી ધડાયલી મનાવટી મૂર્તિઓ હતી પરન્તુ હમણા તે એક એવી સ્ત્રીના સહવાસમા મુકાયો હતો કે જે સ્ત્રી સમાજ અને સમાજના કાનુન અને ત્હેમની અમરેથી સ્વનત્ર હોઈ મૂળ પ્રકૃતિરૂપે હતી તેણી પોતાની આગાનો અનાદર સાખો શકતી નહિ અને હરની માક્ષાત્મરૂતિ હતી બધાને આજી નાખવા અને ક્રોધથી અજીવુ નહિ એ ત્હેનો અવભાવ હતો નિત્ય નવા શિકાર

વેલી એનામા અનન્ય...

કુદારૂં કરી રહેતી અને એ કુદારૂં જ એને અસાધારણ નર્મકી બનાવી હતી

ભાવસિંહ ગુરુઆચાર્યને અનુસરી તેણીને પ્રમત રાખવાના મંકદપૂર્વક તેણીની તરફ આઘા માથે ચઢાવતો એટલું જ નહિ પણ આઘાની એરલાજરીમા પણ જે કાંઈ કરવા જેવું જણાય તે આપોઆપ કરી લેતો. કાંડુ કઢાડવા જેવી ચદ્દ સેવા તેમજ નોન રવર્ગને અને મીઠામીઠાને પ્રસન્ન રાખવાની કાગજી પણ તે ચૂકતો નહિ જાણે કે આ સેવાની કદર કરતી હોય તેવો દેખાવ કરવા માટે તે ઈએ આરનેઆસ્તે ભાવસિંહને અપાતા ખોરાક અને પોશાકમા સુધારો કરવા માડ્યો હતો અને એક પખવાડીઆના અંતે તો ત્હેને છેનપટાકિ જેવા પોશાક આપી પોતાની નજીકમા પોતા માટે થતા ખાસ ભોજનનો હિસ્સો જમવાની આઘા કરી હતી આ કૃપા બીજા નોકરવર્ગમા ધર્મી ઉત્પન્ન કરનાર પણ થઈ પડી ભાવસિંહ એ ધર્મને મધુકારતો નહિ તેમ ભક્તિજનનની આ દેખાની કૃપાથી પણ ખુશાલી માનતો નહિ. એથી ઉતરું નિત્ય નવા આઘોકોની સાથે તેણી જે હાસ્યવિનોદ કરતી તે જોઈ ભાવસિંહના દીન પર જખરો આઘાત થતો અને ધૂણા થઈ આરતી સૂઝ ચઢતી ઉચકી આવતી આવી નફરાની આઘામા વસવાનું પ્રાપ્ત થયું એ ખ્યાલ ત્હેને કોઈકોઈ વખત બહુ જ દુખી કરતો. પરંતુ તેને પ્રસન્ને તે ગુરુઆચાર્ય અને ગુરુને આપેલું વચન યાદ કરતો અને ભક્તિજનનમા ગુરુભાવના ખડાં કરતો, જેથી એનો હોબ દૂર થતો ગુરુ સા માટે અમુક વર્તન કરે તો તે જોરાનું કામ સિધ્ધતું નથી એ વિચાર આવા પ્રસન્ને ત્હેની 'ઉચકી'ને શાન્ત કરનાર તેની મરજ સારતો જેમ જેમ આ વિચારની મંદ લેવાના પ્રસંગ વધવા લાગ્યા તેમ તેમ એને સૂઝતું ગયું કે ઉચકી એ કોઈ 'ચીજ' નહોતી ચીજમાથી ઉછળેલું 'મોબુ' માત્ર હતું અને વિચાર' પણ કોઈ 'ચીજ' નહિ પરંતુ મોજની દવા માત્ર

છે ઉચકી તેમજ વિચાર બન્ને આદિ-અતવાગા હોઈ મૂળતત્ત્વથી
 નિત્ર છે બંનેનું અસ્તિત્વ સાપેક્ષ (relative) છે જ્યાં સુધી
 ઉચકી દેખાય છે, ત્યાં સુધી વિચારનું અસ્તિત્વ જરૂરનું છે જ સમુ-
 દ્દની સપાતી પર સ્પર્શ કરતો પવન અને દૂરથી અસર કરતો
 સૂર્ય જ્યાં સુધી હવાતી ધગાવે છે ત્યાં સુધી મધુરમા મોઝ્ય યવાના
 જ, પણ એ જળા જો જરૂરનું રૂપ ધારણ કરે તો મોજનો
 સમજ જ નથી અને તેની જરૂર પણ નથી ગુરૂ હિમાનયના
 બગવાળા પ્રેશને ભૂમિમ કરી વસે છે એ કથનનું રહસ્ય હવે
 સ્ક્રમભયુ ગુરના હવની એ સ્થિતિ હતી ભાવમિહને મામ
 ભેલી વાત યા આની કે જરૂરના પ્રયોગમા જ્યાં જરૂરનો બહુ
 ઉગ થર જામી ગયો હોય છે ત્યાં જરૂરનો ઉપર થઈને લસકરો
 પમાર થાન છે, તોપો ગોડવી ફોડાય છે તો પગ જરૂરને અમર
 પહોચતી નથી, ગુરના હવને કોઈ કે કોઈ અસર કરી શકે
 નથી એ હકીમનું નહમ્મ આથી હવે સ્પષ્ટ થયું અને જો કોઈ
 'માઈ' કે 'ખોડ' ગુરના હવને અમર કરી શકે નથી તો વાટે
 શિને પણ એવી અસરોની પગવા નહિ કરવાની તાલીમ લેવાની
 અને એ તાલીમ વડે પોતાના હવને જરૂર જોડે બનાવવાની કાળજી
 ન કરવી જોઈએ, આના મનમને ધગિણામે તે મજા અગમત્ત
 અથવા જાગત રહેવા પામનો અને 'ઉચકી'નો ઉત્તર થના જ
 દાખી દોલ આ અવાજાય—આ 'કના'—એને માટે, નાવિકાનું રૂ
 અને નાવિકાનો નકાર મૂલ બનાવનાં થઈ પડયા

દૂરે કસાળલા શરીરવાગો અને નકરો તો હતો જ અને
 હમણા વળા પોલિક ખોગા એને સુદર વંચો મળના હતા, તેથી
 એની મનિમા પણ વજો મારો વધારો થતો જતો હતો આ
 મથે રગો હમેત યાનતુ મગીત એના વિસમા મલ્લાગ થતુ
 હતું આ વિકસ ધીમે ધીમે નાવિકાનું લય ખેચનાગ થઈ પડયો
 અને અતે નાવિકાના હવ પર ભાવમિહની છબી કોતરાઈ ગ.

એની પડેલી અમર એ થઈ કે નેત્રીએ ત્હેને સધળા સેવા કાર્યોથી મુક્ત કરી પોતાની માથે જ બેસાડા—ફરવા-માવા અને વાતચિતમાં જોડાવા ફરમાયુ અને પોતાની રક્ષાના બદલાના હેઠળ ત્હેને તેની સાયનગૃહમાંના એક ખૂણામાં સયન ફરવાની આજ્ઞા કરી

નર્તકીનું મનગતી ઉત્પત્ત કરે એવું અને સુમધીથી બહેકી રહેલું બીજાનું હમેશ પોતાના કાથે જ બીજાવડા છતાં અને તેઓની નજીકમાં જ રાત્રી કરવાનું પ્રાપ્ત થવા છતાં બારસિહના દીનમાં અઘાપિ પર્યંત મોરનું મોઝુ ડાળવા પામ્યું ન હતું ત્હેવું કારણ તેણીમાં તેજો કનેલી ગુરબાનના જ હતી

પોતાના દીન પર અમર કરનારના દીનને તો હજી પોતે સ્પર્શી શકી નથી એ વિચિત્રનું નાનિકાથી વધુ વખત ધ્રુવ ન રહ્યું એ જ્ઞાન જ્ઞકારે તેણીને પહોંચાયમ થયું ત્હારે તેણીને જન્મરૂ દુખ થયું કાગળ કે એ પોતાના પરાજયનું દર્શન હતું

તું કોણ ? બનબના પોતાને નમાવનાર તાજોને પોતાની હથેલીમાં નમાવનાર પ્રખર ગજદારીઓને મ્હારી છત્રા મુજબ રમાડનાર, નીતિ અને મર્મના ધ્વજરથરોને ઇસાગ માત્રથી જમીન દોરત કરી લેમના દીનવલ્લભાથી ગુનાષીના એકગર કઠાવનાર, જે સમાજમજ સ્થામે માયુ ઉચ્ચવાની ખુ સમાજનેનાએમાં તાકાલ નથી તે સમાજના પેમે જ પોષાડા છતાં એ જ સમાજથી બહારવડુ કરી ટકી રહેનાર—એનો પરાજય ? અને તે પશુ મ્હાગ જ પરમા ધૂસીને ?” એમ તેણી પવાયનું સ્વમાન બનડવા કરતું હતું

પરનું એક પગજયથી હતાસ થઈ બેસે એવી કાંઈ તેણી નિર્માલ્ય નહોતી દોડવાની ચરતમાં સુ અને છે બનાઈ વાટમાં કાંઈ ખાડો કે કાંઈ પત્થરની મ્હોળી શિના કે વાડકી ખાડખી ન આવી પડે છે ત્હારે નિર્માલ્ય દોડનારનો પગ ભાગે છે કે તે પટકાઈ પડે છે અને ત્હેની ગતિ ત્હાં જ અટકી પડે છે પરનું

અનમ્ત દોડનાગને એ જ આડખીન લાખો શ્વાસ એ વારી મોગી
કચગ ભરવાની ગ્રેરણા કગનાર મર્ધ પડે છે, જોને પગિણામે મરે
ગગ કગતા ગમ્મ પચુ જોણ મમયમા તે પોતાના ધ્યેયને પહોંચી
જાય છે જે નમ્મળાને નાતર છે તે જ સમજાને સહાય છે

ચક્ષિતો સ્વભાન (ધર્મ) છે કે તે કાર્ધ કે કા ॥ માવે
અથડાનામા જ મળ માને 'અથડાના'ની ક્રિયામાથી પીડા (pāṇa)
તો જરૂર પ્રગટેજ, પણ તે પીડાને જેન'નો રમ અને વિનિગિપા
(*'Will-to-Power'*)ની લગતી એ એ તસ્વાન મયુખ્ન નળ
લખી દેવામા વિનયી નીવડે કે આ જોતા કડી શકાય કે 'પીડા'
ને પેદા કરવાની જેનામા પ્રદૂનિ છે તે મનુષ્ય નક્ષિતો સારાસી
છે, જરૂર 'પીડા'થી જયતા ગહેવાની જ કાળજીને નીતિ' બના
વનાર મનુષ્ય 'મ્મ'તુ સ્થાન છે વેદોમા અથજે સ્થજે તપને અતે
વગ્દાન માગતા ઋષિઓને મુખે એક માત્ર 'મ'જ મગાવવામા
આ યુ છે ત્હેનુ ગ્દસ્ય તેમજ જૈનતાઓમા તીર્થંકરાને 'ઉત્તીગણા'
(provocation, ઉશ્કેરણી) કરીને પણ પોતા પગ પીડા એથી
લાવનાગ પુરૂષ તરીકે જોળખાન્યા છે ત્હેનુ ગ્દસ્ય પણ ઉપર
કહેના સૂચથી જડી આવે છે

નાયિકાએ હવે રૂઢિ મુઢની યોજના કરી શયનગૃહને રાશુ
ગારનામાં સનગા મળી રકતા સાધનોનો તેણીએ ઉપયોગ કર્યો
રાખ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રગ, ગંધ એ સર્વનો અનુભવ લેનાર હૃદિ
ઓને યનયનાદ થાય એવી તમામ મામગ્રીઓ ગોઠવી ઉંચા
મખમલની રાખ્યા પર અર્વનઅ સન્દરે લેટી જમ્મને ધીમેથી ફલાનાનો
જોપીવિનાસ પ્રસંગ ગણગણના લાજી, અને એટલી તૈયારીઓ
બા બાવર્મિદને ગયનગૃહમા બોના યો નાખન થતા જ ત્હેને
આગા થઈ કે તેણી નાયથી ચાખી ગઈ હોવાથી અપી ધ્વજીતી
હતી નિમિષમાત્રમા પહેલવાનના હાથ યુનાજડળી જેવા તણીના
આગોપાગ પર ફરવા લાગ્યા કેમજતા પચરને પીગળાવી શકી

નદિ પ.તુ પથર સાથે અરુણાઈ પોતે જ પુદાવા લાગી તેણીના
 ૭ નનનુઓ પોતે જ નાચવા લાગ્યા—એટલે સુધી કે દવે તે
 તેણીની ઇન્દ્રિયો તેણીના કાનૂમા રહેવાને ના કહેરા લાગી સ્ત્રી
 જાતિને આશ્ચર્ય એવી પ્રાર્થનાવિષયક શરમ કે જે તેણીનું એક
 ગુણસાધન હતુ તેણે પણ તેણીને દગો દીધો.

૫ નુ તેણીની પ્રાર્થના પણ પથર પ્ર થે જ હોષ નિપ્તળ
 નાચી ખુબી પ્રાર્થનાનો પણ અનાદર થતા પાપના બાનથી
 નદિ પણ પતા ૮૧ ૫૭ પગાળવાના બાનથી લલિતજાત ધર્મ તેણીએ
 પોતાનું નિસ્તે ૮ ધર્મ મથેનું મુખ પોતાની નાજુક હથેલીઓમા
 છપામ્યુ

બાનમિદનો આવો વિજય કાનામા છર્ષો ન ઉત્પન્ન કરે ? પણ
 નદિ એ પ્રશ્ન જ બોલે છે છર્ષો અસક્તિનું સંતાન ઓ અશક્તોની
 સદચારિણી છે જે ખરેખર મનજા અક્તિઓ વચ્ચેનું મુદ્દ કોઈ
 પણ મનજોમા છર્ષો ઉત્પન્ન કરી રાકતું જ નથી લડનાં લડતા
 જે પણ મરે છે તે લેને મારી નાખવાના જગ પર આક્રોશ
 કહીને જ મે છે જન્મે મરખા ઉતરે તો જન્મે વચ્ચે દીવી દોરની
 ચાર છે જો એક પણ દાગવા સાથે જલો રહેવા પામે તો
 પતા ૫૭ વિજય પામતાજ તમ્હ અર્ધજૂતા 'જનાવે છે 'સાનુ'
 અને 'સાનુ' એ જે કિનાઓ બદાચી જોનારો પગપર
 રિંગેલી પ્રજાગી સામે જે પરન્તુ વચ્ચુત બન્ને મમા ૬ મુમ્
 સામે છે ન જાણિઓ વચ્ચે એક ૬ ગગરાનો મુમ્-નિર્મળ
 જાણિતો રચેનાં લમ કે દોળી તેમજ મુદ્દ દે ૬ અને નિરરકાર
 અને જે રચે વડુ ૧ વપ અતઃ ઉપમ જનાજ લમ પડે છે

પાનની વિખતારણી ગતિજો એકન કી નાજિકા ઉડી
 જન્ બાનમિદના ચરનામા પોતાનું જિગ મુમ્-નુ 'જો જવત
 પુદા' તે કિર્મિ પ્રાર્થ ૬ કરી 'બાગી છશ્રીમાં આજે પદલી જ
 વખત ફૂં પાગરને અને તે પણ મપૂખ્ પગાળવાનો—અનુભવ કઈ પુ

એ અનુભવ વળી મ્હને મ્હારી નિર્મળતાનું જ્ઞાન કરાવે છે, અને સમજતી છાયાની આવશ્યકતાનું પણ જ્ઞાન કરાવે છે પણ મ્હને સત્કાર હાર આપનાર કરતા વધુ મમળ છાયા હું કંઈ રોકું ? હું આ ક્ષણથી ત્હને અર્પિત થાઉં છું, ત્હારા નિશાળ હૃદયના એક ખૂણામાં એક પત્ની તરીકેના સ્થાનની ભિક્ષા માગું છું ”

‘ ભિક્ષા આપવા એટલો હું સતત નથી, અતના ! ’
જયથી જરા પણ ફાલાયા સિવાય બાકીનું બોલ્યો “ જે હૃદય સર્વાંશે ગુરુએ રોખી વીધું છે ત્હેમાં કોઈ કે કશા માટે સ્થાન કરવું છેક જ અશક્ય ન હોત તો ત્હારા જેવી શક્તિને હું આજીજી કરાવવા જેવી સ્થિતિમાં ન મૂકત ”

“ એટલો નિષ્કુર ન ચા, ઓ જયના મ ના હક્કદાર જવાન ! ” તેણી કરગરી પડી “ મનુષ્ય જતા મનુષ્યની જ છાતી તોડનાર પત્થર ના બન ! ” પ્રાર્થનાનો પડથો નથી પડતો એમ જોઈ તેણીએ આગળ ચલાવ્યું “ હૈયે પાટલે બેસવાની મ્હને ફરજ પાડવાનો જ શું ત્હારો નિશ્ચય છે ? બના કહે તો ખરો કે હું હમણા મ્હારી પાસે ગીરો મુકાયલી મીઠકત નથી ? ગીરો રખાયલી મીઠકતનો ઉપયોગ કરનારે શું હું મુખત્યાર નથી ? ”

‘ હીરાની વીંતી ગીરો રાખનાર ખચિત જ વીંટીને પહેરી શકે છે પણ નગને જાળવીને લીધેલી ગદમ પાછી આપના આવનારને હીરો ત્હાડી લઈને કે બદલી લઈને નીંટી આપવાથી ન ચાલી શકે એ ત્હારા જેવી સમજતાગને લાગ્યે જ ચાલ કરાવવું પડે ”

“ ચાલી ન શકે તો ગીરો મૂકનાર ગજ દરબારે જાય અને દડ, જેત કે બહુ તો ફાસીની સજા કરાવે, બીજું શું કરી શકે ? પણ હીરાના મમાન ગુણવાળી વ્યક્તિ એક નાં હીરાનું અમાધારણપણે જાણ્યા પછી ત્હેને પોતાની મેજે જતો કરે એ શું

નિમાવતા નથી ? ત્યાં આપણા હૃદયને ! હૃદય હજી નથી તે
મમે તે બોલે લેને આપણે નનાવીશ કિમત જગતને ને તેજાર
હ લેને નીજ મેળવતા કાણુ રોકના હ ?

હું હમણું પુ કે કિમતનો લેને જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં
તને ' આગિડ મેરો આજ મુઠી ને જાવના નાહડો સાથે
લ્લો મામ પ મુ છે તે મરે કરતા આ માવ મીરો મુજર
બામિ કઈ જૂ. જ પ્રકારની છે મરે રાય નવાસ-જવાન થઈ
જના નથી કે જોયો નું મેરો લાની પ મુ આજ કુવાની આપણો
ગખી રાક ' હનામ અને ' - ' મંદપી એના કાપડા મપડા
લખાવતા જો નહિ મખાવતા કાપડાઓથી જૂડી જ જાવના છે
પોતાના પ્રિયતમ કિયતા મ્યદ્દપ પર જ મોર આવી છે એવું ને
શરે લેતા જાજીયામાં આવશે તે કબુલો જ લેમના કાકર રેગી
વરઆત થા કામુ ઓ કેવી ગીતે ઓ નું મહાવ-ગીતા જાવના
તરીકે અમાર ઉપજાવી રહ્યો છે એ કાવ મા પજ ન આવે એવી
કાઈ જા જુન ગીતે ગુન્દેગારના અગમે અધુમ નિર્મતર ધીખતી
આમ જગત સામે છે અને લેને જુગાવવાના મુખાત તેમ જ
દેવદુન કાઈ પ મુ હનાજ માવ આમમા થી નામનાર જ થઈ પડે
છે ગુન્દેગારું અસ્તિત્વ જ માવ નહિ એવી સવળી બાલ સમરો
કાપડા મખીને લેને નિર્મતર મુગબા કરે એવી જાતની ગુરતી
ઓખી. ૬. પદતિ. નાદસ્ય ખ્યાલ આપવાને મદારી પામે
પૂરતા રાખે નથી '

For an illustration of the unique nature of the
revenge and reward of the truly great and magnani-
mous the reader interested in the study of psychology
is referred to ' Count of Monte Cristo ' which should
not be read as a mere novel. Alexander Dumas the
creator (author) of the novel is to me no less a Brahmin
than the illustrious Aryan Creator of Janaka Vilahi -
perhaps a more ingenious creator

એક વિજેતાના મુખેથી જોને આટલું મહત્વ અપાતું હતું તેનું નામ આભંગના તેણીને સહજ કમ્પ થયો, જે તેણીએ બીજા જ ક્ષણે ઈચ્છાશક્તિના પ્રયત્નથી છપ્પાની દીવો અને બોલી " એક ક્ષણ પછી જીતીની તૃપ્તિ તૃપ્ત કર્યા પછી જાણે મને તેની આગ કીલની પડે ત્યારા જોના બહાદુરને લાવતું સજ્જ વાપરવું ના પાતવે, મહારા વિજેતા ! પછી સગર, તે ઠીક ગુરુનું નામ યાદ કરાવ્યું ગુરુની આગ તુ જગત્તર પાળીશ કે ? "

" એ પ્રશ્ન કેવો વિચિત્ર છે ? " ભાવસિંહે ગ્રિહિતપૂર્વક જવાબ આપ્યો.

" ત્યારે હવે ત્હો યા કરાવું છું કે ગુરુએ જ તને ફરમાવ્યું હતું કે ત્યારે મહેને ગુરુસ્થાને માની મહારી આગ પાગલી મહેને જોવી ક્ષુધા છે તે મહેને આપના દુત્તને હવે ગીરો સખનાર તરીકે નહિ પણ ગુરુના નામથી ફરમાવું છું " નાયિકાએ પોત પ્રકાશ્યું.

" ગુરુના નામથી ? જોના પ્રતિનિધિ તરીકે ? " ક્ષણભર મુકાવલો ભાવસિંહ બોલ્યો " અને ગુરુનું અસ્તિત્વ અને વ્યાપ કના યુ નષ્ટ થયા છે કે પ્રતિનિધિ તોની ગાદી બચાવી શકે ? " અને તેણે ગદગદીત કંઠે અને બીની આખે આકાશ તરફ દષ્ટિ કરી ખૂબ મારી " ગુરો ! ગુરો ! જો ગુરો ! "

તે જ ક્ષણે બહારથી હવામાં પર એક બે અને ત્રણ મુક્કા પડ્યા અને વરવાળે જમીનપેસ્ત થયો, નાયિકાના પર આગળ કમલર ખખડ્યો અને તેણીના નેનમા યાનદેનની મૂર્તિ પ્રતિબિંબિત થઈ તેણી ચમકી.

" અમત પ્રત્યક્ષ થતા નહવ પર પડે પડે જોઈએ દેનની રમકમા પ્રતિમાનું બહુ માન ન હોન " યાનદેવ એકાએક હાજર થઈ બોલ્યો " બેટા ! પ્રતિનિધિ યોજવામા પ્રયોજન અવશ્ય હોય છે, પણ પ્રતિનિધિની સત્તા તેમજ સક્રિય મર્યાદિત જ હોઈ શકે અમુક હદ સુધીનું કાર્ય જાળવ્યા પછી તેણે વિગમવું જ

જોઈએ નહિ તો તેમ કરવાની ત્હને ફરજ પાડવામાં આવે.
નાવિમાનું ફરજ અંત ધર્મ પૂરું છે હવે તું મ્હારી પાછળ આવી
શકે છે ' એમ કહી તેને ચાલતા માડ્યું.

' મદારાજોના પતના કોમને દુ ખરૂં ધર્મ જલ્દવા છે !
મદારાજ ! જ્ઞાનવેનો માત્ર રાખીને નાવિકાએ અરજ ગુજરી

' એક ભાવસિંહ મારે આપું દુ ખ શને માનવું ? "
ઉત્તર મળ્યો

કારણ કે પૃથ્વીએ બીજે ભાવસિંહ પેલા કર્યો નથી "
ભક્તિમળન બોલી " હજારો માડરોથી અને સુ પ્રયોજન છે !
મદારાજ ! તે જ્ઞાનરોના તો ધનથી જ નહીં પ્રયોજન હતું, કે
જે ધન સાથે મ્હારા તન તેમ જ મન ઉમેરીને પૃથ્વીપરના એકના
એક પુણ્યને બેઠું મફત લોકોનો હું ચિંતાર કરું છું એટલા મઠિ
કે મ્હારા ચિંતારીના હજારમાં હું મધ્યમાં ચિંતારો સાથે સ્થાન
પામું તથા નામદોને હું લૂકું છું એટલા મારે કે તે લુપ્ત થી મ્હાગ
લુપ્તગતી નૃત્તિ ઉપજવી શકે આખી દુનિયાને હું ન્યાયુ છું
એટલા મારે કે તે મધ્યાના નાયયા અગોખા નાયતી ગોપ કરી
તે રહે હું અને ન્યાયનારને પામે આખી શકું '

' બો એ પામે પડી ત્હને સુ આ સવનશૃદમાં પડ્યો
રહેવા રમે કે ! જ્ઞાનવે વિતો કર્યો

જે હું ક્ષમિયુ પશુ તિ મદારાજ ! " ભક્તિમળો જવાબ
આપ્યો બો તેણીના તેજોમાં અજળ તેજ ભગુકયુ ' પશુ હું
એ પાખરપજ જનીસ બો જાગ પ્રાકૃત્ય ભાવસિંહની સમિ
જ્ઞાન પડી સવનશૃદ તો સુ પશુ આ દુનિયા પશુ એ વખતે
એને જાણી શકે નહિ મધ્યાગ્રહ અને નમરો, સુર્યો અને
ચંદ્રો એના વિચાર મારે જોખ પડે ફક્ત તેને અને એ
જે વાશકમાં સ્થાન આપવું જોઈએ બો એ તો હું મારી રીતે
જોમ શકી છું કે આપની કૃપા પર નિર્ભર છે "

“અને ને માટે જોઓ પૂતી કિમત ભગવા તૈયાર હોય છે
ત્હેમને કેતપિ નિગમ ચતુ પડ્યુ નથી” જ્ઞાનને ઉત્તર આપ્યો.

“પ્રભો !” ઉત્સાહમાં આવેલી ભક્તિજનને પ્રશ્ન કર્યો
“નામ પાડ્યો ?”

“કૃપા—આજપરિત મેળવેલી તમામ લૂટ—કૃપા” આંકડા
ગણવામાં આજસુ ગુરુ બોલ્યા.

એક ફણમાં તેણીએ ભુદ્ધિની મવાહ લીધી, અને પત્રી
બાજુના ખડમાં દોડી ગઈ થોડી મિનિટમાં એક નોકર સાથે પાછી
આવી અને નોકરને ત્હેના મસ્તકપરનો મ્હોળા ગામડો શયનગૃહના
મધ્યમાં ઉતારવા અને ત્હેમાની ચીજો છૂટી કરવા કૃપાન્યુ
પછી ચેતનાના હાથે જ મજાગતી દીવાગણી ત્હેમાં ચાપી નીધી
કિમતી વસ્ત્રો અને નોટોના ખડન ભડખડ બળવા લાગ્યા અને ત્હેની
તળેના કિમતી આભૂષણો અને સુવર્ણમહારો અમિથી તપતા
નગર પડ્યા.

એક વખત તે આગ તન્દ્ર નજર કર્યા પત્રી એક રખત
ડુંગરી મહેરા તન્દ્ર અર્ધસચ્ચ નજર કરતી ભક્તિજન ચૂપચાપ
ઉભી,—કેમ જાણે પૂછવા માગતી હોય કે તેણી ત્હેનો આશન
બતાવે પામી શકી હતી કે નહિ.

એ વિચિત્ર વસ્ત્રમાં તેણીનો જૂનકાગ બળા ભસ્મ થતો હોય
એમ સૂરતું તીવ્ર નેન જોઈ શક્ય.

* “તપ અને ચક્ષુ કરનારની ઇન્દ્રિયશક્તિમાં આડા

* ‘તપ’=સૂર, પુરુષાર્થ, મનન, ભુદ્ધિપૂર્વક થતો અખડ જ્ઞાન
‘ચક્ષુ’=સો, ઇષ્ટ પદાર્થની પ્રાપ્તિના માર્ગમાં જે જે ચીજો, સબરો,
સબરો, ટેવો, બધારજો, અન્યથા ઉપયોગી થા પ્રિય છતા અત્યારે
આડખીવડ થતા જણાય, તે સર્વનો ત્યાગ કે નાશ કરવામાં તત્પરતા
હરેક પ્રાપ્તિ જે ચીજ માગે છે તપ અને ચક્ષુ, અને એ બન્નેને
દ્રવ્ય બળ ધીરનાર તત્ત્વ મક્ષિ છે ભક્તિ’ એ કોઈ પ્રતમાના શબ્દોના
ઉચ્ચારનું નામ નથી, પરંતુ દ્રવ્ય જે ચીજ, મનુષ્ય કે જાન તરફ દોળે તે
ચીજ તન્દ્ર મતિ કરવાની શક્તિ (motive power) એ જ ભક્તિ

આવવાનો હક્ક તથા લોકમા કોષ્ટને મળ્યો નથી " ગુરૂ બોલ્યા
 મેળ ! ત્યારે હક્ક તદ્દ લક્ષ્મીને અને મોગ આપીને મેળ મેળ છે
 અને તે કદાપિ અને કોષ્ટથી યુટાવી ન શકાય એવા અમરપત્ન
 સાથે મેળ મેળ છે તેથી હું ત્હને બાવમિંદની મદ્યરી થવા યોગ્ય
 જાહેર કરું છું ' —

‘ મ્હારી એક પ્રાર્થના છે, મહારાજ ! ’ બાવસિંહે ગુરૂ
 પ્રત્યે કહ્યું

‘ નિજેતા અને વળી ‘પ્રાર્થના’ ? ’ ગુરૂ હસ્યા ‘ કહે કે
 મ્હારી છત્રા’ છે ’

વિજેતા પ એ તો આપની મુર્તિમાન કૃપાનું ખીજું
 નામ જ હોય તો મ્હને તે મા યજ છે મધ્યુ આપની ગ્રેસી
 રામિતું—ગનિશીન ખનેલી આપની કૃપાનું જ ફલ છે મ્હારી
 પ્રાર્થના છે કે—”

કે ગુરૂના આશ્રમમાં સ્ત્રી સાથે રહેવા દઇ શકાશે કે
 કેમ એ ત્હને પ્રથમ જાહેર થવું જોઇએ—એ જ કે ખીજું કાષ્ટ ?
 સ્કમજ ત્હારે કે જેના બાનકો આટલા તાકાદવાન છે તે પોતે
 શુ સમાજ કે અમાનરક્ષકે કરેલા કાષ્ટ નિયમથી ‘બધાયલો’
 રહેનો હશે ? ત્યાગીના આશ્રમમાં સ્ત્રીને મનાઇ છે, પણ ત્યાગનોપ
 ત્યાગ કરી ચૂકેના સ્ત્રીની નિધિ-નિગેધના રાજ્યની બહાર છે
 શાની ત્હા માન સ્વરૂપ જુએ છે જ્ઞાત દુનિયાના લોકો સ્ત્રીત્વ
 કે પુરૂષત્વ જુએ છે આકારો બેદો, નામો, ગુણો એ સર્વ કે જેની
 અ ? અને જેના વડે જ દુનિયાના લોકોનું જીવન છે તે સર્વ તો
 શાનીની દૃષ્ટિમાં જોઈને હદ બાધનાર, અમર્યાદને અર્થાત્તિ કર
 નાર વાડો છે—જાખરા છે શાની એક સાચર છે જેમાં સધળા
 લિંગો સધળી જાતિઓ સવળા નામરૂપો અધળા ગુણો, સવળી
 શક્તિઓ સવળા સિદ્ધાન્તો બિન બિન અથેથી વહન કરતા કરતા

આવી મળે છે અને એકરૂપ થાય છે. પણ એ ભાવનાને ઝીલવાને ત્હને હજી થોડો વિયળ છે. અત્યારે તો એટલું જ જાણીતું ત્હને ગમ થતું જોઈએ કે તું અને ભક્તિજનન બન્ને મ્હારા બાળકો તરીકે મ્હારી માથે રાખવામા કાંઈ હરકત નડવી શક્ય નથી.” શિષ્યની મુગી મીઠી મુઠ્ઠવણુ દૂર કરવા અર્થે ગુરુ બોલ્યા, અને પંજી ભક્તિજનનને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા “આ દ્વિતાયનરૂપ યદને મણુ પીક કરી ચાલે હવે મ્હારા આશ્રમ તરફ અત્રેથી ચાલીશ. મારા દૂર ગાનેલા આશ્રમે પહોંચવા સમેત જ ત્હમે બન્નેનો હસ્તમિલાપ કરવામા આવશે.”

પ્રકરણ ૪ થુ

શુદ્ધ-આશ્રમે.

શુદ્ધ નામનો આશ્રમ ૪૦ કોસ દૂરના પહાડને છેલ્લે કિબરે હતો. આજે એક માઇન કાંસે જે પરમ દિવસે ત્રણ એક પ્રતિદિન એક એક માઇનની કુચ વધાગતા વધારતા અને ૬૨ કુચને અને એક સ્થાને વિરામ લેતા હતા તથા વિરામ સમયનો ઉપયોગ જે મંત્ર બાજ સુદિમા જ્ઞેસમા આવતું હોને અંરની સુદિ ૫૩ ધટાનવામાં કરતા કરતા તેઓ ત્વેગના ઇચ્છિત સ્થાનની નજદીકમા આવી પહોંચ્યા ત્હારે આશ્રમ જાણે કે બગ્ચની એક મ્હોળી કિયા પર ગોઠવાયલું વિમાન ન હોય અને સૂર્યકિરણો બરફમા પ્રતિબિંબિત થઇ સુવર્ણની રેનમણેય કરનાં ન હોય એવું દ્રશ્ય જોતા જ બાવસિદ તેમજ ભક્તિજનન આનંદ અને આશ્ચર્યમાં દૂનના લાગ્યાં. એમને લાગ્યું કે એમની પોતાની અંગની જૂમિ પણ બરફ જેવી બની ગઇ હતી અને એમા શાનકિરણો નાચી રહ્યા હતા.

“ બેટા ભક્તિ ! ” શુર બોલ્યા “આન અહીં જ તારો ત્હાગ પ્રિયતમ માથે હસ્તમિથાપ કરાવુ માપત્યનો ત્હમને હોને દરેક હક્ક છે ”

“ શુરો ! ” એક બાળકની નિર્દોષતા જેના મુખ ઉપર છાંઈ રહી હતી તેની ભક્તિભરે કહ્યું “આ પહાડ પર ભરાતું દરેક પગલુ મ્હાગ પ્રેમને વધુ ને વધુ સક્ષમ બનારતું ગયુ છે, અને આશ્ર મના દર્શને તો ‘હક્ક’ એવા ભાવને જ મ્હારા જીવરમાથી બૂસી નાખ્યો છે મ્હારાજ ! હું ચક્રિની પૂજારણુ છું અને મ્હારા પ્રિયતમ પરની મ્હારી શીતગિરિ એ ખીજી કાંઈ નહિ પણ એના બનતુ જ—એની શક્તિતુ જ આકર્ષણુ છે એ બળને જેથી લેશ પણ ઇજા થવા મળવ હોય એવુ મ્હારાથી થવુ જ અશક્ય છે એટલુ જ નહિ પણ ખીજાથી થવુ હાંપ તે પણ મ્હને અસહ્ય થવુ જોઈએ અને લમ મગધેમા તો બલની લૂટ અવશ્ય છે એ વિજેતા મ્હારા આદર્શ છે, પ્રભુ છે, મૂર્તિમત મ્હારો આનંદ છે, હું એની ખાખ છું, કુરબાની છું મૂર્તિમત પગપણના છું મ્હને ‘હક્ક’ કેના ? અને હક્ક પણ મ્હારા જ ‘આનંદ’ની શક્તિ લૂટાતો ?—કારણકે હક્કમા તો લૂટ છે જ ભક્તિને હક્ક પાવને જ નહિ એટલે તો એના આદર્શની સેવામા જ ખપી જવાનો હ્વાવા જ બસ છે હક્ક એની જો કાંઈ ચીજ ખરેખર જ હયાતી ધરાવતી હોય તો તે મ્હાગ ભાવસિદ્ધ માટે રહેવા હો કે જેથી તે તે હક્કનુ અનન્યકર્મા રૂપાન્તર કરવા સમર્થ બને ’

“ ભક્તિરૂપે વિચરતી એ સાત્ત્વિક શક્તિ ! ” ભાવમિહ બોલ્યો ‘ત્હો ઘડીભર બલગ રાખવાની મ્હાગમા તાકાદ જ રહ્યા છે ?

“ બેટા ભાવસિદ્ધ ? ” શુર બોલ્યા “ મ્હારી ‘મોજ’ની સાક્ષાત મૂર્તિ તરીકે, મ્હારા ભાવના મ્યૂલીકરણુ તરીકે, મ્હારી સક્ષમ સૃષ્ટિના મંપૂર્ણ પ્રાગટ્ય તરીકે તને મ્હારી દષ્ટિ સનદ્ જોઈ

હું જાનતું છું મારા પ્રિયતમ તનુએ ! આવો, આવો આશ્રમની
ગાંધી અને જમણી 'પાંખો'માં પ્રવેશ કરી ત્યાં તદ્દમો માવ અને
મક્તિની દિગ્વિતાઓ અમર તપો !

આશ્રમના મધ્ય દ્વારમાં જાનદેવ દટાવે અક્રિય ઉભો છે
તેના બન્ને હાથ બન્ને બાજુના બીજાં બે દ્વાર તરફ દેખાવેલા છે
આવા સંખ્દ તેના મુખમાથી નીકળતા આવમિદ અને
અને ભક્તિગ્નન તેની તરફ ઉસાદમેર દોડે છે જાણે કે સાગ
ને મળવા મગ્નિતા દોડી જતી ન હોય !

છેક નજીકમાં આવી પહોંચતા તેઓ કાંઈક અમીકિત જ દસ્ય
ચરચારો જુએ છે તેનાં દાઢયાળા ચરના સ્પૃશ્ય દેહનું મે જ
આમર ॥ પ્રકાશમાં રૂપાન્તર થી જમુ છે પ્રકાશરૂપ દેખાતા બેઠે
હાથમાં માથ અને મક્તિ અને મધ્યમાં આનન્દ એવા તબ્બો
દૂદકા માગતી અમિતવાજારૂપે દેખાય છે

બન્ને તે તરફ ખેચાય છે હોમાય છે અદસ્ય માય છે

એ- અખ- ન્યોતિ કાથમ વિગળે છે !

Soliloquy of Jnandeva

જ્ઞાનદેવની આત્મગોષ્ઠિ.

एक न હતો અને एक / હું મન્યમા ભાવ અને ભક્તિના સંગી
રો રોખાયો કે તે ભાવ અને ભક્તિ મહારા સ્વર્ગથી પોતાનું પ્રયત્ન
ભૂમી નહિ મુજબ રૂપ બન્યાં !

“ માય (Concept, Thought, Ideal) અને મક્તિ (Dero-
tion, force that materializes the Thought, gives motion
to Ideal) બંને વચ્ચે પ્રથમ યુદ્ધ અને પછી હાથ ધર અથવા એકના
યોગનાર હું જ છું અને એ બંનેની એકતા દ્વારા મહારો ‘ખેદ’ યા
‘વિલાસ’ પૂરા કરી લઈશું જ ત્દમને પાછા મહારા સ્વરૂપમા સુવાડી
દઈ હું દ્વિતમા અને ત્રીતમા, અને પ્તમા તેમ જ ચોક્તમા હું જ આનંદી
રહ્યો છું — મહારો જ સર્વ ‘અમારો’ છે મહારો જ તનકુરસ્તીમાથી હું ભાવને
પ્રકટાતું છું અને ન્દારે એ ભાવ મહારા જ સતીરનો માહાર કરી સંપૂર્ણ
વિકસે છે ત્દારે મહારા જ સતીરમાથી ભક્તિનામક સમિતે જગાડી
ત્દેની સાથે ભાવને અયકામલમા વાવું હું, કે જે અયકામલ (Conflict)
તેણીને ત્દેના પર શીદા બનાવી અટકે છે અને પ્રેમનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે
તે પછી આત્મસંતુષ્ટ બેઠું અનેક ‘ખેદ’ ખેદો જા કરે છે — વિનાસ કર્યા
કરે છે, અને વિવાસને અતે મહારામા સૂઈ જાય છે

एक न હતો તે હું एक ન મહાર હું હું ભાવ અને ભક્તિને મહારા જ
વિનાસ ખાતર પ્રકટાવું છું તેમજ મહારામા સમાની દઈ છું એક વખત
લાઈ-બ્દેન તરીકે, એક વખત વિચ્છેદના બે પત્રો તરીકે અને એક વખત
દપતી તરીકે પાઠ લખવતા એ પાત્રો વિવામ માટે તો સદા છવતા છે !

“ ચાનો વળી પાછા ત્દમને વિનાસ માટે જગાડું ! ”

પ્રકરણ ૫ મુ

Meeting of the Higher Instincts મસ્તોનો વિલાસ.

વે રાતની મધ્યમા મસ્તોની મેહશીત જાગી છે પ્રારંભમાં
મસ્ત ઉઠાસી સાથ પથ એ ચારનો વિલાસ ચાલે છે
પાઠશાળી જ્ઞાનદેવ બાવર્મિદ, લખિતન આરી પહેલે છે
તપસ્યાત અગાનદેવ અને દુકક જોડાય છે

મસ્ત આખા નથ કરી જડો છે બીજાઓ એને વાળી-
વિનાસમાં ઉનાગવા મામે છે

ઉદાગી (સાથ પ્ર ૧) — મિત્ર ! આજે કેમ જાત મસ્ત
આખો નથ કરી મેલે છે ?

સા. — ભિક્ષુ મસ્તીમાં હોય !

પથ — પૂછવું જોઈએ સાઈ ! તું જ પૂછ એને જાણવું તે
જોઈએ કે કેમ તે આપણું જોગવું સંભાળવાના પણ અખાડા કરે છે

સાર્—અરો પય ! ત્હારો ચીનો હજી બુસાયો નહિ । શુ મમ્તની એ તુધીની પીછાન પૂજાથી ચરી શક્ય છે ? એ બેહોગીનો ‘નીમો’ નથી, એ તો સ્વસ્થાનદમાં જાગતી જીરતી ‘મમ્તી’ છે બેમતા, ઉના, ફરતા શ્વાસ લેના, તેમ જ સૂતા પણ એ કંઈ ચાતુ ગદી અખડ આનંદ આપે છે

પંથ—એ ધુનીને તું આનંદ કહે છે ? એવી હાનન મધ જાય તો વ્યાપાર માન અટકી પડે । બૂખ્યા મરતુ પડે બૂખ્યા ! અને મત્મગ કે મવાદ પણ સુકાઈ જાય !

સાર્—ત્હારે ત્હને હજી રાષ્ટ્રીય સવા જ યાં આન્યા કર છે ખરે ? પથજી મહારાજ ! જે જગા પર મસ્તોના તણુ પડે છે ત્યાં સાધારણુગણના બજવાદો અને વિતડાવાદો અને હાથ ખ્યાલોને સ્થાન જ મળતુ નથી જેના હાથમાં બહાભાન દબિબૂત થયો છે ત્હને પછી રાષ્ટ્રીય જોડકણનો સવા તેમજ ચોક, મોહ, દુઃખ કાષ્ટ ગહેતુ જ નથી મસ્તોની મેહેરીવમાં તુગગ રાકા’ખોરો—અમણામાં જ બટક નાગઓ—ખેમી શકતા નથી સૂર ઉગતા જ જેમ અધિકાર આપોઆપ અવ્ય થાય કે તેમ બહાભાવના પ્રગટવા માથે જ અદ્વયી અને બ્યાસપાસમાં મગળા બ્રમે અને નિષ્કેષો સ્વત હની જાય છે અને સ્વસ્થાનદ પ્રગટી નીકળે કે સગળુ અશ્વર આપોઆપ ત્હા આ પાંછ આવે છે અને સગળા સિદ્ધિઓ ત્હા ધર દગવા મોડે છે એમ હોઈ, એવા મસ્તોને વળા લોકો ઠી અને લોકો રના ગત્યની અને લોકોને ખેંચતા મંચાંનોની પરનાહ કેની ? સાપગનાહી એ જ ચીંલોકની બાંચાહી છે । ‘પગવાહ’ વાળાને ત્હા જતુ પણ ન પાવવે, જેમ સ્વમતુદ મિહના મુકામ નજદીક જતુ પશુ-પક્ષીને પાનવતું નથી તેમ જેઓની પ્રકૃતિ આપાજ માગી ગી છે તે તો સ્વભાવન લજ્જ, શકા, લયના ગત્યમાં રમે છે અને તથી સત તડકડતા હોઈ તેઓ સિંહ મમાન ગિચતા ધગવતા સ્વસતુદ મસ્તોની મમીપ

ડરે એમનો એ ‘ડર’ જ એમના

વ્યાપારની તેમ જ મસ્તોના બા ની ગ્યા કગનાર થઇ પડે છે ! એથી જૂખ્યા મગવા પડવાની ત્યાર કાઠ મઠે ચિતા કગવાની જરૂર નથી ! અને પોતા માટે જ એવી ચિંતા થતી હોય તો પણ તે દુર કરવો, કારણ કે મસ્તો પાસે કાઠ જૂખ્યુ ગહેવા પામતું જ નથી મસ્તો પાસે તૃપ્તિના બા પડવા હોય છે, કે જે તૃપ્તિની જ ગહ ભેગા હોય છે જેટલું જે જુટી શકે તેટલું તેના બાપનું ! મરાય માત્ર લૂટવાની દિશ્મત બો પ્રતિનો છે ! - રબે કાઠ મસ્તોની દસ ' ખાવાના કમથી પાછી પાતી કરે ! ' દસ ' પોતાથી ઉતરતા અધિકારવાળા પ્રયેજ થઈ શકે

ઉદાસી — અને એ લૂટ માટે તો મસ્તને બોલાવવાની વાત થાય છે મિત્ર સાર્થ ! અહીં દસ મામતા કે આપતા યેગ એની ગથ વગી ત્હને કયાથી આરી ?

સાર્થ — મસાગભાવની મપાનીથી થશે ઉચે-પતાડ પર- બેઠેના મહારા ખ્યાગ દોભન ઉદાસિન્ ! મહારો જવાન મિત્ર વય પ્રત્યે હતો — એને મસ્તને હાલેડાંય છે અને વગી વ્યાપારો અટકી જવાની અને જૂખ્યા મગવાની ચિંતાને વાગી ગહેલુ છે એની એ ચિંતાએ મ્હને બોલાયો

ઉદાસી — મિત્ર વય કમ્હા નથી જાણુનો કે કમ્હા રામ ત્હા કામ (કામના) નહિ અને કામ ત્હાં રામ નહિ ? જે અર્થ કરણુમા આનંદ પ્રકટાવવો છે તે અનુસરણાથી પ્રથમ મવળા અર્થાભો રૂપી કચગ દુર કરવાજ એમણે તાકાદની માનાનો ખપ દરે તો પહેલાં જુનામ વડે પેટ માફ કરવુ જ જોઈએ દોડા જોતી પહેલાં આરાગ, તેમ ' મસ્તી 'ની પહેલાં ચિત્તશુદ્ધિ અનિવાર્ય છે કમ્હા સુખી ચિત્તના પગગર્મા ' કુર્બલ છુ ' અથવા ' હું પાપી છુ ' એવો જમ થા નિગર દયાતી ધગને છે ત્હા સુખી સ્વરૂપથી કે મસ્તીમાંથી ઉ જામનો શુદ્ધ નિનાસ મજ વતો જ નથી લૂટતી તાકાદ આરાગનો પાપો માન છે

[મન્ન આખો ખોલે છે]

મન્ન (ગભીરતાપૂર્વક) — ઝૂં મર્ન આરોગ્ય ન વ્યાપ્ય છે
સાર્ (પ્રકૃતિત વર્તે) — આ-ઓ છે, મિત્રો, આ-ઓ છે
કૃષ્ણ કુરુક્ષેત્રની મધ્યમા ! એ ગગનવિહારીના મરડો પકડી
પાડના, ઉએ શિખર જલ પહોચેન મિત્ર ઉભીના બાલ, વિજયી
નીચડયા છે !

ઉદાસી — લૂટનાનો જ વ્યાપાર લીધો તો તો પહાડના
શિખરનો ખપ કવો જ પડે ! (મસ્ત પ્રત્યે) મિત્રવર્ધ ! કાંઈક
કહે, કાંઈક બોલ તહારે મૌન મળે પાવનતું નથી

મસ્ત — શું કહું તે તું જ કહે મિત્ર ઉદાસી !

ઉદાસી — શું કહું તે જ કહે મિત્ર મસ્ત !

મસ્ત — ખીજી શું કરવું હતું ? વિચાર જ કયા કર ? અને
નિયારનોય અત લે

ઉદાસી — શાનો વિચાર કર ?

મસ્ત — આત્માનો વિચાર કર અનાત્માનો વિચાર કર,
બમનો વિચાર કર

ઉદાસી — (વિચારમસ્ત થઈ) — આત્મા મત્ત ભાસે છે

મસ્ત — અને અનાત્મા તથા બમ ?

ઉદાસી — અહગરથી લઈ આખું જગત મિથ્યા ભાસે છે

મસ્ત — વીક છે, પણ જરા ઉચા શિખરે ચઢ જરા નહી
વિચાર કર જહા સુધી પોતાથી જિન એવું જગત ભાસે છે ત્યાં
સુધી પૂછું ' સમાધાન ' શક્ય નથી

ઉદાસી — ' દષ્ટા ', અને જગત ' દશ્ય ' એવું સહમજા
છતાં પૂછું સમાધાન ન થઈ નકે એવું કારણ ?

મસ્ત — અનુભવ કરી જો ! તું અને જગત એમ બે
જહા સુધી ઉભા છે ત્યાં સુધી અથડામણ (conflict) અો
ભય છે જ અને ' એ'નું ભાન — ભેદભ્રમ જ છે

હદાગી — જોહો ! બ્રહ્મિતરૂપે દેખાયો તો પશુ મૂખ્ય, પાન-
કારવ બન્નેના હૃદયમાં વ્યાપક ! એને સત્ સમ્પૂર્ણ સમાવાન !
દશા ઓ દશ્યનુ એકીકરણ અર્થાત્ આ મર્વ જગત્ હું જ છું
એવી દષ્ટિ અથવા વિસ્તૃત બાન એ જ મમાધાનનો ઇલાજ એ
ઇલાજને આ રૂપ બોધ એવા નામથી અનુભવીએએ માયો છે

વ્યતિરેક જોળા અન્યથા રંગગીરી

હર-ભસે કરતે જાઓ બી મારગીરી !

મસ્ત — એ 'અન્યથ બોધ' ત્પારે જ મર્વ રાકે છે કે
જન્મકે પ્રથમ આત્મા ઓ જડજગત્ અથવા 'દશા'
અને 'દશ્ય' એવો ભેદ સ્પષ્ટ થયો હોય અર્થાત્ વ્યતિરેક બોધ
થવા પામ્યો હોય.

નાસી — તમે બ્રહ્મિતાની તત્ત્વ દષ્ટિએ સ્પષ્ટ થઇ ? મહ એટલે
મોઝમસ્ત મનુષ્યને-મખાળી પર વસનાગ્ને-મિથ્યા જગત્ જ માત્ર દેખાય
છે પોતે પશુ નાગવન સરીર હોય એવું જ બાન રહે છે એવી કાષ્ટ-
હિમે ચ્હડી જોવાની દરકાર કરનારો-વિવેકનો ઉપયોગ કરનારો-
જાણી બિજા એવો મૈતન્ય જાણે છે, 'દશા' અને 'દશ્ય' નું ભેદ
જાન થાય છે અને હજુ વધુ હિમે ચ્હડી જોનારને બહુ એકાકી
લાગે છે એ જાન અભેદો સ્થાપી અદશ્ય થાય છે હું મહિત
સર્વ અનુભવજ્ઞે' એવું બાન થાય છે. ૬ -

અને ઉતામીની પણ હાન તો તુષ્ણી સ્થિતિ છે દરમીઆનમાં
ચાલુ તુ અને હું તે નીચ વ્યક્તિઓને દૂર જ ચોભારી જરા
'મ સગ કરીએ-એટલે કે એમની ભૂમિકા જોઈ પાછાં

[૫ થ અને માઈ વિરોધ કુટ ચાને છે એટલામાં જ્ઞાનદેવ, ભાવસિંહ
અને ભક્તિજનનો સગમ થાય છે]

જ્ઞાનદેવ — મિત્રો ! મસ્તની સવારી હમણાં અમે સભળાય છે !

સાર્ — મસ્તની સવારી તો જ્ઞાની ત્યાં જ છે, પણ
માથો ! આપ ક્યાંથી પધારો છો ?

ભાવસિંહ — મહાનુભાવ ! અમે હિમાવનના શિખર પગથી
ચાલ્યા આનીએ છીએ

સાધ — અહો પહાડી મનુષ્યો ! શિખરથી નીચે ઉતરી
આવનાં કાંઈ જોયું ?

ભાવસિંહ — કા નહિ ? અમે આખરે સદા સર્વના માથે જ
રાખીને ફરીએ છીએ એ આખે પાય રસ્તાઓ પર એકેલા પાય
યોગીશ્વરો જોયા

સાધ — પચ્ચત્રોત્તે કુદળ વતે છે ને ?

ભાવસિંહ — આગળ જતા પચ્ચીમ રસ્તાઓ દૂટતા હતા
જ્ઞાની પચ્ચીમ યોગિનીઓ યોગ માધતી હતી

સાર્ — એ પચ્ચીસે પ્રતિઓ મઝામાં જ હશે !

ભાવસિંહ — રાત્રી નહીં રસ્તા જ દેખાયા, જ્ઞાની ત્રણ યોગી
શ્વરો યોગ કરતા હતા

સાર્ — ત્રણ ગુણોત્તે યોગક્ષેત્ર પૂછવા ત્હમે ચોક્કસ હતા કે નહિ ?

ભક્તિજન — એ મૌ પોતપોતાનું ક્ષેત્ર સભાળી રોકે છે
સાધ ! અમે તો આગળ જ ચાલ્યા કીલુ અને રાત્રી પાય રસ્તાઓ
દૂટતા જોયા, જ્ઞાની પાય યોગિનીઓ યોગ કરતી હતી

સાધ — દેવી ! એ જ્ઞાનેશ્વરોને ત્હે ઠીક પીછાની

ભક્તિજન — મિત્ર માઈ ! અમે જરા આગળ વધ્યા તો

વળી પાચ ગસ્તા અને તેના ઉપર ચો. કરતી પાચ ચોમિનીઓને બેટો થયો.

સાહ — ચમિતમૈયા ! એ કમંન્દ્રિયોનાં પરકમ કાંઈ તું થી છપા નહિ દોષ ।

ભાનસિદ્ધ — પછી પાચ ગસ્તાઓ ઉપર પાચ ચોમીઓ ચોગ સાધના દોષ.

મા — અરુ મિત । એ પાચ પ્રાણનો ચોગ ખરેખર બદ બદબદ ।

ભાનસિદ્ધ — વળી ચાર ગસ્તા પર ચાર ચોમીઓ ચોપચાપ ચોગ સાધના દેખાયા.

સા. — મન ભુદિ મિત અદકાર એવા ચાર નામ ધારણ કરી ચોગ માધનારા એ ઉસ્તાદોને ત્હમે દીક જોઈ લીધા !

ભક્તિમન — વળી ત્રણ ગસ્તાને જોડનાર ત્રિશાણાકાર પૃષ્ઠી નજરે પડી જેના ત્રણ છે એક ચોમીપર ચોગ કરતો હતો.

સાહ — એ જ તો ગમદિ સ્પૂન સક્ષમ અને કારણ શરીરો !

ભક્તિમન — એ ત્રણ રસ્તાઓને બીજો છે વળી ત્રણ ચોમિનીઓ ચોગ કરતી દેખાઈ.

સાહ — જામત, સ્વપ્ન અને સુપુષ્પિ નામક સ્થિતિઓ ત્હમને બને દેખાઈ ! બીજા પશુ અનેક ચોમીઓને પોતપોતાનો ચોગ કરતા ત્હમે જોઈ જ દતો.

જ્ઞાનદેવ — મિત સાહ ! મ્હારા પુત્ર-પુત્રીએ જે જે ગસ્તા અને રસ્તા પર ચોગ કરતા ચોમીઓ જોયા તે સર્વનું ત્હને ખ્યાલ કરી બતાવ્યું હવે તું જ ત્હમને કહે કે એ સર્વનું ઉપાત્તન કારણ કાણ.

સા. — મિત જ્ઞાનદેવ ! ત્હારાં સત્તાનોને શું કહેવું. પડતું હશે કે એ સર્વનું ઉપાત્તન કારણ અથવા આધાર જગત અથવા અનિષ્ટા (અજ્ઞાન) છે ?

જ્ઞાનદેવ — જો યોગ કરનારાઓ પૈકી જ્ઞાની યોગીશ્વરો કયા અને અજ્ઞાની કયા તે આ બાળકોને કહીશ ? મિત્ર !

સાધ — ત્હારી ઈચ્છા જ છે તો ત્હારા બાળકો જાણે છે તે હું ખુલ્લું કરી કહેવા તૈયાર છું, કે, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને મન બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહ કાર (અર્થાત્ ચાર અત ક્રિયા) એ નવ જ જ્ઞાની યોગીશ્વરો હતા, બાકીના સર્વા અજ્ઞાની

[અજ્ઞાનદેવ શ્વાસબેર દોડતો આવી પહોંચે છે]

અજ્ઞાનદેવ — મહાનુભાવોની સેવામાં હાજર છું સેવકને યાદ કરીને સાધજી કૃપા કરી છે !

પ્રથ — અરે ? તું વિનયશુ અને પ્રયત્ન હનર્થ ગરીબાશુ ડગમણ સ્વરૂપ કોણ છે અને ક્યાથી આરે છે ? શું પ્રયોજન છે વગર બોલાવે સંતોની મેહેક્કીનમાં ધુમનાની ઘૂંટનાનું ?

અજ્ઞાનદેવ — (ભયકર અદાસ્ત કરીને) — જુઓ સંતોની સ્મરણગતિ ? હમણા તો મ્હને યાદ કરે છે અને જમ્હારે હજાર કામ છોડી તત્કાલ મેવામાં હાજર થાઈશું ત્હારે ભાનભૂના થઈ પૂરે છે કે વગર બોલાવે આવનાર તું કોણ છે ! અને અરીગ થઈ પ્રશ્નો ઉપર પ્રશ્નોના વર્ષાદ મ્હારા પર નર્પીની દે છે ! મ્હારા કુખની વાત કોને અને કેવી રીતે કરે ? આખી દુનિયા મ્હને યાદ કર અને મ્હારે પ્રત્યેકની સેવામાં હાજર થતું પડે, — ઘડીભરનો પણ આરામ મ્હને ન મળવા પામે આટલો કટાઅપગમણ છતાં સંતો તો વળી મ્હાગ શરીરની થેકડી કર અને લાખ કામ છોડી શ્વાસબેર લેમની આગ્રા સમેત હાજર થવાના મુન્હા જલ્દન પ્રશ્નોની તીરબાજીથી ગભરાવી મૂકે ! પણ શીકર નહિ, જેમ માછ હું અને જમાનાનો ખાધેયો ઓઝો જ ગલગાધ જાઉં તેમ છું ! હું જો ગભરાઈ જાઉં તો ખીયારા જગ તનુ સુ થાય ? બવાનો બનહાર જ અટકી જાય ! એક ડગલું પણ કોઈથી ભરી શકાય નહિં !

પંથ — જાણુ ત્હાં જાણુ તો કર્તવ્યપરાયણપણે ! પણ
એ મન્યા નવા છાં મટે પૂછ્યુ ત્હેનો જ જવાબ દેની, એ
ભાગ્ય સ્વરૂપ !

અજ્ઞાનદેવ — બોડા ! મ્હાં જાણુ કે જેની લાગતી
મને જ ખબર નથી તે ત્હમે જાતો પૂછ્યા ઓળખી પૂઠા છા
કે હું કોણ છું ! કેવા જગતે પોતાનો જ પોતાથી વિરોધ ! ભર્યું
જુ કહે છે ઓ નથી જાણુનો એમ મનાવે છે ! ત્હારે જાતો
ત્વે મન નદારાજ કે એ જ હું ! મન અમલથી વિવક્ષ્ય મેરો
એ જ હું ! પથ મદારાજ ! મને કે મ્હાં નામે ખબર નથી પણ
ત્હમે અને ત્હમારા પથસાગાઓએ મ્હાં નામ અજ્ઞાનદેવ એવું
પાડ્યુ છે !

ભાગ્યમિત્ર — ભાગ જૂના ગુરુ ઓ મિત્ર ! પથ જલે
મન્યડે નવા પથ કે મીના જ નથી એવા પદાડ ઉપર વચ્ચરાતું
ચરે ક્યાં માં મને કોઈ સમિતે ખડગતું પાવતું નથી અને
તું તો વળી જૂનો મિત્ર !

અજ્ઞાનદેવ — એ મંછ પૂરતી કલર ન કહેવાય કોસ્ત !
તું પણ જૂલો જાન છે કે ત્હને ત્હાગ ગુરુ જાનદેનો બેટો કરાવનાર
પણ હું જ ! અને ઉપકારમા આવી ચૂક્યા પછી ઉપકાર કરનારને
છેક જ જૂલો જવાની ત્હમો મવતી દેવ એ જ હું !

જ્ઞાનદેવ — હરે બહુ તુંમણ ના કરે મ્હારી પ્રતિજ્ઞા ! ભાગ્ય
પડજાયા અને અનુચર ! ત્હારી સેવાઓની ન્દો પૂરતી કલર છે,
અને તેથી જ તો હું અમિત્તયાગા રોવા છતાં ત્હને મારે માટે બાળી
ભગ્મ કરતો નથી મનુષ્યોને તું કમરન કરાવી મન્યા અન્કાયે કે
અને ત્હારે એમનામાં કમરતથી સમિતીની જવાબ પ્રકટે છે ત્હારે
મ્હાગ લાખમા ત્હેમને સોપી દે છે એ ત્હાં આત્મકિનપણું હું કાપિ
નિમરો નથી અને એની કલર પણ નરાનર કરાઈ છે પણ તેતું
કપ્તા જાણે છે ! મને તેટલો તોય અજ્ઞાનદેવ ! અવજવા બુદ્ધિમાનો

મૂખેથી ત્હારો નાશ કરવાની વાતો કરવા છતાં ત્હારું જ આતિથ્ય અને આશ્વાસન કરતા રહે એ યોજના શું ત્હારી ઝોઝી કરે છે ?

અજ્ઞાનદેવ (પાછે પગલે ચાલતા ચાલતા)—જેની હયાતીએ જ મ્હને હયાતી અને મહત્વ બક્ષ્યું છે એવા ઓ મહાદેવ ! કૃપા કરી ત્હમારૂં ચીનું નેન બધું જ ગમ્યને,—મ્હને હજી ધણું કામ બગવવાનું બાકી છે. આપને યોગક્ષેમ વર્તે છે એટલું જાણુવા પુરતું જ મ્હારૂં અત્રાગમન હતું વિનસો આપ આપના ઇષ્ટ ભાનમાં, હું પણ નિચરીશ જગતને જીનવું રાખવા ! (અંતર્ગત ચતા ચતા ભક્તિભાવના કાનમાં) તું આ મતોની મેહેરીયમાં કીક આવી પહોંચી રેની ! હું હવે નિશ્ચિત જઈ રાખીશ ગરબું કે ત્હારી હાજરી મતોને વિનામ પ્રેરી શકશે અને અક્રિયાની એકરૂપતાના કટાણાથી મુક્ત કરશે. કાણુ જાણે છે કે તું અને હું એક જ છીએ ! કાણુ જાણે છે એ રૂપો બે આપણા જનકનો કે જેણે એક જ વીર્યથી ત્હને અને મ્હને ઉત્પન્ન કરી એમને ભયાનક અને એકને આકર્ષક નામ તેમ જ રૂપ આપ્યા હતા ! સતો અને પથો પથુ ભ્રમણામાં જ રમે છે અજ્ઞાનથી કડે છે અને ભક્તિથી નરે છે વગી પાજ માનને ગાળે ? છે અને બહાને માળા આરોપે છે ! પથુ એ ભ્રમણા જ એમની કાર્યમાધક શક્તિ છે—તે જ હું છું—તે જ તું છે, એ જો પ્રગટ કરીએ તો જોઈ લેા મનોની ક્ષમાનો ખડખડ ! મઝા છે, મઝા ! ખૂબી તો જો કે ત્હને પાપિણી કહી ધિ કારનારો બાનસિંહ જ ત્હારો ગ્રામી થયો અને ત્હારા મહિત ત્હને જ્ઞાનદેવના આશ્રમમાં કાવમનું સ્થાન મળ્યું ! હમણા તું જે મસ્તની મેહેરીયમાં જવા માગે છે તે ત્હારા જવાનો આશય કાઈ શું સ્વમજી શકનાર છે ? મસ્તને પણ ત્હારી રૂપી સદાય વિના વિનામ કરવાનું શક્ય જ કંદા છે ? એ જામેવા બરફ માટે પીગળીને વહેવાનું—નિમવાનું ત્હારે જ શક્ય છે કે જ્ઞારે ભૂમિકારે તું પ્રથમ હાજર થઈ હો તેથી જ તો, ઓ

મ્હાગ સગ્ગા બાપની બેગી ! મસ્તગાજ ત્હાંની દાઝરીપી બગાજ
ખીનમે અને ત્હારી મુન નદિ પત્તુ મ્હર કરમે એ ઉસ્માર જ્ઞા
કરતા અનોખી મૂર્તિ ॥ ૧ ॥ ગાન-અગ્ગાન બન્નેને ઘોળી પીગવેરો
અને પાંખાના દંડમાં ચકચૂર ગહેતો એ બહુરૂપી ધરીમાં મુદાન
અને ધરીમાં ગાન તેમ જ દિવાના હોયમાં અદમૂત મુદ્દ એવો
વીર બની જાય છે અને એના ખરા સ્વરૂપ મનની કાઈ કાઈ
જાણવા જ ન પામે એવા ઢાકપીઢાડા પેતા ઉપર નાખતો જ રહે
છે બીજાઓ અને આના વચ્ચે કાઈ તફાવત હોય તો તે અજ
કે બીજા સોની અદલ પત્તુ છે કે જેને તેઓ દગલી યકના
નથી તપ્પા? આને બહુરૂપ પ. ૧ છે એ ચોતેજ અને નીજાથી
પોતાને છુપાવવા ખાતર રખાવવા છે અને જહેને તે પોતાની
આવશ્યકતા અનુમાર ફર કરી વગ છે તેમજ બની શકે છે
ભ્રમ ઉત્પન્ન કરવનું ત્હાંમાં નજ છે, પણ ભ્રમ કાઈ એને
અમર કરી વકે નહિ પત્તુ ત્વે હુ જાણ લઈશ પાછા મ્હાગ
નામની પોક પડે છે ! બહેલી તું અમર વપ ! ”

(અગાનદેવ આમનેર દોડી અદક્ષ થાય છે)

ભાવસિદ્ધ — મોઠો ! ચાલીશુ હો આપરું મસ્તના
તેપથમા ? કે હજી કાઈ મ્હીજાય છે પ્રવેશક પરીક્ષામા ન્યુનતા !
સાધ ત્હમે પણ નાગાનોગા માધુ ખાવા છતાં દારપેચમા અધૂરા
નથી ! કહેવામા તો એમ કહો એ કે મસ્તની મેદેરીસમા વિધિ-
વિધે કે કાનુન જેવું કાઢી હોતું નથી અને અમે પ્રજ્ઞ લેખએ
છીએ કે એ મેદેરીસમા પ્રવચ કમવા ધ્વજના ની પરીક્ષા કર
વાનો નિયમ તો ત્હમે ચૂકવા નથી !

સાર્ — (સિમ્તપૂરક) — જે નિયમને માનતો નથી તે જ
ખરખર નિયમો માને છે અમારી પ્રકૃતિએ ખાતરી કરી લીધી
કે અમારા આનદને પ્રતિરૂળ તત્ત્વ તો કાઈ નથી આવવા માગતું !

જ્ઞાનદેવ — એટલી ખાતરી કરવાની ખાતર પત્તુ સાધ અને

પથને માટે જ છે ! બાળ મસ્તની તો પ્રકૃતિજ એવી છે કે એની સ્થાને એને પ્રતિકૂળ એવું કાંઈ આવવા જ દે નહિ ! એને એટલી 'સલાજ' કે 'સાચેતી' ની પણ જરૂર નથી રહેતી એ જ એની વિશેષતા છે

પથ — એ વિશેષતા, એનો લાભો મહત્તમ હોવા છતાં, આજે પહેલી જ વખત અને તારી મહાપથી જ હુનાણી શક્યો તુ બને આ-ઓ, દોસ્ત ! આનો બધા મિત્રો માથે જ બેગીને વિલામનું આસ્વાદન કરીએ મિત્ર ઉત્તમી વગેરે પણ સહ ભોતા હશે.

[મર્ને, મસ્ત મેહેરીયમા જઈ મળે છે]

ચાનગેવ ઉપર નજર પડતા મસ્તની આખ અને ઉદામીનો ચહેરો સવિરોધ પ્રકારો છે એ જોઈ પથ પૂછે છે મિત્ર મસ્ત ! આ મુલાકાતથી એવું શું પ્રાપ્ત થઈ ગયું કે આખો પોતાનો મતોપ છૂપારી પણ રાકતી નથી ?

મસ્ત — જો શુભાયવી ચીજ આખા વિશ્વમા ગોવવા છતાં હાથ લાગતી નથી તેમ જ હજાર દુનિયા કરવા છતાં ની નીપ જની શખતી નથી તે ચીજથી, વગર પ્રવલ્ને, સહજમા બેટા કરાવી આપનાર મિત્રને જોઈ કાણુ ખુશી ન થાય ?

ઉદાસી — ખરે પોતામા અવાભાવિક રીતે રહેવો આનંદ અધ્યાસોથી દનાઈ જાય છે ત્હારે ચાન જ અધ્યાસોને હટાડી આનંદને પોતાની મેળે પ્રકટી નીખવાની મગસ કરી આપે છે

ભાનમિહ — હું પોતે જ આનંદ છું, અધ્યાસો એ તો ત્હારા પ્રકાશને સવિશેષ ગૌરવ આપવા ખાતર જ હયાતી ધરાવનાર વાદળો કે નાટકનો પડો (back ground) છે, એવો ભાવ — દૃઢ વિશ્વાસ એ જ ચાનીનું ચાનીપણુ

સન્નિવ્ધન — પડો અને એન્ટર બન્ને મળીને જોમ નાટક બને છે, તેમ જ આનંદ અને અધ્યાસો મળીને ધ્વજ બને છે પૂર્ણ પુરુષમા પ્રકૃતિ સમાયવી જ પડી છે

સાઈ—માબા આ મ અને બીની હુના ૬' દહાડે જૂનો હતા ? આદમ એકલો જ હતો ત્હારે ત્હેને ખમરે નહોતી કે હું એકલો છું તે બેખો ચયો તે પણ પોતાની જ પાસગીમાયો પ્રયત્ન ચયેલી બીની હુવાયી—બક્તિ—ક્રિયાવીનતાયી અને ત્હારે આનંદ સ્વરૂપ આદમ અને એના આનંદનું લામવાપણું એમ બે યથા ત્હારે એ બે વચ્ચે આખું વિશ્વ લામમાન થયું !

પય—અહો મીયા માધએ તો મહદેવી માયાનું સ્તોત્ર ગાવા માણ્યું ! સાધએ પયુ અનિત્યને મહત્વ આપના લાગ્યા !

સાઈ—મહત્વરૂપ આદમનો જન્મ પશુ હાય પડે ત્હા મહત્વ આપોઆપ આવે છે, બાકી સાધ કે પય શું કોષ્ટને મહત્વ આપી શકવાના હતા કે કોષ્ટનું મહત્વ છીનવી શકવાના હતા ? બીની હુવાને મહત્વ મળતું પણ હોય તો પણ તે બાબા આદમને જ આભારી છે અને ત્હે શું કહ્યું ?—માયાને અનિત્ય કહી ? જે જગતમા તુ અને હું ચાલીએ ફરીએ છીએ અને જીવતા દેખાઈએ છીએ તે જગત આખું જો અનિત્ય હોય તો માયા પણ અનિત્ય છે અને જગત અનિત્ય ન લાગે તો માયા પણ અનિત્ય નથી આપણા જ લાગે નિત્યતા—અનિત્યતા સ્થાયે છે આપણે તો નિલ અનિત્ય મન્નેથી ઉપરના સિખરે સ્થિત છીએ 'સ્વતત્ત્વ' પુરૂષ ઈચ્છા મુજમ નિત્યની કે અનિત્યની જૂમિની હવા ખાવા નીકળી પડે છે અને પરતત્ર મનુષ્ય અનિત્ય જૂમિ પર નિત્યને માટે મર્યાદે છે !

ભક્તિમન—પણુ—નહિ પયજી ! (હું જૂની—જૂનવું અને જૂનારવું એ તો મ્હારો ધર્મ છે !) પુરૂષનું વર્ણન કરવું કાષ્ટકે સહેવું છે પણ અમારૂં વર્ણન કરતા હજાર રીતે બધાઈ જતું પડે તેમ છે બેયુ ? માટે જ તો ત્હમારા વર્ણમાના મ્હોટામા મ્હોટાઓ—મહા ઋષિઓ પણ—અમને અનિર્વચનીય કટીને મુગાગ્યા ?

લાનમિહુ—ખરો પુરૂષ પોતાની પત્નીનું નામ લેતા

જરમાય જ ! બહુ તો ' હવે ! ' કે ' અહીં ' એવા અર્થ વગરના શબ્દથી જ મળે છે ! એ કાઈ પુરુષની અશક્તિનું પ્રમાણ નથી !

ભક્તિગતન — કારણ કે ખરો કે આખો પુરુષ અનીચી એટલો નેડાપતો ગ્રહે છે કે જેવેમા કોણુ ' આશ્રય ' કે કોણુ ' વિષય ' છે તે કહી શકાય જ નહિ

સાર્જ — હા, માર્જ ! ધાહા તહારો આશ્રય છે તેમ જ તહારો વિષય પણ છે તુ તહેના આધાર પર છે અને તુ જ તહેને ઢાકનાર છે

મસ્તા — છતાં મિન જ્ઞાનદેવને મન ' સમાધાન જ નત છે, શકા તો શુ પરતુ આશ્રય પણ થતુ નથી ! કોણુ પહેલુ અને કોણુ પછી, એવો પ્રશ્ન જ તહેને ઉભવી રાકે કે જેણે એકથી વધુને જોમા હોય, જે કાળને પોતાની અર નહિ પણ માથા ઉપર કપતો હોય ! ' આધાર ' કે ' ઢાકનાર ' એવા ખ્યાલ પણ તહેને જ થાય કે જે ' ક્ષેત્ર ' મા વસતો હોય ! હોતુ અને ન હોતુ એ બાબતની શકા કે નિર્ણય તહેને જ સૂઝે કે જે ભાવેમા લટકતો હોય !

જ્ઞાનદેવ — તહાગ જેવા મસ્તરાજ ॥ મુખેથી મહારા મિન અગ્નિની ગ્રહાર્થલગી મસ્કરી થતી ન થતે ! હું હાથમા પાણી બતાવી અગ્નિદેવના હાથમા મોઝુ છુ અને તે તે જ પદાર્થો વગળરૂપે દેખાડે છે, વળી કાષ્ઠને જગ્ગરૂપે દેખાડે છે—એ તો અમારો પરમ્પરનો મ કેત છે ! એક જગાએ દિવસ અને બીજી જગાએ રાત્રિરૂપે દેખાવા માટે અમે જન્મે મિત્રો દામ વહેચી લઈએ છીએ (મસ્તના કાનમા) અને કહી દઈ કે હવે તહારે માધાવીપણુ ?—મહેને તહારા જમણા હાથ તરીકે અને અગ્નિદેવને તહાગ કાન હાથ તરીકે વાપરી એક હાથથી ચીજ દૂપારી બીજા હાથમા બતાવવુનો ખેલ કરનાર હિસ્તા તુ જ કે કોઈ બીજો ?

મસ્ત — શુ પાણુ જાનતું વમન યવા લાગ્યું કે ? જો
પે ૩ નાયતું—દુદતું—ગાતુ સુવણુવ કોણુ આવે છે ?

ફક્કડ — મરણી અકઝાઈને છોડી બેઠેલો ફક્કડ મસ્ત મેહે
શીનની ખુશખોશી બેચાઈ આવે ॥ આજા માગવાના વિવેકની
પણુ અમ્ઝાઈ એને પાલવતી નથી

પ વ — મિત્ર કયા વિચારથી ત્હમારી અકઝાઈ છૂંતી તું
ફક્કડ થયો તે કહેજે ?

ફક્કડ — આ સાકાતણુ હાથના, પાચ ભુનોથી વસાયના,
ભાહૂતી સ્થૂંચ દેહને અર્થાત્ ત્હેના બધાગણુને વિચારપૂર્વક જાણી
લેવાથી 'દેહ એ દુ' એવું જાન ઝોગણી જાત છે એ સ્થૂંચ
દેહમા દહા'ના વાસો નેત્રોમા છે, સ્થૂંચ લોગ જામન
અવમ્ઝા છે, વાણી વૈખરી છે, પણ એ સંધણુ દુ નથી એવો
જો બોધ અતરમા ચર્ચ જાવ તો પછી એ મધજાને ફાઈ મારે
કે પૂજે નિંદે કે રતવે તેથી એને ઝોગણી લેનાર ફક્કડ પુરખને
સ્નાનસૂતકે કાઠ ન હોઈ સકે હર્ષ થા ખેદ ન થરા પામે. કારણ
કે ફક્કડ તો ગુરના અનુભવરૂપ ચરખોમા લીન થયો. આપનામા
મુખ પ્રતિબિંબરૂપે દેખાય છે ખરૂં, તથાપિ ખરેખર તો મુખ
આપનાથી ભિન્ન જ હોય છે આ પ્રમાણે વધુ આગળ વધીને
જોવાની જગ્ગારે લગતી ઉત્પન્ન થાય છે ત્હારે મનની અદરની

આનંદ જ થાય, એટલે મિનટેડનો બે પણ 'વસ્તુ' થઈ જાય । હજી આગળ વધવું અને સ્થૂલ તેમજ સૂક્ષ્મ મન્નેનું જે કારણ કે જે અજ્ઞાન છે તે પણ જો થઈ તોને સ્થાને વોધગ્ધ આમન ગ્રિય થવા દેવું મિત્રો । કારણ રૂપ સુપુત્રિ અવગ્યા છે અને આનંદના ભાસની પ્રાપ્તિ હૃદયમાં થાય છે, પણ એ મધ્યગાઓની વસ્તી વસ્તુ' થઈ, એ ત્રણેનું એકાકાગ્ધય થયું, ગાનગ્મ ભરાઈ ગયો, અને ત્યાગ માદ જ આત્માનો બોધ થયો અહો મિત્રો । સરગુરુ સમેત આત્માની ભેટ થતાં જ ત્રણ ગુણોપી ત્રિપુટી તો ઉડી જ ગઈ અને તોને સ્થાને ફક્ત અનુમત જ ઠેગી શક્યો મિત્રો । સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહોનું જે જ્ઞાન તે જ 'મહા કારણ', પરંતુ એ 'મહાકાગ્ધ'નો પણ સાક્ષી તો પોતે જ ગયો । તુર્લાવસ્થા પણ, જેવી રીતે ઝાડ પરથી ફલ પાળને ટૂટી પડે તેવી રીતે ધનાઈ ગઈ એટલે પછી પોતે જ સાક્ષી થયો પછી તો એ સાક્ષીપદ પણ ધનાઈ જઈને વસ્તુનું 'વસ્તુ' જ થયો-ગયો ।

સાઈ—ખૂન કહી, મિત્ર ફક્ત । બને આગ્યો તું આ મેહેશીલમાં ।

ફક્ત —એ 'હું'-'તું' મ્હારી પામે નથી

સાઈ—ત્હારે બીજા કોની પામે છે તે ?

ફક્ત —જે 'પૂછે' તોની પામે છે

સાઈ—ત્હારે તો હમ-તુમ બોનો ચૂપ !

[બન્ને તુણ્ણી થાય છે]

* * *

પદ્ય —મિત્ર મસ્ત । તું કાઈ જોના-સાક્ષીના-બોધવા સંબંધી નવી કળા કહેતો હતો ને ?

મસ્ત —નવું કાઈ જ નથી બધું અનાદિ છે જે સાક્ષી જે એક પરમાત્માને બળતો નથી તે માણસ' નહિ પણ 'પશુ' છે જોની આખો . . . બોધાતિ બુધે છે તેની આખો . . .

પછી ખીજા કશાને જોતી જ નથી (બધુ જોને જ્યોતિરૂપ જ લાગે છે) જેણે એક વખત પરમાત્માના અનાહત નાંદને સાબળ્યો છે તોના કાનો પછી શાઓના સખેને, ન્યાવના સુમધુને, દુનિયાના લોકોના બકાદોને તેમ જ નિંદાસ્તુતિને સાલગી શકતા જ નથી જેણે પોતાનું દીન તે જ એક પરમ પ્રેમીને અર્પણ પ્રાપ્ત છે તે પછી ખીજા કોઈ કે કળાથી પ્રેમ કરતો નથી જે તે જ એક જ્ઞાનસ્વરૂપમા પનાઈ ગયો છે તોને પછી દુનિયાના સવળા વિષયો 'તુમ્હ' લાગે છે આ અજ્ઞાન પ્રકારની મસ્તી જેનામા પ્રખટ થાય છે તોની આખો મનુષ્ય દસ્ય જોવા છતાં કાઈ જ જોતી નથી, કાનો સાબળતા હોઈને પણ કાઈ જ સાબળતા નથી, મ્હો બોલતું હોઈને પણ અમોઘ છે તે સવળુ કરીને પણ અકર્તા છે સવળુ ભોગરીને પણ અભોખતા છે કારણ કે જાગ્રતમા પણ તોની હાલત દુષ્પ્રસિદ્ધ થાય છે

૫૫ — પિશ્વ-અહ્યાવૃત્તો આવો અત્યંતભાવ જોજો કયો છે તેવા મનોની મેહેરીનમા બિન બિન ધર્મો મંત્રદાયો અને રાગઓ સ્થાપનાઃ મિથ્યાભિમાનીઓને દાખલ ન કરવા જોઈએ

મસ્ત — નહિ મિન નહિ મસ્ત મેહેરીયને કોઈ કે કશું મર્યાદિત કરી રાખે નહિ જે આવવા માગે અને આવી શકે તે તે મરીને મારે આપણા દાર મુક્ષા જ હોય 'ચાર' કો 'ચારી' સે કામ — 'કેલો' સે નહોં ! મસ્તોનું હૃદય સર્વ ધર્મોનું ઉત્સવસ્થાન ■ વિશ્વસમ્બેનનતુ મગિ છે જ્યાં મસ્તોના મોરચા પડ્યા હોય ત્યાં માધારણુ મેડોના મિથ્યા બખ્વારો નીકળી જ શકતા નથી પરમ જંઘર્પના કિરણો મોહ કોવ, ગોખના ઘરને પીગળાવી નાખવાને પુરતા સામર્થ્યવાન હોય છે મનુષ્ય જાને ગમે તે ધર્મને સેવના હોય પણ તે તેણે હૃદયમા-માતા જેમ ગર્જાને ધા લુ કરે છે અને સેવે છે તેમ-‘ધારણ’ કરવો જોઈએ અને ‘સિનવો’ જોઈએ સ્ત્રી જેમ પોતાને વધુમા વધુ પ્રિય હોય તોની જ પાસેથી

ખેચેલું તત્ત્વ ગર્ભમાં ધારણ કરે છે તેમ પુરુષે પોતાને વધુમાં વધુ પ્રિય હોય એવા પાસેથી જ ધર્મમોવ ખેંચવો જોઈએ સ્ત્રી જેમ નર મામ ગર્ભની રક્ષા અને અભિવૃદ્ધિ તરફ નજર રાખીને જ સધળો વ્યવહાર કરે છે અને એ જ દૃષ્ટિબિંદુથી છોડવા યોગ્ય છોડે છે, તેમ ધર્મીએ ધર્મના યોગ્યને જાળી રાખવા અને વિક્રમાનનાના દૃષ્ટિબિંદુથી જ સર્વ વ્યવહાર કરવો જોઈએ આ પ્રમાણે પૂર્ણ વિકસાયમાન વ્યવસ્થા ધર્મ જ-પછી તે ગમે તે બને હો-ધર્મની પોતાને નીચે પડના ધરી ગણે છે અને આગળ વધવાને અવકાશ આપે છે જેને જ લાવથી રક્ષો તે જ તેની રીતે તકમકે રક્ષે આ રીતે જેઓ દાર્ઘ્ય પણ ધર્મને સેવે છે તેઓ પોતે પણ જાણવા ન પામે એવી રીતે નિકાસ પામતા પામતા પથ અને વાડાને વટાવી જાય છે અને વિશ્વલાવના અમર્યાદ મેદાનમાં પોતાને જુએ છે ત્યાં પછી ધર્માધપણ જ નથી તો શત્રુતા અને કવડા અને વિતડાગાદ અને ધર્મયુદ્ધોની કે નિદારતુતિની મધ્ય પણ ઠેવી ‘સધળાથી પ્રેમ કરો’ ‘જુદાર્થ ન રાખો’ ‘મરળા ધર્મો મરખા છે’ એવા મિથ્યા બકરા થી કે એવા ગોખણોથી દાર્ઘ્ય આ પરિણામ ન આવી શકે, હવાઈ ખ્યાલોને નહિ પણ ચિત્તમાં ધારણ કરેલી પ્રિય લાવનાને બનકર અદ્વાયી-પ્રેમથી-નિશ્ચયથી પકડી રાખીને જેઓને આગળ કુચ કરના શિખવામાં આવે તે જ ખરો ધર્મી બને અને પછી તે જ વિધર્મીને પણ સમ દૃષ્ટિથી જોતા આપોઆપ ગિણે અને છેનટે અધર્મી મનના પામે બાકી જેઓ ‘ધર્મના નામે લડે છે કે નાત વરે છે તેઓ તો ધોખીના કૂત્તા છે, જેઓ નથી ધરના કે નથી ઘાટના ! બીજાઓને લાખોનો માત લૂટતી વખતે એમને એમો ધર્મ આડો આવતો નથી એ કે તે માલ બીજાનો છે અને માત્ર બીજાનો ધર્મ તેઓ લઈ તો શું પણ જોઈ પણ વક્તા નથી કાઢ્યું કે તે બીજાનો છે ! પોતાનો ધર્મ જ જેઓ જાણતા નથી તેઓ જ આવું હમ્મગ

કરે છે સાધારણ વર્ગમાં રહેયો વહન કરવાનો અર્થાત્ અનુસરવાનો સ્વભાવ અને ધૂર્તોમાં રહેયો શિક્ષક ખેનવાનો સ્વભાવ, એ ખેના મથોગથી દુનિયામાં મુખ્યત્વે આવું જ દસ્ય નજરે પડે

દ્રષ્ટક — મિત્ર પથ ! ત્હારે તો દુનિયામાંથી પથો નામૂં કરવાને ત્હારે જ કમર કસી નોંધરો !

પથ — એ દેકારની કાઈ જરૂર નથી દોસ્ત દ્રષ્ટક ! મિત્ર મસ્તે નાનવાતમાં કહી દીધું તેમ હું વાત-વાતમાં વર્તતો બા-બો છું હું તો રાહતારીઓને એ-સીધો ગતો ચીવી માર્ગે ચઢકાવ્યા બાદ જેમ જેમ રાહતારી આગળ ચાલતો જાય છે તેમ તેમ પથ કાપતો જાઉં છું પથ બતાવનાર હું તેમ જ પથ કાપનાર પણ હું જ છું તે કપ્પા મૂર્ખાઓ જાણે છે ? લોકો તો રસ્તાને વળગી બેસે છે-પરણી બેમે છે-માથ બરીને ચોગી રહે છે અને મુખેથી પ્રાર્થનાની ખૂમ મારે છે કે હે મહારા એકલાના દલાણા ખાસ દેન ! ત્હારી વાહવાહ કાઈ કરે મા ન કરે પણ હું તો ત્હારી એટલી સેવા જરૂર કરીશ અને ન સામા તું મ્હને ત્હારી મુખ્તિ મુઢરીમાં કટપ્પ બાગ આપજો !” આવોને ખુદ બ્રહ્મદેવ પણ શું કરી શકતો ? એક છોકરી પણ આટલું તો જાણે છે કે, જન્મ લેવા માટે અને જાળકપણું પસાર કરવા માટે એક ધર અનુભવ લેવા માટે બીજું ધર અને છે-જે બધું ન્હાઈ નાખના માટે ત્રીજું ધર કરવું પડે કન્યા ધર્મ વધુ ધર્મ અને ત્યાગ ધર્મ એમ જૂના જૂના ધર્મોમાં ઘણને તેણીએ પમાગ થવું જોઈએ અને પુરૂષને એક જ ધર્મમાં પડી રહેવું છે-ના ધર્મ માં પણ નહિ માત્ર ખ્યાનમાં-ગભ માં !

સાઈ — રે ગર્ભ પણ માકડા દુર્ગધમન સ્થાનમાં માત્ર પકવ થવા ખાતર જ પડી ગહે છે પછી તો ચઢતાર નીકળવા તનપાપડ થાય છે અને એને ધારણ કરનારને હું ખ યાવ તો પણ બનાત્કારથી બહાર નીકળી આવે છે

ભાવશિલ્પ — અકિત એ સમજિની જ પ્રતિકૃતિ હોઇ ફરેક અગ્નિ અનૂભવ-અનુભવ જ દેખાય છે, કારણ કે ગમે તેટલું મેળવ્યું હોય પણ જે પૂર્ણ એક વખત ત્હેની પાસે હતું અને જાહેરુ છૂટી જાય તો ત્હેનામાં છે જ ત્હેના મુકાબલામાં ખડું એમણું જ લાગે અને વધુ ને વધુ મેળવવાની ઇચ્છા રહ્યા જ કરે બીજારી શ્રીમત અને તો પણ રાગને જોઇ પોતાનું મુખ અપૂર્ણ લાગે, રાજ મળે તો ચકવર્તિને જોઇ ધ્યાં થાય, અને ચકવર્તિને ત્રિનોકના રાગ્યની ક્રુધા થાય આમાં ન થવા ચોગ્ય કાંઈ થતું નથી પૂર્ણને અપૂર્ણથી સંતોષ ન જ થવો જોઇએ પરંતુ આગળ વધવા વિના નવા જયો નથી, અને મેળવેલી પ્રાપ્તિને પૂરું કર્યા વિના આગળ વધવાનું નથી 'મેળવેલ, અનુભવેલ, પૂરું કરી આગળ વધો' એ જ પૂર્ણતા પ્રાપ્તિનો મન છે આ રીતે જેઓ કાંઈ પણ ધર્મને સ્વીકારે તેઓમાં તેઓની પ્રગતિ જ ગુદ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરી આપે છે, કે જે પ્રેમ યશસ્વે છે, શક્તિસ્વે છે, આનંદસ્વે છે

ભક્તિજાન — કેવું સુંદર મત્ય કહ્યું, મદારા અધિષ્ઠાન ! પ્રેમનો સૂર્ય જે હ યમા પ્રકટે છે ત્હેને સર્વત્ર પ્રકાશ જ દેખાય છે એ હ વતુ કિશ્કુ જડ પર પડે તો ત્હા પણ થનથનાટ મચાવે છે પણ પોતાપણને ક્ષત્તની ભૂમિ પરથી બાળી નાખે તો જ ત્હા સૂર્ય પ્રગટી જશે પ્રેમ જમરો યશ મળે છે અને એ યશ પડી તો કદી નાપ નહિ એવું મન આપે છે અને પરમ મ્યાન આપે છે કે જન્મથી કોઈ દરેકની સંપે જ નહિ

સાઇ — વાહ મેયા, વાહ ! 'પડે જળ ઇશિકે ફટે, ગયે ઘરમારસે લૂટે મળે લૂટે ઉન્હોને, બે હર હાથસે છૂટે !'

પવ — (મનકમા) વાહ, ખુશ કહી ! ઘરમાર લૂટાની દેવા હોય તે પડશે એ ઇશ્કના ફદમાં ! આજ તો લોકોને બીજાના ઘરમાર લૂટવાં છે, — જો કે લૂટવાનું જ જાણ તો એમનામાં તે છે નહિ !

જ્ઞાનદેન — અને કદાચી દોષ? જાન તો નહીં નહીં
ખાણુ, પચાણુ, અને બહાર ફેરવું એ જો કિયાઓ અનુ
ક્રમે અને નિરતર ચાલુ મળે તદ્દારેજ અતી શો છે માત્ર
ખાણુ કરે એ તો મરે કે સડે પચાવવાય તથા અને ફેરવા
રૂપ થાય એ જાને પચ પર લાગે કાગ ચાલ્યા કરે ત્યારે
અરથી બળ પ્રમો, અને જાતો તો કુરમાતી સ્વભાવરૂપ દોષ.

ગાંધી — પણ ઉત્તીર્ણમિત્ર પર વખતા છોએ એવા ખ્યાલ
કરાએ નવગ થતા નથી લાખલા તરીકે મિત્ર મળ્યા. એની મળીને
રાખનાર કાળ છે નહીં લોકમાં? કાળ પળ તહેની મામે આવે તો
માથો જાય. એક રથાને પડ્યા રહી સડે તેણી દરર કાળ સદન
કરી શકે નથી તેથી આગેગય અને મોંદરો લોખી કાગ નેવાને
ઉપાડી જાય છે પણ સદનસદન જેનામાં ખાવા-પચાવવા-
ફેરવાની કિયા નિરતર ચાલુ કરે છે અને પરિણામે જે “ક્યો
ક્યો નવો” અને નવા આરોગ્યવાળો રહે છે તહેને સ્પર્શ કરવાને
પણ કાગની કિમત ચાને નહિ.

જ્ઞાનદેન — કીક રમણુ કરાણુ જ્ઞાનના પાંથોની અનર
અંતર થાય છે એનું કારણ એ છે કે તાને ત્રિણી સદાવધી બહા
રના પાંથોનું જ્ઞાન અંતર જાય છે અને એ નવા ખોલકથી
વધતી અંતરની શક્તિ પાછી કર્મેન્દ્રિયો દ્વારા બહાર કસવાય છે
આ પ્રમાણે તાને ત્રિણી અને કર્મેન્દ્રિયો પોતાની નિરતર ચાલતી
કિયાથી બળ વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં પ્રાદાવતી મટે છે જાનેતી
કિયા ચાલુ રહેતી જોઇએ જો કાંઈ મનુષ્ય માત્ર બહારથી જાનને
જલતો જાય અને અંરના બળને બહાર કહાડવાના અર્થ.
તો તે બળવાન થવાને જ ને ઉલ્ટો મડવા જ પામે પોષાપાનિમાં
કુરમાતી નથી હોતી એનું મૂળ કારણ આ જ છે એવાઓ લવે
‘જ્ઞાન’ ‘આત્મા’, ‘જૈન-ધર્મ’ આદિ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કરે કે લેતી
લાગી ચોઢી બ્યાખ્યાઓ કર્યા કરે પણ બહારની ખુમતી એમ-

નાર્મી પ્રગી શકે જ નહિ ! મસ્તીનો પ્યાનો તે જ પી શકે કે જે
ભોગ આપવા અને લેવારૂપ જ જીવન જીવતો હોય ! જે મગીને જીવતો
હોય અને જીવવા છતાં મરેલો હોય અર્થાત્ જીવવું—જીવવું બન્ને ભાવો
જેનામાં એક જ હોય. સકર રમસાનમાં ખડખડ હસે છે પરંપુ
વિરોધી ભાવોનો એકરસાને એકાકાર એ જ સકરનું રમસાન હોય !

ફેકડ—ભોમ ભોમ ભોના !

ઉઠાસી—સર્વજ્ઞ રમસાન !

શાનદેવ—મુઝાના ભડકનો નિરતર નાય !

મસ્ત—

ફેકડ બાજે બજ કો દેટ ગયે, આવાજ લગી જળ લહેરાને
ઔર હમ હમ ધૂવરે બં દુએ, જમ મનકા અંન બગે પાને

ભક્તિમાન—

સગીન નહીં થક મગન હું, નટની બી ત્રિમકા નટ માને !
થે નાય કોઈ જ્યાં પહુચાને ? થક નાયકો નાયે સો જાને !

શાનદેવ—

જો આગ જિગરમે ભડકી હૈ, ઉસ મશાતખી ઉભ્યારી હૈ,
જો મુક પર દુઆઝી ઝહી હૈ, ઉસ ઝહી મમ લાલી હૈ
જિમ ગન પર ઉનકા પાવ પડા, ઉમ ગતખી આપ નિરાલી હૈ,
જિસ મજલિસમે વો નાયે હૈ, વો મજલિસ મખમે ખાલી હૈ !

ભક્તિમાન—

સમ ધમના બટના ફેક મકર, ઔર પ્યાન ઉધર પર ધગને હૈ,
બિન તારે તાર મિનાને હૈ, જમ તુલ નિગના કરતે હૈ
બિન ગહને કમક ટિખાતે હૈ, બિન જોડે મનકા દગતે હૈ,
મિ। હાયો ભાવ બતાને હૈ, બિન પાવ ખડે ગત ભરતે હૈ

શાનદેવ—

યા ત્રિનકી ખાતર નાય ક્રિયા, જમ મૂત ઉનખી આપ ગઈ,
કહી આપ ગયા, કહી નાય ગયા, ઉઠ તાન મજ

જન્મ છે. જનીવે સુદરથી, જન્મ નવનો અંતર હાથ ગઈ,
એક મૂર્છામતસે આપ ગઈ, ઔર જ્યોતમે જ્યોત સમાઈ ગઈ
મરત — જ્યોતમે જ્યોત સમાઈ ગઈ !

[સપળા તુષ્ણી થાય છે]

* * *

ફક્ક — મિત્રા ! લોકો જવાનની વાતો કરે છે, પણ
જનવાન તો તે કે જે પોતાની અંદરના જન પર વિશ્વાસ છે
જ્ઞાનદેવ — અને જે વિશ્વાસને પોતાના હીયમાં સ્થાન
આપી રાક્યો છે તે તો પછી મનગુ કરી શકે છે અને મધ્ય
જ્ઞાન એ વિશ્વાસ ઉપજાવવા માટે જ છે જ્ઞાનજ્ઞાન પણ 'જ્ઞાન
અમર્યાદિત છે' એવો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરાડીને પછી 'અને હું જ
તે જ્ઞાન છું' એવા વિશ્વાસને હૃદયમાં જોતજોત કરવા માટે જ
છે જ્ઞાન સાધન છે માધ્ય નથી હૃદયમાન થયેલા જ્ઞાનની એક
માન ચીજગારી અનેક રીતે માધન થઈ પડે છે અગ્નિ આપણને
પ્રકાશ આપી માર્ગ સૂઝાડે છે અને બધા દૂર કરે છે, અગ્નિ આપણને
ગરમી આપી વી અને ઠંડીને લીધે થતી અકાઠાને હટાવે છે,
અગ્નિ આપણી આસપાસની બીનજરૂરી અને નુકસાનકારક ચીજોને
બાળી આપણો માર્ગ સપાટ કરી આગે છે અગ્નિ સ્થૂલ પદાર્થને
પથારી સુદૃઢ સક્રિય જનાવી આપણને પ્રગતિ કરાવરાવે છે,
અને આપણ મહેર કે જ જનને કોઈ પણ કારણથી દુઃખ કે બધ
કરનાર બધુ દોષ તો અગ્નિ ત્હેને સદતર બાળી આપણને દુઃખ
અને બધથી મુક્ત કરે છે અને જરાબર એ જ કિરાઓ જાના-
મિથી બને તે મોટામાં મોટા જ્ઞાની-જ્ઞાનજ્ઞાની- હું જ જ્ઞાન છું'
એવા વિશ્વાસને જે પોતાના છે. સાથે જોતજોત કરી રાક્યો છે
તેનો પુરુષ તો આખા વિશ્વને-તથા લોકોને-અને તે સાથે પોતાના
પણ મધ્યગા ત્હેને (સ્થૂલ લેમજ સુદૃઢ) જ્ઞાનામિતી ચીજગારીથી
બાળી બર. કરે ■ અર્થાત્ સર્વનો 'અત્યંતઆવ' કરે છે ત્હેના

જ્ઞાનમા તે અને વિશ્વ બેઉની હયાતી નથી ગહેતી, પણ માત્ર પોતાની જ હયાતી ખડી ગઈ બીજી બધું વિસ્મરણ થાય છે 'દુનિયા નથી' એવો વિચાર એ જ દુનિયાનો 'અભાવ', એ અભાવના વિચારમા લાગે રમ્તો કાપતા-વણે દુઃ સુધી જતા-વિચાર જ અટકી પડે એ સ્થિતિનું નામ દુનિયાના અભાવના વિચારનો અર્થ અને એ અર્થ જે વચ્ચે જ્ઞાનમા મુકી આપે એનું નામ દુનિયાનો અત્યંતભાવ બધું બાળતા જે એક પોતે જ ગલો, જેને કાંઈની કે કરાની બીતિ તો શુ પણ કરકાર કરાની । ગઈ, તે જ ફક્ત । એને કોડો ગુન્હા માફ-કાગળ કે ગુન્હો એ પણ આખા વિશ્વ સાથે બળી ગયેનો પદાર્થ છે । અકર્ષ જેની દર વધ છે અને આત્માનામા કાંઈ રહ્યું નથી તેવા તે ફક્ત ચોતગ્રં અને ઉચે તેમ જ નીચે ગમે તેમ હાથપગ ચલાવી શકે છે એ તદ્દન સ્વતંત્ર છે

ફક્ત — 'હું જ તે બ્રહ્મ છું' એવું જ્ઞાન કોને થાય છે ? મિત્ર ! કુટસ્થ તો નિર્નિકાળ અને પોતે જ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોઈ રહેને જ્ઞાન થાય છે એમ કાંઈ નહે તો રહેનો કાંઈ અર્થ જ નથી અને દેહ જડ હોઈ એને જ્ઞાન થાય છે એમ કહેવું એ પણ હસના મગ્ન થાય વળી ચિદાભાસ તો ભ્રમ છે અને તેથી બ્રહ્મથી ભિન્ન છે, ત્યારે તો 'હું બ્રહ્મ એવું જ્ઞાન પણ ભ્રમરૂપ જ બધાય સર્પથી ભિન્ન એની દોગીને મર્પ કહેવા એ જેમ જ્ઞાન્તિ-ભ્રમ છે તેમ જ ચિદાભાસને 'હું બ્રહ્મ' એવું જે જ્ઞાન થયું રહેને કાંઈ અર્થ જ્ઞાન કહેવાય નહિ

જ્ઞાનદેવ (ફક્તના જ્ઞાનમા) — ત્યારે પ્રશ્ન ફરેજ છે ! પણ મહારા શિષ્ય ભાવસિદ્ધને વસ્તુસ્વરૂપ હસાવના માટે આના ફરેજ કરવાને પણ ફક્ત સ્વતંત્ર છે (ચાહને) દોસ્ત, સુદા પ્રશ્ન કર્યો 'હું બ્રહ્મ છું' એવું જ્ઞાન ચિદાભાસને થાય છે એમ જે કહેવાયું રહેનો અર્થ એ જ સ્વતંત્ર અને ચિદાભાસ બન્નેના મધુકત

સ્વરૂપને એ જ્ઞાન થાય છે બહારની સૃષ્ટિમાં જેમ છે તેમ જ અંદરની સૃષ્ટિમાં હોવાથી અંદરની સૃષ્ટિ સહમત્ત્વા માટે બહારની સૃષ્ટિનું દર્શાવ લઈએ 'હું જાણ છું' એ ગ્યાને 'વાડીનાલ મોતીનાલ શાહ' એ રામ્હો રખો અને માનો કે આપણી સમજ એ નામ મારી અકિત જ પોતાનું એ નામ ઉચ્ચારે છે એનું નામ તો 'વાડીનાલ' છે પણ તે સાથે 'મોતીનાલ' એવો પણ શબ્દ તે કમ જોને કે ? ઇયુ સમરણ એ રામ્હો જોણાવે છે ? મોતીનાલ નામની અભિનો તે વિસ્તાર છે એવું છપ્પ જ્ઞાન 'હું વાડીનાલ' એ જ્ઞાનની નીચે રહીને પણ પ્રેરણા કરે છે અને નીચે રામ્ શાહ શું સૂચવે છે ? એ અટક મગપુરૂપના કોઈ ગુણુ વિશેષને જાહેર કરનાર ચિહ્ન છે મોતીનાલથી પણ અમાઉ થયેના કોઈ પૂર્વજમા આમર્ગમા ન દેખાતો હોય એવો કોઈ ખાસ ગુણુ-શાહુકારીનું અનોખું તત્ત્વ-જેવામા આવવાથી આમર્ગે એને શાહ' એવું ચિહ્ન આપ્યું એ પુરૂષ પોતે શાહ, અને એના મંતાન પણ શાહ જ મોતીનાલ શાહ તેમ જ વાડીનાલ પણ શાહ.

વાડીનાલ મોતીનાલ શાહ' એ કથનમાં શાહ' વાગીનાનની તેમ જ મોતીનાનની મંયુખ્ત મિલકત છે જેમ 'હું જાણ છું' એમાં છું' એ 'હું' તેમ જ જાણની મંયુખ્ત મિલકત છે,—અર્થાત્ છે' પણ—અસ્તિત્વ-અ. હોવાપણુ-જાણને તેમ જ 'હું'ને જન્મેને છે અસાધારણ ખામ ગુણુ (શાહુકારી) ધરાવતી, આજે જેનું નામ પણ જૂનાઈ મયુ છે એવી કોઈ પૂરની વ્યક્તિ (અથવા આદિ પુરૂષ) મોતીનાલમા થઈને વાડીનાલમા જન્મી-વિસ્તરી, અને આજે માત્ર વાડીનાલ એકલો જ દેખાતો હોવા છતાં એને તો જ્ઞાન હોય જ કે તે 'મોતીનાલનો વિસ્તાર' છે અને મોતીનાલ એ કોઈ પ્રાચીન પુરૂષનો વિસ્તાર ■ અને એ પ્રાચીન પુરૂષ તે કોઈ ગુણુવિશેષ ■ એટલે જ્યારે કોઈ વાડીનાલને પ્રજા કરે કે હું કોણુ, ત્હારું લહેને તો 'વાડીનાલ મોતીનાલ શાહ' એ નામ જોનાવાની સાથે આઘ પુરૂષના

ખામ ગુણુ તોમ જ એ ગુણુના પ્રતિનિધિરૂપ પોતાના પોતા મારફત જન્મેલા જનકનું સ્મરણ થઈ આવે છે 'હું ધણ હું' એમા 'હું' એ સત્તાનું છે, 'ધણ' એ જનક છે, અને 'હું' એ આઘપુરૂષનો ગુણુ—સદા હોવાપણું અથવા અમરતા—છે 'ત' જૂદો—એકનો દેખાવા છતાં એમા ધણ છે તેથી જ તે એટલે ચિદાભામ એમ બોલે છે કે 'હું ધણ હું'

ભાવસિંહ —તળેગીના વાસીને ગિરિશિખરના વાસીનો અનુભવ કગવવાની ટ્રેવી સુદર રીત ! વાર પછી ?

જ્ઞાનદેવ —ખોડુ બોલ્યો, માટે હવે હું આગળ નહિ ચાલુ તળેગીના વાસીને માટે બકનાદ કરના અમે નરના નથી ! એ તો અમારી જ કિમત જગવના સગ્રખ થાય શું અમે જેની પાસે બોલવાનું પસ કમીએ છીએ તે ઝાઝ જમીન પગનો કીડો જ છે ?

ભાવસિંહ —અને એમ હોય તો પશુ શું હરકત આવે તેમ છે ? દેવ ! કીડો પણ હોય, પણ કીડાનું નામ ભાવસિંહ જ્ઞાનદેવ" ત્હા સુધી છે ત્હા સુધી શું ચિંતા છે ?

મસ્ત —શા આ બાસ, કીડાથી કીડાનીનો તાર જોડનાર બહાદુર મામાસ !

ઉદાસી —મિત્ર ભાવસિંહ ! આ મામા અજ્ઞાન કેની રીતે આત્મ હરો ? જ્ઞાનપ્રકાશને સ્થાને અજ્ઞાન તિમિર કેમ મળવે ?

ભાવસિંહ —સ્વપ્ન રહિત ગાઢ નિદ્રામાથી એટલે સુપુતિમાથી એક માણુમ જાગી ઉઠે અને ત્હેને કાઈ અનુભવ પૂછે તો કહે કે 'તે વખતે શું થતું હતું કે અનુભવાતું હતું ત્હેની મ્હને ખબર નહોતી હવે પગી હવે એટલું કહી વડુ છું કે એ સ્થિતિની અપેક્ષાએ અત્યારે સુખની જોછપ અથવા ખામી લાગે છે' એ કથન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ખમગ ન હોનાપણુ અથવા અજ્ઞાન તેમ જ સુખ બન્નેનો અનુભવ એક સાથે દોવો સક્ય છે એટલે કે આત્મપ્રકાશ અજ્ઞાનને

ઉદામી — તો પછી મિત્ર જ્ઞાનેર ! જ્ઞાન અને જ્ઞાનનો જે વિરોધ અનુભવમાં આવે છે તેનું કારણ શું હશે ?

જ્ઞાનદેવ — જ્ઞાનનું સ્વરૂપ સ્થૂળજ્ઞાન એ વિરોધ વિનાય થાય છે જ્ઞાનના બે પ્રકાર છે સ્વરૂપજ્ઞાન અને વૃત્તિજ્ઞાન પદાર્થો પર વૃત્તિને મોકલીને જે જ્ઞાન મેળવાય તે વૃત્તિજ્ઞાન અને કેવળ શક્તિરૂપ જે આત્મજ્ઞાન તેને સ્વરૂપજ્ઞાન કહે છે વૃત્તિજ્ઞાન એ વિવેક ચૈતન્ય અને સ્વરૂપજ્ઞાન તે સામાન્ય ચૈતન્ય જ્ઞાનથી અલગ હતી નિવૃત્તિ થવી જોઈએ એવો જે નિયમ તે વૃત્તિજ્ઞાનને અંગે છે, સ્વરૂપજ્ઞાનને તે નિયમ લાગુ પડે નથી લામ્બાના ઓધાપીને રહેલો અગ્નિ તે લાકડાં બાળે નથી તેમ જ અધકારને હળવ વાતું પથ્થુ કામ કરતો નથી પરંતુ એ જ લામ્બાના મથનથી — પરસ્પર બે લામ્બાના ઘર્ષણથી — પ્રગટ થયો એવો જે અગ્નિ તે જરૂર લાકડાંને બાળે છે તેમ જ અધકારને પથ્થુ હટાડે છે તે જ પ્રમાણે, આત્માના સામાન્ય પ્રકાશથી જ્ઞાનનો નાશ નહિ થયો તો પથ્થુ તે જ આત્મચૈતન્ય એ વૃત્તિમા પ્રતિબિંબિત થઈ હોય તો, જ્ઞાનનો નાશ અવશ્ય કરે છે

લગ્નિજ્ઞાન — અમુક પદાર્થ આખોથી જોવાઈ શકતો નથી એવું કહી શકવા માટે આખો, આખોનો પ્રયત્ન અને પ્રયત્નની નિષ્ફળતા ત્રણે ત્રીજ જોઈએ પણ જેને આખો જ નથી તે કહે કે અમુક પદાર્થ આખોથી જોવાઈ શકતો નથી તો હેતુ તે કથન વિશ્વસનીય ન ગણાય. અમુક ફળ દાતોથી તોડાય તેમ નથી એમ કહી શકવા માટે પણ દાત હોવા જોઈએ તેરી જ રીતે આત્મા શુદ્ધિ અને વાણીથી સદમજ-સદમજરી ચકાર તેનો નથી એવું કહી શકવા માટે પણ શુદ્ધિ અને વાણી હોના જ જોઈએ અને હેતુનો પુરુષાર્થ પણ હોવો જોઈએ અને તેઓ ચાકીને આપોઆપ અજાણ પડે એટલી હદ સુધી પુરુષાર્થને લખાવવો જોઈએ

જ્ઞાનદેવ —ત્યારે હવે વધુ સાબળ પદાર્થજ્ઞાન વિષે પણ એવો નિયમ છે કે, ચિદાભાસ સહિત શુદ્ધિ પદાર્થને વ્યાપ્યા વગર પદાર્થનું જ્ઞાન થઈ શકતું નથી શુદ્ધિની વ્યાપ્તિ એટલે તેથીનું પદાર્થાકાર થતું એવી વૃત્તિવ્યાપ્તિથી પદાર્થનું આનંદમય માત્ર નષ્ટ થાય છે, પણ પદાર્થનું જ્ઞાન થવા માટે એટલેથી જ બસ થતું નથી, તેમ થતા માટે તો ચિદાભાસના પ્રકાશની જરૂર પડે છે કારણકે, શુદ્ધિ તો જડ છે પદાર્થજ્ઞાન વિષે જે નિયમ કહ્યો તે જ નિયમ આત્મજ્ઞાન વિષે પણ ધટે છે,—જરા બે રહે છે

ભાનસિંહ —ત્યારે એ બેને પણ પ્રગટ કરો તો ?

જ્ઞાનદેવ —પદાર્થજ્ઞાન થવામાં જેમ પદાર્થને 'ઈદમ્ વૃત્તિ' વ્યાપે છે, તેમ આત્મજ્ઞાન થવામાં સાત્ત્વિક અહવૃત્તિ આત્માને વ્યાપે છે પરંતુ આત્મજ્ઞાન થવામાં ચિદાભાસની અપેક્ષા નથી ત્યેને ક્રમ્તા અહવૃત્તિની જ વ્યાપ્તિ બસ છે કે જે અહવૃત્તિ સાત્ત્વિકી હોતી જોઈએ

ભાનસિંહ —એમ કેમ ?

જ્ઞાનદેવ —કારણ કે આત્મા સ્વયપ્રકાશ હોવાને લીધે, એટલે કે તે નિત્ય સ્ફુટો હોવાને લીધે, ત્યેને દર્શાવના માટે બીજા પ્રકાશની જરૂર ન હોય. તેથી વૃત્તિમાં ચિદાભાસ હોય તો પણ તે ધ્વજના પ્રકાશમાં લોપાઈ જઈને નિષ્ફળ હરે છે

ભક્તિજ્ઞાન —અધ્યાત્મમાં પડેલા પ્રકાશને જોવા સારૂ આખો તેમ જ દીવો એ બન્ને માવનોની જરૂર પડે છે, પણ ક્રમ્તા દીવા ને જ જોવા હોય તો આખો જ બચે છે તેની જ રીતે આત્મજ્ઞાન થવામાં માત્ર શુદ્ધિની જ અપેક્ષા છે

ભાનસિંહ —તું ત્યારે ગૌરવ કંઈક સુધી ગાયા કરશે ? વાર કહે કે શુદ્ધિ આત્માને કેવી રીતે વ્યાપયો ? પદાર્થને વ્યાપ્યા વગર તો ત્યેનું જ્ઞાન સંભવતું નથી, અને આત્મા તો નિરાકાર છે જેને શુદ્ધિ કેવી રીતે વ્યાપી શકે ?

અક્ષિગ્મન — મ્હાર ગૌરવ હું કાંઈ ફેકટ માતી નથી !
 મ્હાર ગૌરવ મ્હારા બલિદાનમાં છે અને એ બલિદાનમાં જ
 ત્હમારા પ્રશ્નની આવી છે, તે હું સાબીત કરીશ બધા બુદ્ધિનો વિષય
 નથી એની ખાત્રી થવા માટે બુદ્ધિના પુરુષાર્થની જરૂર છે એમ
 તો હમણા જ કહેવાઈ ગયું છે એનો કાંઈ અર્થ હોય તો તે
 એટલો જ કે, બધાનું અનતત્વ બુદ્ધિથી સ્થમજવું એ જ બધા
 માક્ષાત્કાર પ્રથમતો બધા અનત છે, અને વાણી તેમ જ મનને
 અગોચર છે એમ અનુભવી—અને તેથી જ વિશ્વસનીય—પુરુષના
 મુખેથી સાબળીને પછી તે શ્રવણ પર પોતે મનન કરીને બુદ્ધિ
 એટલે અદ્વૃત્તિ મક્કને વ્યાપવા મતિથી ન બને છે વ્યાપતા વ્યાપના
 તે એટલી વ્યાપે છે કે જહેને વ્યાપવા તે દોડતી હતી ત્હેમા અંત
 પામે છે એટલે કે મીઠું જેમ પાણીમાં લય પામે છે તેમ તે
 ધ્યેયમાં લીન થાય છે—બગી જાન છે અને એની રીત થયેનો
 બુદ્ધિનો લય આત્મપ્રકાશથી પ્રકાશે છે, એ જ બધા સાક્ષાત્કાર
 બુદ્ધિ પોતાના બલિદાનથી જ દૈવત્વ પામે છે પોતાના સ્વયંસિદ્ધ
 'હક'ને જળો માફક વળગી રહીને—હકપૂર્વક નજગી રહીને—
 આખરે એ હકનો યથા પણ એની જ હકથી કરે છે, ત્હારે જ
 એ ગૌરવ પામે છે પડી એને મર્વિષ્ટ માછ કહે તે તો ગૌરવની
 ધર્મા મનાય !

મસ્ત — બમવની બક્ષિગ્મન ! દેવી સાત્ત્વિકી ! મૈયા કુર
 બાતી ! 'ગૌરવ' અને 'મર્વ' જ નેને યજ્ઞકુડમાં બાળી શક
 સ્વરૂપ બનાવવાની ત્હારી શક્તિ શુ ભાવસિદ્ધથી અમણી છે ?
 અને એમ છે તો પછી 'મર્વ' પણ ત્હને મુનાગક છે ! અમને
 મસ્તોને આનો સુદ વેતાસ કરાની શકનાર દેવી તા માટે બોધી
 મર્વિષ્ટ હોય ? (પથ તરફ નજર કરીને) પણ દેવીના
 'પણુ' કેમ વિચારગા પડી ગયા છે ?

પથ — મસ્તરાજ અને વિશ્વજનની મૈયા આગળ દાણ

પતુજી નથી ? પણ હું તો હમણા વેદોના મહાવાક્યને સાંભળીને એના જ નિયારમાં પડી ગયો છું

ફેફડા—બહુ જખરો ગતિથી ન દેખુ જો ! લોકો તો પથ ત્હેને કહે છે કે જેમા એક મૂર્તિને વળગી રહેવાનું હોય અને બીજી મૂર્તિથી અલગાઈ જવાપણું હોય, પણ આપણા પથજી તો એક નવીન મૂર્તિ દીડી કે સાંભળી તો ઝટ એની પૂઠે દોડયા જ છે ! ઠીક, ભાઈ, ઠીક ! પણ ત્હારી એ વેદમૂર્તિ શું કહે છે ?

પથ—તે કહે છે કે તત્ત્વમસિ

ફેફડા—એટલે ?

પથ—તે તું છે

ફેફડા—તે જ હું છું ? હા, પછી ?

પથ—અને ત્હારી અંદર પણ તે જ છે

સાઈ—ખૂબ કહી, ખૂબ કહી

“ લા—મકાંકા તુએ કહતે હી મકા દેખ લિયા ! ”

ફેફડા—પછી ?

પથ—અને તેથી સઘળી ‘ ગાદશાળી ’ પણ ત્હાં જ છે !

સાઈ—વાહજી ! “ લોગ જેએજે વહા, હમને પહોં દેખ લિયા ! ” અનલલક

ફેફડા—પણ પછી ?

પથ—પછી પછી કેટલુંક હોય ? તત્ત્વમસિ એ એક જ ચિન્ત્વન સઘળા ચિન્ત્વનોથી મહાન છે હરદમ જેના હૃદયમા એ ભાવ રહે ત્હેનામા વધુ ને વધુ બલ પ્રગટતું રહે અને એ બલ વડે તે પછી જે કાંઈ ઇચ્છે તે પ્રાપ્ત કરી શકે

ફેફડા—હા પછી ?

પથ—પછી એ જ કે, એ શક્તિ ત્હારા પોતાના નિશ્ચય અને અસ્થામા જ અન્યક્તરપે છે

ભાવસિહ—તદન સાચુ ! જેઓ પોતાને સ્થાય કરે છે ત્હેમની સ્થાયતા માટે પરમેશ્વર પ્રતિક્ષણ તૈયાર રહે છે

રક્કડ — પશુ પછી ?

અસ્તિત્વ — પચને ગજારા નહિ, મિત્ર રક્કડ ! પછી તું તે હું જ કહી દઉં, સાબળ ! પ્રકૃતિનો અટલ નિયમ છે કે મનુષ્ય ને પ્રાપ્તિનો અધિકારી બને છે તે પ્રાપ્તિ તેની સમક્ષ હાજર કરે છે પણ તેણી માગે છે એ કે પ્રથમ અધિકાર અથવા યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે ! પહેલી ઇચ્છા બંને પછી યોગ્યતા પ્રાપ્તિ, એ જ અધ્યાત્મોમા સમગ્રતા દુનિયાઓનો મહારોગ ! અને અધ્યાત્મોથી હીને યોગ્યતા સંપાદન કરી તે યોગ્યતા વડે ઇચ્છા કરવી એ ડાહ્યા પુરુષોની કુશળતા ! પછી તો પ્રકૃતિ પોતે જ ત્હેની ઇચ્છા તૃપ્તિ કરાવવાને ગચ્છવાન બને છે

રક્કડ — પશુ અહીં તો એ ગરજવાન મૈયાની પશુ ગરજ નથી મહારો ! આ રક્કડની ઇચ્છાઓ તો તે દિવસથી છૂટ થઈ ચૂકી છે કે જપ્તાર તેણે ઇચ્છા પૂડ આપી હતી !

સાર્ક — સત્ય વચન ! ઇચ્છાઓએ જ સ્વરૂપ પર પડેલા નાખો છે

ભાનસિંહ — ઇચ્છાને અનુસરનારો એટલે જ અનુચર, દાસ, બિશુક બિશુક લૂખી સુકી રોટલીના ટૂકડાનો આરો ધક્કાનો જ અધિકારી હોય શકે પણ ને ઇચ્છાને પૂડ કરી આગળ વધે ત્હેની પાઠગ તે અનુચરી અથવા દાસી રૂપે દોડી ત્હેની કૃપા-પ્રાપ્તિ માટે અનેક રૂબોની ભેટ ધરે છે

રક્કડ — ત્હારે પણ મહાગાળ મહારાણીની જ ભેટ સ્વીકારે નહિ કે દાસીની ! મહારાજનો મીઠાગળ એના ગૌરવની રક્ષા કરનાર હાન છે

જ્ઞાનદેવ — ઇચ્છા કરવાની ગાતતર્મા, મિત્રો, આખી દુનિયા જૂન ખાય છે ને કાષ લાગે છે તે ને કાર્ક હકીકતર્મા છે તેથી ઉત્કુ જ હોય આખી દુનિયા માતા (સ્ત્રી, લક્ષ્મી, મત્તા) પાછળ દોડ્યામ કરે છે, જ્હારે હકીકતર્મા માતા પોતે હમેશ કાષ પુરુષને સોંપી રહે છે ! દુનિયાને નથી મળતી

માયા, અને માયાને નથી લાધતો પુરુષ ! કવચિત્ દુનિયાના માનવીને માયા મળતી દેખાઈ તો તે પણ દુક સમય માટે અને ઇચ્છાની અનુમિતી જે દુખ હતું તે કરતા ઓક ગુણ દુખની હોગીમા બાગવા માટે, અને માયાને કવચિત્ કાંઈ પુરુષ લાધી જાય છે તો તે એવો કૂ હોય છે કે પોતે જ અગ્નિ બની તેણીને ભસ્મ કરે છે ! આ બન્ને ઘટનાઓનું યથાર્થ અવલોકન કરનાર મનુષ્ય ઇચ્છાનું મૂળ શોધવાની દરકાર અને પ્રયત્ન કરે છે, એટલા ખાતર કે પછી તે ઇચ્છાને ઉમતીજ દાખી ગઈ અને ઉગેલી ઇચ્છાને પીડ બતાવવાની 'કળા' રોધી ગઈ જેટલા પ્રમાણુમા મનુષ્ય ઇચ્છાનું સ્વરૂપ ઓળખી શકે અને એ હનાઈ મોહિતીને દાખી શકે તેટલા પ્રમાણુમા તેની અંતરનો સૂર્ય વધુ ને વધુ પ્રકાશવા લાગે

ફક્કડ — મિત્ર પય ! ત્હને કલમ ખમર નહિ હોય કે ? એકાએક મોટો માનવાર બની ગયો છું !

પય — માનવા ? શું કરે છે ? કમ્હાથી હાથ લાગ્યો એવો મોટો ખજનો ?

ફક્કડ — ખીજે કમ્હાથી વળી, આકાશમાથી ! ગત્રે ઉધમા સ્વપ્નદેવીએ દૃષ્ટ કરી અને લાખખોના ખજનાનો વર્ષા વરસાવ્યો !

સાર્જ — કેની બીમાર કંપનાઓ ! એવા સ્વપ્નના ખજનાની પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિ પર હર્ષ-એ ભાનનારને ખરેખર મૂર્ખ કહેવો જોઈએ

ફક્કડ — અને આ દેખાતી જમત અવસ્થામા થતી કંપનાઓ અને તે કંપનાની સફળતાઓ અને નિષ્ફળતાઓ એ બધું તો સાચું જ હતું, ખરૂં ને ? પૈસો અને પત્ની, રૂપ અને રમણી, કુટુંબ અને દમીનો, રાજ્ય અને ગમ્મત ગમ્મત, નીતિઓ અને ઘાનો, ગીનગીલીઓ અને ગીનો એ બધું તો ખરેખર 'સાચું' જ હતું ? એ ખજનાઓની પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિના ખ્યાલોમા સખડનારાઓ તો મૂર્ખ નહિ જ હોય ?

સાધ —એ મ્હોની નિદ્રાના મ્હોટા ભોગ બનેયાઓ મૂર્ખ નહિ પણ મૂર્ખ શિરોમળી છે । એ બધા સ્થૂલ યા સૂક્ષ્મ એકાલ આકારની હવાઈ રમણીની પાછળ દોડનારા, હમેશ ભૂખ્યા, હમેશ હરાયના હમેશ ક્ષાયતા, ક્ષણે ક્ષણે મરતા મૃતો છે

ભાનસિંહ —મિત્ર સાધ ! 'તું' પશુને એટલો ફેડી નાખવો જોઈએ કે 'તું' રહે નહિ અને ત્હારામા દૈતની ગથ પણ રહે નહિ

સાધ —મેશ ! તૂ તૂ કરને તૂ કુવા, તુજમે ગદા ન દૂ,

જળ આપા-પગડા મિટ ગરા જિત કેમૂ તિત તૂ !"

હનિમન —પરિચિન્ન અહ કારનું નામનિશાન ન રહે તો જ આત્મકૃપાની પૂર્ણતા થાય

જાનકી —પૂર્ણતા એ જ કે 'તું' પશુ વગરના ત્હમે !

સાધ —પડો ભાસે છે તે ખીજી કાંઈ નહિ પણ હીન જ પોતાનો પોતા ઉપગ્રો પડો છે

પથ —પડો ભામતો હોય તો હટાવ એને અને આવીજ જગે આમના મેાનમા !

સાધ —આત્મા-જગતીએ અહીં તો આગમ છે, દોસ્ત ! જેણે મનનો અને પડો જેણે હોય ત્હને માટે ઉનાર તરીકે રાખ ત્હારું જગે આમનું મેલન !

ઉંડાની —એ અખડ જગતના અથવા અખડ ઉધતા અક મના ધરને ડેડો ના મિત્ર પથ !

સાધ —પારો !

' ન ખાનેમે મજા મિતના ન પીનેમે મજા મિતતા,
યદી તમન્ના હે વિરમે, ન નિસા ન પતા મિતતા !"

મરુત —દોમ્નો ! ઇક એરી જગ્ગર ઇચ્છા કરો કે જેની નીચે મધી ઇચ્છાઓ દગાઈ જાન ઇક એરી છતામા કરો કે બધું જાગુરાની ચગ જગી જાય ઇક એરી મસ્તી કરો કે જેથી બધી મસ્તીઓ હગી જાન ઇક એવી સખ્દ મળવો કે જેમા સખગા અરાજ અને અવાજ ઉત્પન્ન કરનાર વિશ્વ ડૂબી જાન !

[સવગા સુધ્ધી થાય]

— સમાપ્ત —

વા મો ગાહે પ્રગટ ફેલા અન્ય લેખકોના પુસ્તકો

- (૧) ખરા મુખની કુચીઓ —
- (૨) દિવ્ય યાત્રા — લેખક મી ' પોરબદી '
- (૩) જ્ઞાનદીપક — લેખક મી મલીનાલ ન દોશી કં તે સન ૧૯૦૮
- (૪) બુદ્ધ ચરિત્ર — " " "
- (૫) હયાનો બરો — " " "
- (૬) યોગની કુચી — " " "
- (૭) અવરજાણ — લેખક ' એક મેલપુએટ સન ૧૯૦૮
- (૮) સુમત્ર ચરિત્ર — ભાષાતરકાર મુની મી માલેકચદ્દ
- (૯) કયા ઇશ્વરે આ વિશ્વ રચ્યું ? — લેખક ન ઈ પટેલ સન ૧૯૧૧
- (૧૦) મોતી કાવ્ય — સ્વ મો મ ચાહના કાવ્યોનો સંગ્રહ સન ૧૯૧૧
- (૧૧) ઉપદેશ રત્નકોષ — ભાષાતરકાર મી મો ૬ દેસાઈ સન ૧૯૧૩.

વા મો ગાહુ કૃત પુસ્તકો પૈકી મળી શકતા પુસ્તકો

(૧) મૃત્યુના મ્હોમા	મૂલ્ય ૧—૦—૦
(૨) જૈન હીક્ષા	" ૨—૦—૦
(૩) સુદર્શન	" ૦—૧૦—૦

વા મો શાહ કૃત સંઘના પુસ્તકો અને લેખોના મૂલ્ય હકક
'વા મો શા પબ્લિકશીંગ હાઉસ'ને સ્વાધીન છે પરંતુ નિસ્વાર્થ,
હથા શાખ તરિકે, વિનામૂલ્ય પ્રચારના આશયથી કોઈપણ પુસ્તક
યા લેખ છપાવવા ઇચ્છનારને કોઈપણ નતનો બદનો લીધા સિવાય તેવી
સનવ' કરી આપનામા આવશે

જોઈએ છે વા મો ચાહના પુસ્તક પ્રકાશનના કામ માટે લેખની
તરફથી બહાર પડેલા પુસ્તકો, ' જન સમાચાર ' સાપ્તાહિક, ' હિંદી
જૈનહિતેચ્છુ પામિક અને ' જૈનહિતેચ્છુ ' માસિક પત્રની કાગિ
જોઓની પાસે ઉપર બહાવેલા પુસ્તકો અથવા તે પત્રોની કાગિ
યા તે હુગ અકો હોય તેની ચાલી કમિત સાથે વખવા કૃપા કરવી

આ પુસ્તકના લખકના પિતા અને સ્થા જૈન કોમમાં પ્રથમ
સદ્ગત શ્રી મોતીલાલ મનઃસુખરામની સાહિત્ય

મે. મ. શાહના પ્રગટ થયેલા પુસ્તકો

મરદુમે પુસ્તક લેખન અને પ્રકાશનનું કાર્ય સન ૧૮૭૬ થી શરૂ
અને ટૂંક સમયમાં બોખાદરણ (પંચમા) નેમ વિવાહ જન્મિત
લીલ દુધીરની વાર્તા વગેરે પુસ્તકો બહાર પાડ્યા હતા પરંતુ આ
પૈકી એક પણ પુસ્તક મળતું અસાધ્ય હોવાથી તે સુખધર્મા કાઠ
વાતુ બની શકે તેમ નથી

(૧) ચૂનરાલી રામદાસી દોરા—જે આવૃત્તિ સન ૧૮૮૧ અને

સરકારી તેમજ બાયકવાડી કેળવણીખાતાએ ઈનામ તથા
માટે મળ્યું કરેલા આ પુસ્તકમાં ચૂનરાલી નર્મદોરામાં નહિ
૧૪૦ રામદોના અર્થ આપવામાં આવ્યા છે મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

(૨) મદુષદોરામાં—જે આવૃત્તિ મન ૧૮૯૦ અને ૧૯૦૨

ચૂનરાલી જે બોપળી બલેનામે પણ વાંચી અને સુખ-
સરજ અને મુદ્દ બાપમાં લખાવવા આ પુસ્તકમાં સત્ય, શિયળ,
કરકસર આદિ બાર જુ. ૧ જુદા વિષય પર બાર ઉપદેશી અ
વાર્તા નો આપવામાં આવી છે મૂલ્ય ૦-૮-૦

(૩) પ્રાણીદિમા અને માદીબોરાક નિષેધક—જે આ

માસ બોરાક અને હવદિસાની વિશ્વધર્મા પ્રગટ થયેલા
આ પ્રથમ પુસ્તક છે જેમાં હિંદુ મુસલમાન પારસી અને ખ્રી
સ્તાઓના પ્રમાણે તેમજ પ્રખ્યાત ટોલ્ટોરો, કવીઓ અને વિદ્વાનો
દ્વારા દરેક ધર્મના સિદ્ધાંતથી માસ બોરાક અને હવદિસા નિષે
પૂરવાર કરેલ છે મૂલ્ય ૦-૭-૦

(૪) રામ-રામ (બન રામાયણ) સન ૧૯૧૧

આ મસખ પુસ્તક મુનીશી દેસરાજી એ સવત ૧૯૮૩
અને પંચ અષ્ટાદ દોવાથી મુદ્દ કરીને લીધા સહિત બહાર પાડેલ
કવાડી કેળવણીખાતાએ લખાવેલી મરદુમે સન ૧૮૭૬ થી છે મૂલ્ય ૧-૮-૦

(૫) સુબોધ કથા માળા—સન ૧૮૧૨ પ્રત ૧૫૦૦

આ પુસ્તકમાં શરીર અને આત્માનો સંબંધ, દેવતા અને વિષય વાચના, ધર્મ માર્ગે વાપરતાં ધન ખૂટણ નથી, સત્ય જોવતા સાચવવાનો વિવેક, નિસ્વાર્થી પ્રેમ અને કરણીનું કૃત આદિ ૧૪ જુદા જુદા વિષયો પર વાર્તાઓ આપેલી છે મૂલ્ય ૦-૦-૦

ઉપર જણાવેલા પુસ્તકો ઉપરાંત (૧) આવકની આરોચણા (૨) બારબત (૩) અતગડ દરાગ સૂત્રનો સાર (૪) વિપાક સૂત્રનો સાર (૫) નીરીયા વપીકા સૂત્રનો સાર (૬) જ્ઞાતા સૂત્રનો સાર (૭) ઉપાશકરાગ સૂત્રનો સાર વગેરે માત્ર જોને ઉપયોગી પુસ્તકો બહાર પાડેલા છે

મરહુમે સ્થાનકવાશી જૈન કોમમાં કોઈપણ પત્ર હયાતીમાં ન હોય ત્યારે સન ૧૮૮૮ માં 'જૈન હિતેચ્છુ' માસિક પત્ર શરૂ કર્યું હતું

અગ્રગટ પુસ્તક

જૈન કોશ—મરહુમના ઉગ્રામાં ઉત્પા આ પુસ્તકમાં જૈન શ્રેયોમાં વપરાતા સંસ્કૃત અને પારિભાષિક ૨૦૦૦ શબ્દોનો સંગ્રહ કરી તેના સવિસ્તર અર્થ આપવામાં આવ્યા છે કેટલીક જગાએ વિગત સમજૂત માટે ચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યા છે આ પુસ્તક ૧૦ વર્ષ જેટલા સાબા દાહમનો ભોગ આપીને નૈધાર કરેલું હોવા છતાં હજી સુધી અગ્રગટ છે

મેા મ શાહકૃત કોઈપણ પુસ્તકો મળી શકતા નથી પરંતુ નિસ્વાર્થી, ઉ આ રાખ તરિકે, વિના મૂલ્ય પ્રચારના આશયથી ઉપર જણાવેલા પુસ્તકો પૈકી કોઈપણ પુસ્તક ઉપાવવા ઇચ્છનારને તેવી સગવડ કરી આપવામાં આવશે.

વા મેા શા પબ્લિશર્સીંગ હાઉસ

સારમપુર, જુહારાની પોળ-અમદાવાદ

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૬	૧૦	Haman	Human
૧૬	૧૪	Oppotumty	Opportunity
૨૩	૨૪	જન રૂઢાય તો	હોય
૪૮	૨૦	બે વર્ષ પાર્શ્વત્ય અને	પૌર્ણત્ય
૫૫	૧	સ્તમાનથી ઓતપ્રોત	ઓતપ્રોત
૫૫	૨૬	ઓતપ્રોત મનેનાને	બનેના તે મનુષ્યને
		મનુષ્યતે	
૫૭	૨૭	Condeseension	Condescension
૬૫	૧૫	તો ગાટે સિધ્ધે પણ	સા માટે
૬૭	૨૧	દાય શુનાળકળી જેવા	ગુલાબકળી
૭૦	૨૩	Illustration	illustration
૭૦	૨૭	Auther	Author
૭૫	૮	કાગે દુઃ આવેલા	કેશ
૭૬	૪	પ્રથકપણું	પૃથકપણું
૮૪	૨૬	સ્વભાત	સ્વભાવત

‘શ્રી સૂર્યપ્રકાશ’ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પટેલ મુદ્રણ દબાર્ધ ત્રીકમનાલે છાપી.
૬ પાનકારનાકા - અમદાવાદ

સદ્ગત શ્રી વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ અધ્યપિત

શ્રી સયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થી ગૃહ

(THE UNITED JAIN STUDENTS' HOME)
BOMBAY

મુખ્યની કોઈ પણ કોલેજમાં અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા મુખ્ય બહારના
હરકોઈ જૈન શીરકાના કે હરકોઈ દેશના હિંદુ કોમના વિદ્યાર્થીઓ
માટે વિદ્યાર્થીઓની પોતાની સ્વસ્થાથી ચાલતુ બોર્ડીંગ હાઉસ

કોઈના ડાનેશન્સ લેવામાં આવતા નથી

દાખલ થવા ઇચ્છનારે નીચેને ઠેકાણેથી અરજીનું ફોર્મ મગાની લેવું
૧૦૫ એપેનો સ્ટ્રીટ, કોટ ચકુલાલ મોતીલાલ શાહ

મુખ્ય ઓ સેક્રેટરી, 'સયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થીગૃહ'

જ રૂ ૨ પ કે પૂછાવજો.

ચુરોપ—અમેરિકામાં બનતો કોઈપણ બાતનો માલ

મગાવવાની જરૂર પડે અથવા અહીંના માલ ત્યાં વેચવા

માટે મોકલવાની જરૂર પડે તો નીચેને ઠેકાણે પૂછાવજો—

ધી ઇન્ડો જર્મન ટ્રેડીંગ કુ. (એસ વી શાહ એન્ડ કુ)

— પોષ્ટ બોક્સ નં ૩૨૧—મુંબઈ. —

